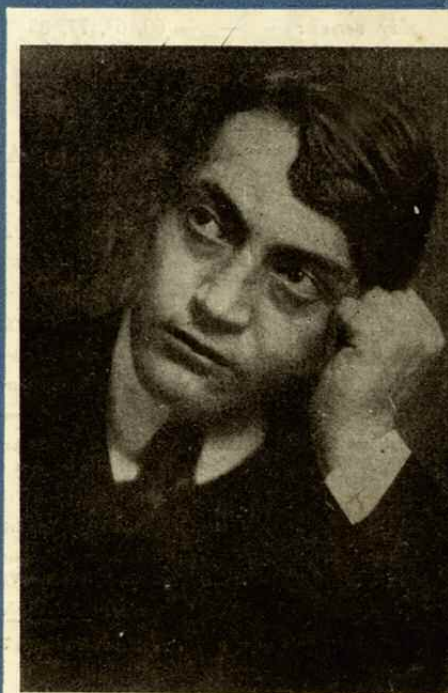

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA

XIII. év.

1944. február 15.

2. szám.

Ára: 1.60 pengő

TARTALOM

<i>Herceg János</i> : A halhatatlan Ady Endre — — — — 49 <i>Csuka Zoltán</i> : Az üzenő Ady (vers) 51 <i>Todor Manojlovics</i> : Ady védelmében 51 <i>Herceg János</i> : Ady szerb-horvát fordítói — — — — 53 <i>Mladen Leszkovac és Todor Manoj-</i> <i>lovcis</i> : Ady versfordítások — 54 <i>Szegedi Szekeres Erzsébet</i> : Aki asszony (vers) — — — — 54 <i>Féja Géza</i> : Papp Dániel — — 55 <i>Stádlér Aurél</i> : A nő és a nap (vers) 57 <i>Kristály István</i> : Örökség — — 58 <i>Ady versek</i> : — — — — 60, 63, 77, 85 <i>Palóczy Edgár</i> : A Délvidék a XVI. század derekán — — — — 61	<i>Dudás Kálmán</i> : Falum fölött a dom- bon (vers) — — — — 64 <i>Lázs Sándor</i> : Bujócska (vers) — 64 <i>Herceg János</i> : Földosztás Dévityevón 65 <i>Muhi János</i> : Egy bácskai szentem- ber — — — — 75 <i>Szabadkai Kiss István</i> : Ducsecs Jován 78 <i>Szőnyi Kálmán versei</i> — — — 80 <i>Berényi János</i> : Tavaszi szellő — 81 <i>Garay Béla</i> : Kántorné — — — 84 KÉPZŐMŰVÉSZET <i>Erdey Sándor</i> : Becskerek Szabó György — — — — 86 KÖNYVEK — — — — 89
--	--

Cimlapképünk: ADY ENDRE

K A L A N G Y A

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel: *Blazsek Ferenc*, Ujvidék

Lapzárta minden hó elsején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk:

Herceg János, a Kalangya szerkesztője, Zombor, Városi könyvtár

Gépirásos kéziratokat kérünk, A beküldött kéziratokat, képeket nem őrizzük meg és nem adjuk vissza
 Minden cikkért szerzője felel

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

M. kir. postatakarékpénztári csekk számla: 54.897 sz.

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdetések a központi ügykezelés vezetője, *Csuka Zoltán* címére kell
 küldeni, Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 16.— pengő, jogi személyeknek 32.— pengő. Egyes szám ára 1'60 pengő.

A halhatatlan Ady Endre

Hatvanhétéves volna ma, ha élne: fáradt, sokat élt öregúr. A Margit-sziget árnyas fái alatt járna tán tűnődve és mormolná a maga Őszikéit. Mert a korhoz már nem volna szava... Mit is mondhatna a világnak, amely régi bűnei között fetreng újra? Hisz egyszer már elmondott mindent, amit elmondhatott. A világ azóta sem változott, de nem változott az ember és nem változott a magyar sors. Kétségek és bizonytalanságok között élünk, mint az ő idejében, mint az ő látomásaiban.

Né képzelvegünk! Ady meghalt, fiatal szervezetét, amely egy hősi lelket tartott, elégették a küzdelmek, amelyeket a magyar sorssal, a magyar jövőért folytatott. Reménytelen volt a küzdelem, a sors erősebb volt nála. Ady népét akarta felemelni, forradalmi Messiás volt, de a forradalom, amelyet még megért a téboly határán, nem olyan volt, mert nem lehetett olyan, mint amilyenről ő álmódott. Abban a káoszban nem csak osztályok állottak egymással szemben, hanem a magyar nép is. Ekkor következett be Ady Endre halála, rendeltetészerűen, mintegy tiltakozásként, hogy nem így képzelte, nem ezt akarta. A forradalom temette el, hogy nemsokára eltemesse önmagát is.

Amíg élt, harcok középpontjában állt, a gyűlölködés sötétén izzó tűzében, a féltékenység, az intrika szennyes hinárjában. Soha magyarnak még annyi ellessége nem volt, mint neki! Még Petőfinék sem! Falusi tyúkprókátorok, kisvárosi széplelkek, s az irodalom vékonypénzü sáfárai épügy nyilat hegyeztek ellene, mint a hatalom képpelölői. Felke-rekedett akkor egy tömeg, talán az ország népének fele, hogy megvédje a maga szellemi szekértáborát, mert veszélyben látta létét, nem is a világ, nem is a sors, nem is a kor fenyegetése, hanem egy ember, egy költő által. Mert ez a költő nem volt a „szürkék hegedőse”, nem a nyugalmat hozta, nem a békés

diófa ágával legyezte a magyar tájakat, nem a méla pipafüstöt bodorította kellemes derűvel, nem a csendes idill csordálója volt. Ő a sírást hozta és a nyug-

talanságot, mint Jeremiás próféta. Már pusztá fellépése, bemutatkozása is megdöbbentő és félelmetes volt:

Góg és Magog fia vagyok én,
Hiába dugotek kaput, falat
S mégis megkérdem tőletek:
Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?

Halála után sem csendesült el a harci zaj. Szellemét ugyan zászlóként lengette mind erősebben, mind diadalmasabban a magyar szél, verseivel felnőtt egy nemzedék, amely lelkesen vitte ezt a zászlót, de az indulat és az irigység lappangó lángjai tovább akartak pusztítani. Az ármánykodás nem sikerült. Ma, halála után huszonöt esztendővel, tapasztalhatjuk, hogy a magyarok elfogadták Ady Endrét. Nagyságát, költészetének szokatlan ragyogását elismerik a mélyen és magasan élők egyaránt. Költészetét az iskolában tanítják, verseit szerelmes kislányok és politikai kortesek egyformán idézik, a költő napja egyfor-

mán ontja sugarait mindenkre. Akik egykor támadták, ma esküsznek rá, s talán így van ez rendjén. Talán ez a halhatatlanok sorsa. Valamikor Petőfiről is azt írták, hogy az Apostolt részegen alkotta. Idővel elnézik a nagyok bűneit, aztán megszeretik, s bálványként hordozzák őket

De éppen ez a népszerűség, ez az „osztatlan“ elismerés veti fel a kérdést: csakugyan diadalt arattak-e Ady eszméi? Hatnak-e még ma is gyújtó, izgató versei, s vajjon a magyar irodalomban megkapta-e azt a helyet, amelyet messze mindenki előtt megérdemelt? Nem. Még mindig nem. Elfogadták, csodálják, de ez a csodálat, ez az elismerés nem az igazi Adynak szól. Az ő mérgét, amelyek oly gyilkos erővel rombolták a tunyaság, a renyheség, a tespedtség megsemmélyesített alakjait az idő segítségével közömbösítette az írástudók praktikája. A magyarság egy kihűlt kráter lábánál lelkendezik s hallgatja a szakértők hűvös, mértékletes beszédét a költőről.

Kétségtelen, hogy az akadémiai formalizmus nem felel meg Ady költészetének. Ő több volt, mint költő. Őt nem lehet az esztétika rideg mércéjével mérni, őt nem lehet „tárgyilagosan“ bírálni, érte csak rajongani lehet, vagy reménytelen démoni dühvel támadni. Elfogadni? Langyosan, szenvelvege szavalni őt? Nem. Az igazi Ady, aki útálta a poshadt állóvizet, aki csakugyan lábbal tiporta az álszent kispolgári morált, aki a nyugtalanság ígéit szórta széjjel, nem ezt a szürke nagyságot, nem ezt a temetői ünneplést érdemli.

Ady a nemzet lelkiismeretének volt az ébresztője, de nemzet alatt sokan nyugtak, a saját sívár, mélyen eltakart lelkiismeretüket védtek. Akik felhőrdültek önsebző, kegyetlen vádjain, azokat idővel elcsöndesítették a tragikus események és Ady Endre halála.

Ma már senki sem mondhatja, hogy rossz magyar volt, de a magyar sorsot mélyen látó és érző verset mégsem élnek azzal a lobogással, ahogyan különö-

sen ma, élniök kellene. Mert Ady magyarsága nem volt öncélú, ő nemzetét a szomszédos kis népek békés egységében szerette volna látni. Politikus nem fogalmazhatta volna meg határozottabban a dunavölgyi országok helyzetét, mint ő:

A Duna-táj bús villámhárító,
Fél-emberek, fél-nemzetecskék
Számára készült szegyen-kaloda.
Ahol a szárnyakat lenyesték
S ahol halottasak az esték.

De egy költő halhatatlanságában huszonöt év nem nagy idő. A hullámok, amelyeket felkavart, megesendesedtek és éppen, hogy megcsendesedtek. Vannak korok, amikor a líra nem vigasztal és nem nyugtalanít, még akkor sem, ha a kor hasonlít az előbbihez. Meglehet, hogy Ady akkor lesz igazán nagy és költészete igazán élő, amikor a versciben lévő időszerűség teljesen megszűnik. Nekünk, idegenben élt magyaroknak, akik más népek lelkitükrén is láttuk megcsilanni Ady fényeit, s akik árvaságunkban oly gyakran menekültünk riadva az ő emberséges, önkínzó, de fel-emelő magyarságához, nekünk Ady költészete nem csak a líra csodája volt. Mi a nagy építőt láttuk benne, aki a holnapot, a jövőt építi, a békés magyar jövőt.

S megértést keresve idéztük örök, szép és igaz vágyból szakadt sorait:

Ezer zsibbadt vágyból miért nem lesz
Végül egy erős akarat?
Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad.
Hiszen gyalázatunk, keservünk
Már ezer év óta rokon.
Méri nem találkoznak süvöltve
Az eszme-barrikádokon?

S állíthatunk-e szívünkben szebb emléket Ady Endrének, ha az ő vágyaiban élünk? S a békés jövőről álmodunk, ahol boldog lesz a magyar és boldogok lesznek a velünk élő népek.

Mert Ady Endre költészete is akkor fog ragyogni tündöklő ragyogással...

Herceg János.

AZ ÜZENŐ ADY

Forró szava átnyult a szakadékon;
kétségbeesett, esdő ölelés.
Hulló világban, omló Duna-tájon
áldásnak tulsok, átoknak kevés.

A szomszédig tán el sem ért a hangja,
egy-két megszállott jó ha fölligye,
 eget és földet rázó zuhansban
ki látott versben intő égi jelt?

Ki látta itten Isten tarka kertjét
s hogy mennyire egy a sokszínű táj,
ki tudta akkor, hogy a bontott egység
gyógyíthatatlan s mindig visszafáj?

Halálos ágyán győzelem helyett
a hullás látomása volt a bér,
s így látta jól: a testvérmiszerek
talmi győzelmén véres a babér.

A vér visszaszáll a győző fejére,
igaz békét nem kap senki gazul,
fölföltépett sebként a harc kiujul,
míg minden nemzet meg nem igazul.

Mint régi próféták a kedves népet,
ostorral úgy szerette nemzetét
és verte, verte, mint a bosszus Isten,
s szívén érezte minden egy sebt.

Szeretni úgy tudott, mint Jézus Krisztus,
nem alkuvón és hajthatatlanul,
s holtig remélte, hogy a többi kis nép
költője így szeretni megtanul.

Meghalt s szeméből mindörökre elszállt
a nagy Tanulság, véres látomás,
most hull csak vissza mind szegény
(fejünkre,
ami hamis volt, bűnös és hibás,

mostan fizetjük a nem tanult leckét,
egy-földön élő kicsiny nemzetek,
rossz századokért bizony meglakolva,
mert nem volt bennünk igaz szeretet.

Költők e tájon, magyarok és szlávok,
németek és ti mind a többiek,
ha százszor is bolondnak mond a fáma,
bátran és tisztán így énekeljete.

(Szabadka, 1944,
negyedszázaddal Ady halála után.)

Csuka Zoltán.

Ady védelmében

Irta: Todor Manojlović

Az Ady-revizió évében, 1929-ben a nagy költő szerb barátja és fordítója is megszállt és védelmébe vette Ady költészetét. Manojlović Todor cikke eredetileg az egyik szabadkai magyar lapban jelent meg.

Csak azt olvastam, ami ide is elhallatszott az Ady körüli új viharból, amely csodálatba is ejtett és nem is. Ady Endre tényleg olyan alakja a magyar szellem és irodalom történelmének, amely egészen természetesen olyan kavarodást idézett elő a szellemekben, amely nem fog gyorsan lecsillapodni. És hogy Ady támadói még mindig hallatják a szavukat, az egészen természetes. Azok a konzervatívok és reakciók, akik már a jelentkező fiatal Adyt elakarták némitani, nem tudták megakadályozni az ő diadalát, amely — mindhiába minden — már abszolút és tel-

jes és az én szerény véleményem szerint nagy diadala a magyar költészetnek.

És ez az a pont, ahol az én csodálkozásom elkezdődik a ma még mindig tartó Ady-támadások felett. Hogy Magyarországon még mindig nem érzik át teljesen, hogy mit és kit bírnak Adyban. Nem beszélnek azokról a szélső jobbpártiakról, akik természetesen nem békülhetnek meg Adyval és akiknek az ellenkezése elvégre még csak rövid idő kérdése. Ezekkel nem is érdemes foglalkozni. Sok, sok Ady-támadó ezen az uton, ez által akarja galvanizálni magát, így akar bizonyos új életre és jelentőségre szert tenni.

De ámulatba ejt, hogy a mostani Ady-támadók között egynehány fiatalabb és egész szellemi iránya szerint inkább a progresszív irányokhoz tartozó író is jelentkezik, hogy ezek szintén képtelenek átérteni Ady jelentőségét, hogy ezek ta-

lán szintén ama »balga nagyok« közé tartoznak, akik nem tudták meglátni, hogy itt járt közöttük Argirus, az álomok királya? Ez nehezen hihető, épen tekintettel a kérdéses emberek kulturájára és izlésére. Fájdalom, úgy látszik, hogy itt is egészen más, nem irodalmi és esztétikai

Todor Manojlovics

motivumok a mérvadók. Itt is úgy látszik a napi politika és társadalmi áramlatok befolyásolják az embereket és az a vágy, hogy új és szenzációs Ady-támadások útján új jelentőséget adjanak önönmaguknak és kiérdemeljék az uralkodó áramlatok jóindulatát.

Ezek az Ady-támadók, ezek a tegnapi fiatalok, akik hihetetlen és izléstelen módon beálltak a »balga nagyok« közé, ezek ejtenek engem bámulatba és szomorítanak el különösen. A Gyulai Pálok, Rákosi Jenők, Szabolcska Mihályok, Herczeg Ferencek és követőik nyílt dühe és szidalmazásai igazán nem zavar ma már senkit sem. De zavarólag és kellemetlenül hatnak ezek a burkolt és nem őszinte elengeskedések, amelyek mostan a »józan kritika«, a jó izlés és hasonlók mezében lépnek fel.

Én azt tartom, hogy egy igazi nagy költő és egy igazi nagy ember iránt — aki Ady biztosan volt — soha sem lehet

tulzott kultusz és tulzott lelkesedés. Egy igazi nagy költő nagyon ritka valami. Sokkal ritkább, mint ahogy a tanárok és hivatásos irodalomtörténészek gondolják. Azért, ha valamely nemzetet, valamely irodalmat az a váratlan szerencse éri, hogy egy nagy költőt kap, igazán nincsen ok csúfítani a rendesen amugy is későn jövő tapsot és lelkesedést. Ebben a finnyás, pedáns mértékletességben, hogy az istenért csak ne menjen túl a határon, van valami nem őszinte, valami be nem vallott hátsógondolat. Még elfogadnám ezt az egész protestálást, hogyha azok az urak, akik most annyira befogják a füllüket az Ady-entuziaszták dőlőlagos tulhangossága előtt, hogyha ezek az urak annak idején, amikor Ady becsmérői sokkal nagyobb, sokkal zajosabb, sokkal izléstelenebb zenebonát csináltak Ady ellen, hogyha akkor szintén ilyen energikusan protestáltak volna a tulzások és hiszterikus ordítások ellen. Ez fájdalom nem történt meg. Azok a rut és nemtelen hajszák, amelyek Adyt egész életén át üldözték, nem szültek semmi visszatetszést, nem váltottak ki semmi tiltakozást a mai objektívek körében, akik bizony akkor is léteztek már, sőt, részben épen kolompósok voltak ebben a csunya hajszában. Így hát nekik igazán nem volna ma joguk a jó izlés nevében felszólalni és ügyvédi és kennetteljes filippikákkal uíra felvenni Ady ellen azt a harcot, amelyet egykor nyílt és brutális fegyverekkel nem tudtak a saját előnyükre eldönteni.

Ennyit mondhatok erről az új Ady-harcról, amelynek a vívői egyáltalában nem szimpatikusak és akiknek a támadását eleve elveszett ügynek tartom, amiből rájuk dicsőség nem fog fakadni. Ez csak egy szomorú visszaesés az 1905—1919-es évek hangulatába, amely idők óta pedig már sok víz lefolyt és Adynak az alakja kinőtt magasra — magasra, egész Magyarország fölé. Adynak ez a tusa nem árt, sőt talán egész élete stílusában van, hogy még a sirja körül is dul a harc, amelynek mindig fatálisán az ő diadalával kell végződnie.

Hogy az Ady-kultusz hogyan hat a magyar irodalom további fejlődésére, az az helyesebben fogalmazva, hogy Ady hogyan hat a magyar irodalom további fejlődésére, ez már nehezebb és komplikáltabb kérdés. Tény, hogy minden nagy szellem, különösen minden nagy művész

nyomasztóan hatott közvetlen utódaira. A nagy egyéniségek tényleg elnyomják, szinte lehengerlik az utánuk jövő kisebbeket, ezeknek akarásait. Ez mindig így volt. Az egész irodalom- és művészettörténelem arról tanuskodik. Meg kell fizetni a zseninek. Utána egy-két generáció mindig elpusztul, elsatnyul, vagy legalább is nem éri el a célját. Közvetlenül Michel Angelo után jött egy sereg epigon, elkezdődött a dekadencia az olasz művészetben. Szabad ezért hibáztatni, elítélni Michel Angelot? Felszólani a Michel Angelo-

kultusz ellen, lerántani, lebecsmérelni műveit? Nem, semmi esetre sem, azok ragyogók, isteniek és megtartják glóriájukat! Az epigonok tragédiájáért nem felelős a vezető. Ő nem is akarta az ő tragédiájukat. Az életnek, a fejlődésnek kegyetlen vas-szükségyszerűsége hozza magával az ilyen tragédiákat és amelyeket habár sajnálkozással is — el kell fogadnunk, vigaszt keresve és találva is abban a tényben, hogy egy ragyogó művész cmeli ég felé hervadhatatlan babérágát.

Ady szerb-horvát fordítói

A délszláv irodalomban Ady Endre költészetének sok fordítója és még több tisztelője volt. Meggyőződésem, hogy Krlezsára éppúgy, mint Manojlovics Tódorra, döntő befolyást gyakorolt Ady Endre. Hatása azonban még erősebb volt a fiatalokra, különösen a korán elhunyt Dusan Vaszilyevre, a szerb líra nagy bánáti ígéretére.

Azt a rokonszenvet, ami a délvidéki szerb intelligencia részéről Ady iránt megnyilatkozott, soha semmilyen politikai helyzet nem zavarta. Nálunk nemzedékek, pártok és kotériák szálltak szembe egymással miatta; itt védtek, magasztalták, gyalázták és gyűlölték s Ady mai népszerűsége sem költészetének igazi erejéből nőtt ki, hanem a körötte dúló harc szintéziséből.

A délszlávoknál Adynak nem volt ellensége. Különböző folyóiratokban számos ismertető cikk és tanulmány jelent meg róla és költészetéről, de mindig a legnagyobb elismerés hangján. Igaz, hogy Ady radikális szocializmusának és reformokat sürgető magyarságának éle már eltompult mire a délszlávokhoz ért. Sőt talán éppen emiatt vallották a maguk költőjének, a dunavölgyi népek költőjének Ady Endrét.

De fordítóinál még ez a szempont sem játszott szerepet. Szerelni lírájából sokkal többet fordítottak, mint a magyar sorssal, a korral, vagy a hábo-

rúval foglalkozó verseiből. Különösen Mladen Leszkovác és Manojlovics fordított sok Ady-verset. De legjobb értője és ismerője talán mégis Krlezsza volt. Tanulmányaihoz fűzött fordításai is megszokottabban csengnek a magyar fülben, mert ő nemcsak a formát, s nem csupán a metaforákat és a mértéket vette át Adytól híven, hanem a vers levegőjét, sőt nyelvi fzeit is. S talán éppen ezért fordított oly kevés verset, azokat is csonkán, csak néhány strófát. A Halál Rokona című versén kívül nem is tudom, hogy átültetett volna teljes egészében Ady-verset. Pedig ez nagyon nagy kár, de valószínűleg azért riadt vissza a teljes fordításoktól, mert nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. S neki nagy igényei voltak, nem érthette be fél-eredménnyel.

Leszkovác ugyancsak sokat akart átmenteni. A harmincas években készült fordításai nagyon hűek és kifejezőek. Manojlovics már a maga szimbolizmusát is beolvasztotta fordításaiba. A tartalmat híven visszaadja, de a formai hűsége már nem nagyon ügyel. Az ő Ady-verseinek más a zenéje, mint az eredetieknek. Ő kéjesen nyújtózkodó dallamokban leli örömet.

De ízelítőül álljon itt szerb fordításban két Ady-vers. Az egyik Leszkovác Mladen, a másik Manojlovics Tódor munkája.

Herceg János.

SAM SA MOREM
(Egyedül a tengerrel.)

Morsko žalo, suton, hotelska soba,
Otišla, neću je videti već nikad više,
neću je videti već nikad više.

Cvet je jedan ostavila na jastuku;
Ja grlim hudi jastuk,
Ja grlim hudi jastuk.

Ko poljubac njen miris okolo leće;
dole buči more, more se raduje,
dole buči more, more se raduje.

Jedan far svetli negde daleko;
dodji, draga, dole peva more,
dodji, draga, dole peva more.

Pevajuće divlje more slušam.
I sanjam na hudom jastuku,
i sanjam na hudom jastuku.

Odmarala se ovde, ljubila, u naručja mi
[pala:

o, peva more i peva prošlost,
o, peva more i peva prošlost.

Endre Adi

Megjelent a Szrpszki Knyizsevní Glasznik
1927 májusi számában, (103 o.) Mladen Lesz-
kovác fordításában.

ŠETNJA OKO MOG RODNOG MESTA
(Séta bölcső-helyem körül.)

Ovo je tu Benca, vidiš,
Piroma, široka, setni humka.
Nekad je, možda, tu bio manastir.
U noći Sv. Benedikta tu zabelasa
Jedna maglena kula i zvoni potonulo zvono.

Ovo je Er, naša reka,
Staro-slavni ogranak Krasne.
Sada je presušen, tužan, isprucan.
Ženo moja, da li da ti uzberem
Iz njegova korita koji mrtvi cvet?

Ovo je Koto, nekadašnje selo,
Potonulo je ili su ga razorili Turci.
Same legende i znamenja.
Hteo sam ovde da prođem s tobom —
A sad hajdemo u naše selo.

Ovo je selo, moje selo,
Oдавде sam došao i ovamo se vraćam.
Ime mu je »Svi Sveti«, uzalud,
Jer sve zlo leži na niemu.
I život je tu, jao, proklet, zagušljiv.

A ovo sam ti ja sam.
Crna varnica drevnih požara.
I iznad nas fijuče vetar kobni.
Beži od mene, proklinji, brzi me.
Ili se gordi sa mnom, likujuć.

Andrija Adi

Megjelent a Szrpszki Knyizsevní Glasznik
1928 ár 1. számában, (583. o.) Todor Manoj-
lović fordításában.

AKI ASSZONY

*Az én tülemben nem huzza cigány —
Büteleiteni nem fogad be csárdá
Ha lelkem véres bánat szele szántja
Vigasztát nóta sem hullajtja rám! —*

*Jó lehet az, mikor egy jóbarát
Vállán a férli csalódását sirja...
Én ágyamra borulok, mint egy sirra
Az éj, a csend elkábit, álmod ad...*

*Mámor, mámor... mámorban elmerülni
Tombolva élni, káprázva vadul
Ó jó is lenne! de akit asszonynak
szültek, az némán, szenvedni tanul...*

Szegedi Szekes Erzsébet

Papp Dániel

— Ejnye, ki ez a Papp Dániel — kérdezi majd a közönség — írta Mikszáth Kálmán rövidéletű napilapjának, az »Országos Hirlapnak«. 1898 október 7-én megjelent számában. Akkor hagyta el a nyomdát Papp Dániel első regénye, »A rátótiak« s Mikszáth terjedelmes tárcát szentelt a friss könyvnek. Mikszáth természetesen nagyon jól tudta, hogy ki Papp Dániel, mert napilapjának belső munkatársa és tárcarovat-vezetője volt az »írók írója«, akinek első nagyobblélekzetű művét elmélyedő bírálatra, egész tárcára méltatta. Mikszáth szeme kitűnően látta nemcsak az életet, hanem az irodalmat is. Ő szerkesztette a »Képes regényírók« nevezetű sorozatot és a kötetek elé irt bevezetők csaknem valamennyien remekművek, tisztán látta az írók súlyát s jelentőségét, csak a legritkább esetben tévedett. A múlt század második felének regényirodalmáról külön képzet adott, mint irodalomtudósaink együttesen. Tudta, hogy mit cselekszik, midőn lándzsát tört a félig-meddig még ismeretlen fiatal író mellett.

Mikszáth azt írja Papp Dánielről, hogy két ember él benne: az egyik mély és maró élű filozóf, a másik szelid költő. »De ez a két ember csak egy fejet visel (és egyvért fizet adót), de ezzel az egy fejével három helyett gondolkozik.« Mikszáth megállapítása szerfölött érdekes. A századforduló közönsége nagyon szerette a sekélyes epikai csobogást. A felszines kor szakadéknak tekintette a lélek és a szellem mélységeit s Mikszáth, akinek kényelmes természete különben annyi és annyi engedményt tett korának, éppen szellemi mélységeért emelte ki Papp Dánielt. »Az utóbbi években — folytatja Mikszáth — Bródi és Herczeg nagy sikerei közt is magára vonta a figyelmet. leginkább mélységével, filozofikus kutató elméjével és roppant érzékével a styl művészetében. Azokhoz az írókhoz tartozik ő, akik előbb lesznek híresek az írók világában és csak azután a közönségben, holott nálunk megfordítva szokott történni . . . Papp Dániel megfordítva csinálja (mindenben más ő, mint a többiek), mi már évek óta ismerjük és elismerjük, ahogy mondani szokták, nagyfejűnek.« Mikszáth a nagyvonalu gondolkodót becsülte Papp Dánielben és a

»roppant stilus-művészt.« Mély gondolkodását Kemény Zsigmondhoz hasonlította s Papp Dániel materiáját csakugyan legtalálóbban Mikszáthtal kevert Kemény Zsigmondnak mondhatjuk, szelid, pazarszíni románcsal ojtott balladái anyagnak, Midőn élményei már csaknem fekete gyémánttá komorultak, rájuk csöppent humorának egy-két gyöngyszeme s azonnal vidító szinkép lett belőlük. Mikszáth kitűnő szeme észrevette stilusának a maga korában szinte egyedülálló értékét is. Nem találunk Papp Dániel stilusában egyetlen felesleges vesszőt sem. Olyanok a mondatai, mint a karcsu oszlopok, melyek azonban könnyedén tartják az élet egész terhét. Mikszáth nem osztotta bőkezűen a dicséretet, még fukarabbul mérte az írói rangot, mégis le merte írni, hogy »A rátótiakban«, bár komoly hibái is vannak, nagy író jelentkezik. Az új csillag azonban két esztendő múlva lefutott az égről.

Papp Dániel 1868-ban született Ómoravicán. Édesapja járásbíró volt, áthelyezés folytán Zomborba került, itt járt Papp Dániel a gimnáziumot. Az érettségi után jogász lett Pesten s egyideig Jeszenszky Danó közjegyző irodájában dolgozott de csakhamar elsodorta az irodalom. A »Pesti Naplónál« kezdte pályafutását, majd a »Budapesti Naplónál« folytatta. Egyideig a »Magyar Géniuszt« is szerkesztette, midőn pedig Mikszáth megalapította az »Országos Hirlap« című napilapot hozzá szerződött. Papp Dániel és Mikszáth találkozás a nem volt véletlen. Állításunkat az is igazolja, hogy azonnal felismerték Tömörkény István jelentőségét és lapjuk tárcarovatában igen előkelő helyet biztosítottak neki. Mikszáth a magyar irodalom legeredetibb és legszuverénebb alakjai közé tartozik. Gyökerei a magyarságba és Magyarországon tul Kelet-Európába nyultak, bizonyosság volt Kelet-Európa eredetisége, bennrejlő gazdagsága mellett és tiltakozás ama balítélet ellen, mely ennek a tájnak önálló emberi és műveltségi jelentőségét tagadja. Azonnal fölfedezte Papp Dánielben és Tömörkényben a rokon író s maga köré gyűjtötte őket. Am sokkal kényelmesebb és lágyabb ember volt, semhogy e gyökeres hazai és kelet-európai lényegű irodalom jussáért harcolt volna. Papp

Dánieltől várta ennek a feladatnak a teljesítését s valóban Papp Dániel is volt leginkább hivatott erre, szellemének gazdagsága és alkatának keménysége folytán. De a nagy reménység 1900-ban már halott volt. A »nagy, sugár, vállas barna férfi, aki inkább látszott királyi testörnek, mint írónak« és olyan büszke volt mongol-szabásu fejére, egyszerre csak kidőlt. Akik még kissé emlékeznek reá, azt mondják, hogy utolsó hónapjaiban fal mellé huzódva járt, tériszonya volt. Azután agyhártyagyulladásba esett s a kór egykettőre végeztet vele. Az orvosok szerint lappangó tuberkulózis volt a baj oka, bár senki se tarthatta betegnek a harmincegy esztendősen viruló férfit. Érdekes, hogy több elbeszélése tuberkulózisokkal foglalkozik, egyik pedig éppen az agyhártyagyulladásos beteg halálos vergődését meséli.

Papp Dániel akkor pusztult el, midőn a prózáiró igazi élete kezdődik. A sekélyes prózáiró hamar fecsegni kezd, aki azonban elemi áradásra vágyakozik, az gyűíti az erőt és az anyagot. Papp Dániel az utóbbiak sorába tartozott. Mikszáth felrótta neki, hogy meseszövéseben a leggyengébb, ez igaz is volt, ám hibája tulajdonképpen dicsősége. Egyelőre inkább figurákat gyűjtött és örökölt meg, a sajátos kelet-európai embert és emberséget kereste. Irodalmunkban ezidőtájt már fujdogálni kezdett a nyugati szél, megrázta a talentumokat és sodorta a sznobokat. Az utóbbiak néhány várost nyugateurópaivá próbálták kendőzni, holott valójában inkább levantei és bizánci jelleggel »áldották« meg, a vidéket pedig lenézték, »Mucsának« bélyegezték. Holott ezekben a »Mucsákban« vergődött és kínlódott a tényleges magyarság. Papp Dánielben elegendő bátorság és konokság volt, hogy pálcát törjön a vidék mellett. Ezt írja »Tündérlak Magyarhonban« c. elbeszéléskötetének előszavában: »A kis-orosz mezőkön, ama vizes mocsaras lapályokon, hol a világon a legszomorubb az ősz és legelkorhadtabbak a füzek, egy híres nyugati író egyszer megrugta a földet: »Micsoda sár, micsoda sár! — mondta. — S ezek a bolond lengyelek ezt a sarat hazának hívják!« A mi otthoni mezőinket sem szakasztják meg ódon városok és haragos fenyőket sem látni a Telecska alján, csak ép kalász meg puha dombvidék mosolyog a tájon. Az Úr ide kétségkívül Tempevölgyet akart tenni, de tán a hatodik napon mégis félig-med-

dig kiegyenlített mindent és teli hintette maggal, mezei virággal. De ugyanez a szép, szelíd tájék ősszel szintén átváltozik olyan fekete tengerre, mint a volhyniai haza. S ha én a művelt nyugatot olyankor levinném hozzánk, hát akkor bizonyosan nekem is így szólna ő: Micsoda sár, micsoda rengeteg sár! S ön ezt a sáros országot Tündérlaknak hívja. Valóban annak hívom.« Bácska divatos és sekélyes íróival szemben Papp Dániel azt akarta megírni, hogy »mi van a fölszín alatt Bácskában?!« A délvidéki magyar mélységben, ahol fajták lelke, sorsa fut össze és Kelet-Európa végrezte forr.]

Mikszáth bizonyára ezért szerette meg annyira Papp Dánielt. Néha-néha ő is érezte, hogy Papp Dániel útjára kellene vágnia s Kelet-Európa tragikus, végtelen jelkét kellene megörökítenie. »A mi örökös barátunk« c. novellája a bizonyosság, hogy hivatott is volt erre. De érezte, hogy ez az ut irodalmi forradalmat jelentene és kényelmes, élvező természete nem volt hajlandó erre, mikor a békés szemlélődés is gazdag írnivalókat ajándékozott. Papp Dániel azonban bár egyelőre kisebb formátumu tehetségnek mutatkozott, de fanyarabb gondolkodóbb, elmélyedőbb elme volt. A »határesetek« érdekelték: a délvidéki táj s a délvidéki tájon a magyarság és a szláv-ság találkozása. Ugy vélte, hogy két fajta tusáján és ölelkezésén keresztül közelébb jut a kelet-európai lényeghez s véle a magyarság lényegéhez is.

A századforduló könnyelműn és fölényesen magyarkodó légkörében, midőn az irodalom többnyire csak mulatságos figurát szemlélt a magyar népben és Magyarország népeiben, Papp Dániel, a »tattárvadék« elbeszéléseinek jelentékeny részét honi szerbekről írta. És komolyan vette őket, érezte, hogy mulhatatlan dologt képviselnek: a több mint ezer esztendő óta belénk folydogáló Bizáncot, a lelkünk mélyén még pihegő óhitet s a szláv lelkiséget, mely szín a magyar életérzés és kultúra gazdag szöttejében. Érezte, hogy a magyar lélek bölcsességével, egyensúlyával és tisztult emberségével szemben a szláv a nagy és örökös inger, az emberség határait feszegető vad indulat és a megható együgyűség, az örök gyermekesség, mely bizton jár a meredély szélén és ártatlan tekintettel néz a legriasztóbb mélységekbe. Papp Dániel nem dugta homokba a fejét akkor, midőn különös divat

volt ez a művelet, s művekkel vallotta, hogy egyik szellemi égtájunk a szlávság. Ámde magyarul számolt be erről az égtáj-ról, a nagy távlatokat bíró és mindenképen szintetikus alkatu magyar szellem megértésével és szelid fölényével. Ha a velünk élő szláv népek majd elérkeznek az önismeret visszafejthetetlen vágyához, azt hiszem, egyik kedvelt írójuk lesz Papp Dániel.

Legjobb elbeszélés-kötete a »Marcel-lusz.« A magyar kurtanemes-ivadékok nagyon jól megférnek ebben a könyvben a szerb pópákkal, diákokkal, kalugyerekekkel és a bunyevác parasztokkal. Nagy novel-lákat találunk ebben a könyvben. Az »Ar-zénusz és Baziliusz«, az arkimandrita és az egyszerű barát harca a szláv lélek leg-mélyebb emberi értelmét példázza: lázad minden ellen, ami erőszakosan az embe-rek fölé emelkedik és lehajol mindenhová, ahol elbukott az ember. A »Szállási Ro-meo« a határokat nem ismerő szláv »ki-törést« ábrázolja, »A Lyubica szolgálója« a mindennel megbékélő szent együgyűsé- get. Másik elbeszélés-kötetében, mely a »Tündérlak Magyarhonban« címet viseli, »A csunya Euthym« a legkimagaslóbb írás s egyuttal tanúság, hogy a szláv lélek csak a szenvedésben tud hőiesen emberi lenni. A két kötet Papp Dániel novellatermésé- nek felét sem tartalmazza, a többi ott vá- rakozik sárguló ujságpapírosokon.

Egyetlen regénye, »A rátótiak« a régi bácskai kisvárost örökíti meg. Mikszáth északról indult, Papp Dániel délről. Mik- száth színesebb, gazdagabb világot hozott, Papp Dániel keményebbet, drámaibbat. Mindkettőben a humor friss csapadéka enyhítette a magyar élmények s a magyar élet aszályát. Mindketten életbölcsestéget alkottak a kor szabadelvű szelleméből: bölcsestéget, mely a reánk rakódott in- tézmények, világnézetek, rökények és hiedelmek egyre növekvő kérége alól ki tudta hántani az eredetibb embert. Papp Dániel felvilágosodottsága keserűbb és merészebb volt, Mikszáthé megbékélőbb és lágyabb. Mikszáth már híres író volt, midőn Papp Dániel melléje szegődött, de éppen a »Rátótiak« című regénye a bi- zonyosság, hogy meg tudott állani mellette. Papp Dániel regényében nincs annyi kité- rő, annyi humoros elágazás, mint Mikszáth ban. Mikszáth pátriarkális kedélyét is hi- ába keressük benne. Nem tüzdeli tele vi- gasztaló idillel, határozottabban és erélye-

sebben bontakozik ki a társadalom képe. Realizmusa sem annyira szétfolyó, mint Mikszáthé. sűrűbb, tömönyebb. Mikszáth volt utolsó mesélő, nagy pátriarkánk, lé- nyegében jól érezte magát abban az élet- ben, melynek annyi s annyi hullafoltját észrevette, de mégis az ő szellemi domini- ona volt, — az étellel szemben való állás- foglalása, utolsó nagy regényeit kivéve, nem lépte túl a rokon élvődés és az atyai feddés határmesgyéit. Papp Dániel hüvö- sebb tárgyvilágosabb író volt s bár csak- nem mindig szlávokról írt, írói magatar- tását nem csiklandozták szlávok ellágyulá- sok, mint Mikszáthot. Megbízható társa- dalomrajzot, derűs, de szigorú kritikát ad Papp Dániel, aki elment harmincegy év- vel, mielőtt Bácska nagy regényét megírta volna.

Életéről nagyon keveset tudunk. Ma még nem késő, arra kérjük mindazokat, akik ismerték, hogy emlékeiket közöljék velünk.*

Féja Géza

* Kérjük, hogy akik Papp Dániel életéről adatokkal rendelkeznek, szíveskedjenek Féja Géza címére küldeni őket: Budapest, XI., Bib- lia utca 2.

A NŐ ÉS A NAP

*Ott állt a nő, turbándisszel fején
A fényre várt, az oszlopokra dőlt,
S mint kit becéznek tüzzel messze fönt
A nap közelgett gyújtó szekeren.*

*Kitárta karját, játszi hangokon
Villó kacajt küldött most sípja szét,
Pogány vidám vágyára fent az ég
Nyilazta lángját dusan, gazdagon.*

*A csurranó fény fűrtöt fürdetett,
Vállára ömlött, csókkal ért nyakat,
Turbán alól kibújt pajkos haját,*

*Ajkára fujava édes peremetet,
Megcsillogtatta gyönyörű fogát,
S szerette hosszan még órákon át!*

Städler Aurél

Az emberek éppen hordták a búzát, mikor híre terjedt a faluban, hogy Nagy István megjött. Megjött nyolc év után. A törvény sujtó keze tíz évet mért ki rá, de kettőt elengedett neki az emberi szájalom. Itthon már szinte megfeledkeztek róla. Nyolc év nagy idő. Megszokták a gyászoló anyát is, Erős Vas Gábornét, kinek feketeruhás alakja egy élet szenvedését jelentette a gyász lényénél megrettent falunak. Kezdetben bizony sok könny hullott láttára, ki elvesztette egyetlen, szép, erős legényfiát. Az anyaság mély bánata útát talált még a férfiszívekhez is. Hiszen minden ember emlékszik arra az egyetlen arcra, amelynek vonásaiban az élet keménysége megtörik s ha mást nem, megőriz számunkra egy mosolyt, egy simogatást, vagy egy fájdalmas könnyet. Lassan-lassan azonban megszokták. S ő maga is megszokta, hogy gyásza bizony csak őt nem hagyja el. Elmaradtak a könnyek, el a résztvevő szavak s a változatlan mindennapok egykedvű szürkeségében már a teljes érdektelenség fogadta mindenütt. Nehéz volt ezt megszokni. Hiszen egyetlen fiát veszítette el. De a körülötte ismétlődő emberi szenvedések — megértette — egyrésztől alig is kimélnék meg valakit, másrésztől a fájdalmát önmagának kell elviselni. Az évek mélységében aztán iparkodott, hogy emberi szájalma, amelyre elég alkalom adódott, senkiben fel ne keltse a saját szenvedésének emlékét. Úgy érezte, hogy ez nem volna méltó gyászához. Még odahaza is keveset beszélt róla s mire Nagy István büntetése letelt, úgy volt, hogy anyai szívének nagy sebét alig-alig árulta el egy-egy váratlanul kicsordult könnye, vagy egy-egy fáradt percének mélyebb sóhaja.

Mikor Nagy István megjött, talán ő volt az egyetlen, aki nem volt kíváncsi rá. Jötte hamar szétterjedt a faluban. Néha akaratlanul is hallania kellett, hogy nem a börtön nyolc évének életle-

len rabját emlegették, nem azt, hogy megbűnhődött, hogy a nyolc év élettelensége bizony ott van sápadt arca mély redőiben s még fiatal testének fáradt, céltalannak tetsző mozdulataiban, hanem azt a két évet emlegették inkább, amivel megajándékozták, amikor megnyitották előtte a börtön vassarkos, semmi könnyöngésre meg nem induló kapuját. Volt ebben valami megrázó könyörtelenség. Ennek azonban mintha már semmi köze se lenne az ő szenvedéséhez. Ez az ember — s ezt ő tisztán érezte — neki nem az, aki a fiát megölte. Sőt bizonyos részvétet érzett iránta. A szerencsétlen — mondta egy magányos percében s gyorsan kitörölte szeméből a fájdalom könnyét. Nem akarta, hogy ez a könny, melynek szívéből buggyant vére olyan tisztán emlékeztette fiára, hozzáérjen ennek az embernek szerencsétlenségéhez.

Láttam... szólt hozzá pár nap múlva a férje. S az erős, nagy ember szája keserűen megvonaglott... Egy pillanatra úgy volt, hogy most őt is elhagyja az anyai érzés tisztasága. Hogy elsírja magát hirtelen felcsapó észvesztő fájdalmában. De ijedtre táglult szeme alján megállott a sírása... Erős Vas Gábor elborult szemében vad láng tüze égett... Ökölbesorult kezein az erek szinte megpattantak...

Alig tudtam megállni, hogy el ne tiporjam!... Hörgő, vad szavak robbantak Erős Vas Gábor ajkáról... A nyomorult!... A gyilkos!...

Megrendülten nézte ura fájdalmát. Nyolc hosszú év szomorúsága tört gátat. Szótalan keserőségek vigasztalansága, amiket eddig rejtegetett csak, de el nem temetett, most feltárták igazi arcukat, pusztító, áradó mélységüket...

Fizetnie kell a fiamért!... És te, nézett hörgő lángolásban a sápadt, reszkető asszonyra — neked nincs egy szavad se?... A fiadat ölte meg!...

Édes uram, mondta végre, hogy maga ezt az embert megüssze?!

Erős Vas Gábor mehökkent... Az asszony szava olyan fölényes különbséget húzott közéjük. Mintha annak az embernek a sorsát mutatta volna meg. Ami még arra sem érdemes, hogy megüssék. Őkle kisimult, csak a szívében sajgott, hogy tehetetlen lett a fia gyilkosával szemben. Mert ha megütné, a feleségét ütné meg... ezt tisztán és lenyugodott bizonyossággal értette meg.

Észre se vegye őt, édes uram! — mondta az asszony.

A falut szinte elborította a nyári por. Véget nem érő szekérsorok hordták az udvarokba az életet. Bő termés volt. Erős Vas Gábornak is szakadatlan szekérsorok hordták a búzát. Nagy munkában voltak. Vagyonuk megnőtt fiuk halála óta. Udvarukban két hatalmas asztag tornyosult. S bizony voltak irigkedő szemek... Ugyan minek ezeknek a nagy vagyon? Ez a rengeteg élet? Hiszen senkijük sincs. A sírba nem vihetik magukkal. Legfeljebb a rokonaikat hizlalják majd halálukkal. Ámbár azok is elég tehetősek... Cséplés után, mikor a csendes, lehiggadó augusztusvégi napokon a felugarolt földek felett már el-elsurran a közelgő őszi hűvöskés hírszellője s az útmenti árkok felett fáradt pillangók elűzött nyomaként meg-meglibben az őszi első hajszála, az ökörnyal, Erős Vas Gábor sokáig ügyelgett a magtár naptalan falai között. Nézegette, markában mérlezkélte a tiszta, konkolymentes, acélkemény búzát. Ritkán volt ennyi búzája. Fia haláláig örült a búzának. Erőt érzett benne. Ami fiát, életének ezt szép, izmos hajtását védi és fenntartja. Úgy nézett a búzára, mint élete tisztaságára. Ha sok volt, méltóbbnak tudta magát az életre, s ha kevesebb volt, tudta akarni a többet, a méltóbbat. Aztán egész mostanig valami világos volt számára a búza. Magáramadt egyedüllétének is eltető bizonyossága. A búza adta munkájának a célját, a megújuló, bizakodó életet. Az elvetett mag termő jósága volt. Gondolni tudott

a tavaszra, amikor új élet lelkedzik a földek felett. De mióta azt az embert iltthon tudja, azóta nincs kedve ebben a tengernyi búzában... amennyi eddig még sohase volt. És milyen szép ez a búza! A maroknyi búzát odavetette a többi közé. A magasra tornyozott búzában megzörrentek a szemek. is búzapatkok futottak lefelé s ráfolytak a lábára. Egy pillanatig úgy volt, hogy a lábával visszasöpri... nem tud a búza most már semmit se adni neki! A kenyér?... Hát érdemes-e még élnie? Látni a fia gyilkosát, járni-kelni vele egy faluban, egy templomba menni! Hogy a törvény elítélte?.. Hiszen amióta idehaza van, még a feleségétől is elidegenedik... S az asszony emiatt úgy szenved, hogy lassan alig lehet ráismerni!...

Pár nap múlva eladták a búzát. Felesége nem tett ellenvetést. Nehéz, kegyetlen napok jöttek. Süket hidegség dermedt közéjük. Mint két árnyék éltek egymás mellett. Az asszony szeme egyre alázatosabb lett. Az üres magtár sötétlen örvénylett körülöttük, mintha elszakadtak volna az élettől. Most már nem jártak sehova. Még a rokonokat is elkerülték. S egy este a nagy, erős ember ágyának esett. Hideg ködök borították ekkor már a mezőket. A lelkében is szövődött a tél hideg fátyla. Lázás, didergő testtel feküdt Erős Vas Gábor, de orvost nem engedett magához, hiába kérlette a felesége.

Koporsó kell nekem, nem orvos, mondta.

Erős Vas Gáborné tudta, hogy most már minden szó hiábavaló. Tudta, hogy reménytelen minden vágy, hogy szemébe kell nézni a dolgoknak s legjobb, ha nyíltan beismeri — nemsokára két sír várja a temetőben. S élete kíméletlen arca villant eléje. Milyen szép és egyszerű volt azelőtt minden. Az élet azonban elhagyta őket. Érthetetlenül és váratlanul csak elhagyta őket. S akkor szomorúbban, minden eddigi fájásnál kegyetlenebbül hasított át szíven egy mindenre éles, sebző világosságot tépő érzés: mégis... milyen más volna az

életük, ha nemcsak az az egy fiuk lett volna?...

Az erős, kemény férfi tehetetlenül vergődött betegágyában. Az elmúlt élet minden visszahozhatatlan, koporsós tehetetlensége szűrődött ki az összeroppa-
nó, beteg életéből. Most látszott csak, hogy hogyan szerette a fiát. S most, amikor fia gyilkosa visszatérhetett az életbe, mikor az, a törvény minden földi dolgot mérlegelő megítélése szerint megbűnhődött már szörnyű tettéért, most döbrent csak igazán rá, hogy az ő vesztése fölmérhetetlen... földi szóval meg sem oldható... Igen, érthetetlen és céltalan az élete... Ha csak tehetne, kerülte a felesége néma — s néha ezt világosan érezte — vádló nézését. Gyönyörű asszony volt Anna... S az ő szépsége is most milyen elveszett, hiábavaló lett... Kialudt a szépsége... elmúlt körülötte minden... S mindezért nincs, nem lehet kárpótlása...

Anna, kire hagyjuk a földeket? — kérdezte estefelé a feleségétől mikor a féli homály már szinte betemette őket.

Nem bánom én már a földeket, Gábor! — tört fel belőle a visszatárlhatatlan, magára is visszasujtó, minden földi határt szétvető sírás... az a felsugarasodó, szóltan beszéd, amiben minden szó értelme világít... a lélek beszéde ez a sírás, ami találkozott az élet örök mélysége fölött csillogó fénnel... az ítélet örök szavával...

A föld azokra marad Gábor... akik jobban megérdemlik, mint mi!

A beteg ember rettenetes erőfeszítéseket tett. Fel akart emelkedni, egész semmivé lett életével kínlódott, hogy ezt az utolsó, legsúlyosabb ütest megfelelje... De amint a régi, síró, gyönyörű asszony vonásai a visszahozhatatlan idő mélyéből a homályon át is eléje derengtek, úgy érezte, hogy ez az asszony most is az, aki egykor mindene volt... hogy mi sem változott meg az életük ígéretéből, abból a szépségből és jóságból, ami mind, mind az övé volt... az övéké... Csak nem így kellett volna!...

A szépség és a jóság megy a maga útján... s ember azt meg nem változtathatja... s igen, mennyire igaza volt Annának, mikor eléje állott, hogy azzal a szerencsétlen emberrel a kezét be ne szennyezze... igen, az életért még több életet kell adni annak, aki az életre méltó akar lenni!...

*

Erős Vas Gábort egy fél év múlva követte a sírba felesége is. Vagyonukat a törvény osztotta ki a rokonok között. Talán nem úgy, ahogy szenvedéseiken át ezt a felosztást gondolták... De nem maradt utánuk végrendelet. S ez, bármennyire is érthetetlen volt sokak előtt, arra mutatott, hogy az elvált és elválasztó pillanatban a döntést Istenre bízták...

INTÉS SZEGÉNY LEGÉNYEKNEK

Most, a gyáva szemérmertlenség
Kurjongató, rossz éjjelén,
Böcsületére jól vigyázzon
Minden nemes szegény legény.

Egy életünk és egy halálunk
S a régi, hős idők alatt
Élet s Halál peremén jártunk,
Nekünk nem új e gondolat.

Kit elsodor e zagyva éjjel,
Ki megmarad fészék-rakón,
De miközülünk látsszék csínján
Mindenki a tárogatón.

Mi másoknál messzebből jöttünk
És örök, amit akarunk.
Ha úgy akarja a muszályság,
Jól van, jól van, hát meghalunk.

De az a mi gyönyörűségünk,
Hogy, ha minden reped, szakad,
Böcsületes szegény legények
Pihennek a romok alatt.

Megállott, de lehet folytatni
A jó szemek, a szép szemek
Érdemes örült látomását.
Az Életet, az Életet

Adv Endre

A Délvidék a XVI. század derekán

Irta: Palóczi Edgár

Königsberg, a porosz királyok koronás városa sok magyar vonatkozású emlékekkel ékes. Ott került elő egyik legrégebbi nyelvemlékünk, az ő szülöttje volt a híres *Regiomontanus*, aki megjárta *Mátyás* király budai udvarát és a nagy magyar renaissance uralkodónak ajánlotta leghíresebb művét, amelynek csillagászati utmutatásai megkönnyítették *Kolumbusznak* Ameriká felfedezését.

E nagymultú város levéltárában páratlan érdekességű utleírást, itinerariumot őriz, amelyben a königsbergi *Reinhold Lubenau* gyógyszerész írta meg uti tapasztalatait, amelyek Alexandriáig terjedtek. E nagybecsű művelődéstörténeti forrásművet a königsbergi városi könyvtár 1912–1930 között »*Beschreibung der Reisen des Reinhold Lubenau*« címen öt kötetben *W. Sahm* gondozásában jelentette meg. Az *esztergomi* királyi palota és a *visegrádi* királyi kastély feltárásakor — utmutatásom révén — adatainak jó hasznát vették. Most, általuk bemutatom a magyar Délvidékre vonatkozó feljegyzéseket.

1587 február havának 12. napján öt hájjal díszes követség indult *II. Rudolf* parancsára Bécsből a *Magas Portához* az évi szokásos adószámba menő »ajándék« átadására. A követséget *Petz Bertalan* császári orátor vezette. Vele ment gyógyszerészi minőségben *Lubenau*. A követség személyzetében, amely magyar ruhát viselt, magyarok is voltak: *Gábor* János, irnok, *Grave* Boldizsár, pozsonyi orgonista és zeneszerző, *Szabó* Balázs, magyar szabó, *Horvát* Péter, a tolmács, *Tóth* János, *Szigeti* Márton főlovász és több magyar lovász.

Törvény szerint még tartott a fegyverszünet, de ép akkor dult fel a török Koppany erősségét, amelyet rövidesen *Zrínyi* Miklós, a költő egyik legragyogóbb fegyvertényével bosszult meg. Jó félszázados volt már akkor a török világ a Délvidéken. *Lubenau* feljegyzései úgy a hődolság korának kezdetére vetnek világot. Sajnos, a várakról, erősségekről, községekről készített rajzai elvesztek, vagy még lappanganak valahol, de feljegyzései némileg kárpótolnak bennünket, mert ál-

taluk reflektorszerű fény derül Magyarországon nem rég még boldog arculatának oly hamarosan siralmasra fordult állapotára.

A Budáig tartó utnak érdekes leírását, a régi királyi székhelynek török képét, helyszüke miatt itt nem közölhetjük, s csak innen kísérik el utasainkat »Görög-Fehérvárig« a mai Belgrádig. Ennek az utrészletnek első állomása a Csepel-sziget *Ráckeve* volt. Janicsárok kalauzolásával megtekintettek itt két szerb templomot, azok érdekes falfestményeit és görög szertartáskönyveit, de meginvitálta őket az itteni »*zingliánusok*« lelkipásztora is templomába, amelynek közepén terítővel leborított asztalt, körötte pedig szőnyegekkel borított székeket láttak.

Február 25-én értek *Paksra*, amely a *királynak* és a *töröknek* egyaránt behódolt nagyobb biztonságára. »Így egyiket sem kell segíteni! Gyakorta elől császári katonák lép be a házba, hátha megugrik belőle a török.«

Tolnán a Wittenberget megjárta evangélikus pap fogadta őket. »Itt veszi kezdetét *Pannónia interior*. Szép helység, valaha meg volt erősítve, de falai már bedőltek. Sok itt a magyar kereskedő, de még több a törökáru. A magyar végvárosok vitézei még Eger alól is eddig szoktak portyázni. Utasaink itt töltik az éjszakát és szomorúan elmélkednek arról, a sok elpusztított templomról, amelyek romjait napközben a nagy sorsfolyó partján látták.«

Febr. 26-án mentek tovább. Szép ligetek és tölgyerdők közt vitt utjuk. Estére *Kalocsával* szemben kötöttek ki. »Nagy helységet láttunk a síkon, hatalmas, romladozó várral. Ez lett volna a kalocsai (»Julusta«) püspökség, most teljesen fel van dülve.«

A császári követ parancsára *Mohácson* a csatater megsemmisítésére indultak, »ahol Lajos király a *malom mellett* lovastól az ingoványba zuhant és a mocsárba fulladt.

Nem messze e helytől öreg, kiszáradt tölgy áll, »amely köré sok ezer kereszténynek fejét és csontjait örök emlékeztetésül úgy rakták egymásra, hogy szinte elborítják a tölgyet.« E halálfa láttán

nagy csodálkozás lett urrá valamennyiükön. A kísérő törökök tanácsára *Lubenau* a magyar hősök koponyáiról mohát gyűjtött össze, mert figyelmeztették, hogy az kitűnő vérzést csillapító szer.

Febr. 27-én (a dátumokban alighanem tévedett a szerző, aki öreg korában írta Itineráriumát) a Drávatorlatához érték. Rengeteg pompás szarvasmarha legelt itt a víz melletti ligetekben. Olcsó áruk nagy meglepetés volt. »Ez Magyarország legkülömb része, — írja *Lubenau* — mert semmi hiánya sincsen. Nemcsak Magyarország táplálta e vidék, hanem egész Németországot, Horvátországot, Boszniát, sőt még Itáliát is, mert oly nagy volt nagyszerű állatállományának sokasága, gabonájának tömege, kiváló bora, hogy valóban meg kell siratni és panaszkodni ily pompás országnak ellenség kezébe való kerülését. — Errefelé vannak a legjobb arany (!), ezüst, réz és egyéb bányák is — és most hamulepényeken (»Ascherkuchen«) tengődnek itten«.

A derék német patikus végignézi e szálnalmas népeledel előállítását, amely a régi Kánaán helyén az áldott magyar föld kenyerét akarja pótolni. Lisztből és vízből gyúriák egybe, majd hamu alatt sűtik meg. Ső nincs benne, de melegiben jóízűnek találja ha jó bor siklik rája és egybeveti szentirási példákkal meg Afrika, Egyiptom faszegény vidékeinek konyhájával.

E vidék olcsóságát nem győzi dicsérni. A csirkét 1 asperért, a juhot 30–35 pénzért adják »pedig 80 asper egy tallér«.

Innen *Pálffy Miklós*, a komáromi várparancsnok atyjának hajdanvaló *erdődi* várkastélyához hajóztak. A várhegy lábánál elpusztult diszkertek kiszáradt, leégett fái regélnek szebb időről. *Vukováron* egy nagy »karavánszerály« az egyetlen látni való. Tele van tevék kalmárokkal, zsiszibongó keleti kufárokkal.

Halott ország — halott nép sóhajt fel *Lubenau*. A török hódoltság határa óta még egyetlen kíváncsi sem kereste fel a hajókat — hacsak valamelyik basa ki nem rendelt valakit. A derék *Lubenau* nem tudja, hogy két emberöltő óta a Dunán hordják a kelet rabszolgapiacaira az »eleven drut.« a magyar rabszolgákat török hajók fenekén. A sirámoktól hangos folyó partját messzire elkerüli még a madár is.

Február 28-án egy »*Bodin*« nevű hegyen fekvő elpusztult várat látnak, lábánál nagy helység terül el, szépen épi-

tett templommal. Öreg este lett mire *Ilok-ra* érkeztek a régi *Ujlakra*. Szép kerek tornyait már kikezdté az enyészet. Fenn a vár körül, fallal kerített szép városka terül el. Három karcsu *minarét* tornya emelkedik a magasba. Busan hangzik róluk az imára hívó szó. Ide a főtemplomba menekültek 1545-ben a lakosok, itt védekeztek az utolsó szálíg a török ellen. A vérről áztatott falak erről regélnek még 1587-ben is. A Dunaparton még egy romokban heverő kastély regél *Ilok* régi fényéről. Vanitatum vanitas!

Még szomorubb egy nagy helység képe, amely Ujjak után táruul eléjük. Ez a »*Calosirt*«, már csak romhalmaz, amelyre a hegytetőről egy felperzselt vár szomorúan tekint le. *Cerevic*-nél is hasonló a pusztulás képe, nem csoda ez, mert az ozmán hódítók rendes országutja a kies táj.

Végre *Pétervárad* elé ér a kis flotta. *Lubenau* »*Peter-Waradi*«-nak írja és így lelkesedik róla: »Szép és nagy vár, remekül fekszik a sziklás hegyen. Szép tornyok kerítik, két fal veszi körül. A két fal között sok faház áll, szívében egy hatalmas templom, magas toronnyal. Valaha előkelő magyar uré volt. A hegy lábát hosszukás helység veszi körül, benne szép keresztény templom. A templom karzatán az 1070-es évszám. Az egyik kapuján e felirat: *Maria virgo, mater dei, miserere mei*.« A vár mellett a Duna mentén szép és vidám szőlőkertek. A vár alján még egy teljesen romokban heverő templomot láttak. Előtte hajómalmokat ringatott a Duna vize. Estére *Karlovidra* értek. A város romokban hevert, csak egy beszakadt boltozatu nagy templom állott még benne, hat szép, faragott pillérével, de hívők helyett disznók, lovak és juhoknak lett istállója. Közelében egy szép görög templomra bukkantak, amelyben görög apácák tartózkodtak. *Lubenau* ezt is alaposan szemügyre vette: »E templomon nemrég a lakosok szépen faragott és aranyozott kaput készítették szépen aranyozott keresztelőkkel az oltár előtt. Sok ezüst és üveglámpa függött benne. Az oltár mögött, ahol kék bársony és fehér abroszból való függönyök pompáztak, két apró darabokra vágott zsemlyét találtunk, amelyeket áldozásra használtak; nemkülönben egy faserleget kanállal, amellyel a kis dedeket a szentségben részesítik. Ezüstözött vagy aranyozott deszkákba kötött

görög szertartáskönyvek feküdtek mellettük.»

Március első napján behajóztak a Tiszába *Titel* vagy törökösen »Csevelik« partjához értek, amelyet *Lubenau* szerint Nagy Constantinus épített, mielőtt Konstantinápolyt megnagyobbitotta. Onnan *Szalánkeménre* (»Slankamin«), amelyet németül »Salzsteinnak« neveznek, mert itt kősót fejtenek. A sóbánya mellett a törökök meghagytak egy szép nagy templomot, amelyet faházak vettek körül. Fent a hegyen állott még a vár, a folyó parton a város hosszu Tabánja terült el. Állottak még falai is. Egyik templomát már felperzselte a vandalizmus, de egy másik még jó állapotban meg volt. A hegyváros falazott házai helyén fabódék kerültek.

Délvidéki utinaplóját így rekeszti be *Lubenau*: »Két órákor *Zimony* várához értünk. Ezt sokáig ostromolta a török, ez alatt elpusztult. Néhány faház, egy török mecset meg egy görög templom áll még benne, a víz partján egy tágas Karaván-szerály, mert a sok ide jövő nép itt kél át a Száva vizén, ha Magyarországra vagy Görög Fehérvárra veszi útját. Vég-

re szerencsésen elértük Görög Fehérvárat és hajóinkkal a Száván a város felett, a kőbányánál kikötöttünk«.

Két év múlva, számos viszontagság után tért haza szülővárosába a derék *Lubenau*. 1628-ban, három évvel halála előtt, életének 72. évében utinaplója alapján vetette papírra részletes utileírását. Cím-lapjára felírta jelmondatát: »*Durum patientia frangit*« — A nehézségen a türelem diadalmaskodik.

1631 május hó 17-én, a königsbergi Óváros halotti anyakönyvének tanúsága szerint, az »egész iskola« jelenlétében, az ottani templomban nyert sokat hányatott földi porhüvelyre nyughelyet.

Lubenau, csak megértéssel a magyar tragédia iránt, utazott át hazánkon, amelynek történetét alaposan ismerte, romlása pedig mélyen megrendítette nemesen érző lelkét. Utleírása hazai szempontból is nagy tanulságot rejt magában: Tönkremegy a leghatalmasabb ország is, ha fiai a vesztély órájában pártoskodással forgácsolják szét erejüket és nem egy emberként állnak ki a gátra az áradatként közelgő ellenség elé . . .

A FÖL-FÖLDOBOTT KŐ

Föl-földobott kő, földedre hullva,
Kicsi országom újra meg újra
Hazajön a fiad.

Messze tornyokat látott sorba,
Szédül, elbusong s lemul a porba,
Amelyből vétetett.

Mindig elvágylék, s nem menekülhet,
Magyar vágyakkal, melyek elülnek
S fölhogadnak megint.

Tied vagyok én nagy haragomban,
Nagy hűtlenségben, szerelmes gondban
Szomorúan magyar.

Föl-fölhajtott kő, bus akaratlan,
Kicsi országom, példás alakban
Te orcádra ütök.

És, jaj, hiába, minden ha szándék,
Százszor földobnál, én visszaszállnék
Százszor is, végül is.

Ady Endre

FALUM FÖLÖTT A DOMBON

Beomlik bennem a való s az álom
partja: nem is tudom már, hogy jutottam
falumba, mely tele van koldusokkal
Csak azt tudom, mindég határát járom.
Étlen, szomjan, mezilláb, parázsos.
Orromban dzótt rongyok szagát hordom —
én fölvenném e rongyokat magamra,
ha tudnám, könnyű mosolyra szaladna
kemény sok ráncuk, s csak egy pillanatra
derülne bár a bánatuk a rongyon.
Hogy állnék árva küszöbükre oly bus
szemekkel és tenyérrel, mint egy koldus...
hinnék, hogy van még náluk is koldusabb;
tán fényt is fogna fölöttük e bus nap.

Leszáll a nap. Hortyog a nyomoruság.
A jegenyék panaszát égre nyújtják.
Most itt ülök álmod fölött a dombon,
a táj virrasztó lelkéhez hasonlóan.
E hűség ajkán gyóntatás a dolgom:

— Mit villogsz sárga lidérceddel, buza?
Kaldszozom őt ütemre ringva, hullva,
a lankadást erőre koszorúzza,
míg idegen csűrbe csurran a sulya ...

Mit őrzetek kevélyen, zord vigyázzban,
ti zugva zugó kukoricaszárak?
A holdra karbaállva panaszoljuk
a bünt, mely nem a néped lelkén szárad —

Mily álmot ringattok, buzavirágok?
E tájon élő álmokat ki látott?

Ti égő pipacsok, ti örült lángok,
nyaldosva szerte, ti mit gyujtanátok?
E szép mezőben e vesztett világot...

Ti napraforgók, rongyos mécsesek ti,
kinek tartjátok sorvadó világot?
Segíts a gyásznak némán térdepelni.

Ti düllők fái, merre vándoroltok?
Ily árnyak árnyán meghalnak a lombok.

S ti vakondokok odalenn a földben?
A halálthozók utját járjuk bölcsen.

Ti vigdereku pitypangok, a bálba?
Alvód tanítjuk a könnyű halálra —

... Kurjants, kakas! mielőtt hajnalodna,
még mielőtt az éjke táruul...

Fölebredek. Fehér madár. ragyogva:
az örület szól a fekete tákrul.

Dudás Kálmán

BUJÓCSKA

Óh, be régen is láttalak.
pedig mennyit is vártalak,
tűző nappal, hideg éjjel
csillagok közt néztem széjjel.

Üzentem a holdsugárral,
vig szellővel, gerle párral,
esti szélnek sóhajával,
síránkozó panaszával.

Kérdeztelek itt is, ott is,
fejét rázta még a hold is,
hunyorogtatt a csillagok,
s azt felelték nem voltál ott.

A kis patak is elszaladt,
mert nem látta az arcodat.
a lüben sem heverésztél,
édes epret sem eprésztél.

A forrás is csak csobogott,
s azt mondta, hogy nem itatott,
napsugár sem csókolt még ma,
s az erdő is olyan néma.

Mondjátok csak fák és bokrok,
a kedvesem merre futott?
Elillant, mint könnyű pára,
s nem maradt egy könnyű utána.

Haja selyme úgy ellibbent,
illata sem maradt itt lent.
Szeme fénye most hol lehet,
hol kacint rám, hogy még szeret?

Jaj, Istenem nem találom.
Hova bujt az édes párom?
Talán bizony felhőn sétál,
s kandin kacag vissza én rám?

Vagy tán itt a bokor megett
rejtőzködik, les engemet,
s azt várja, hogy rám üsszen,
kicsufoljon, kinevessen?

Óh, csak egyszer fogjam még el,
nem ereszttem többé én el,
csók pecsétet teszek rája,
s két karom lesz bőrtön rácsa.

Lázs Sándor

Amikor a bécsi közigazgató pecsétet levele megérkezett a községhezára lovag Laczkovich István tekintetes úr, nyugalmas császár és királyi dragonyoskapitány hagyatéki irataival, a falu nem is tudta, hogy milyen szerencse vár rá. A jegyző is, mikor felnyitotta a hosszúkás borítékot, így kiáltott fel:

— Uu, májkumu! — Aztán majd, hogy meg nem dörzsölte a szemét a nagy álmélkodásban, úgy mormolta maga elé félhangosan és kissé dadogva az idegen nyelvű szöveget: . . . der Grundbesitzer Stefan von Latzkovitsch drn. . . drn. . . drn. . . s kövér tenyerével az asztalra csapott:

— Kolosalno! Kolosalno! — Gyorsan bekiáltotta az aljegyzőt, meg az írnokot is, hogy azon melegében közölje velük a jó hírt.

Tavaszi volt, április, a fél falu kint volt a határban, mert még a kukoricát sem vetették el, mivel kemény és hosszú volt a tél, csak ülték az emberek a konyhában és durákoztak, odakint meg egyre esett a hó még március végén is. Most már két kézzel kellett megfogni a munkát, hogy pótolják a mulasztottakat. Kis falu volt Dévityevó alig ezer lélek lakta és a legnagyobb hidegben is legfeljebb kétszáz kéményből szállt fel kacskaringósan az akácfa-illatos fekete füst. Alig valamivel több, ha ideszámítjuk a falu végi nádból-sárból tákolt kalyibákat, meg a bolond Kőcsög Jóska barlangját az erdő szélén. S ilyenkor munkaidőben meg éppen olyan volt a falu, mintha valami mesebeli óriás süllyesztette volna el feneketlen zsákjában a lakóit; asszonyokat, embereket, lányokat, legényeket egyaránt. Csak a kovács üllőjéről szálltak fel csilingelő hangok, amelyek az életről tettek tanúságot, meg az istállókból innen-onnan egy-egy otthon felejtett tehénnek a bőgése. A nap felkel és lenyugszik, a paraszt szánt, vet és arat látástól vakulásig. Ez az élet rendje nemcsak Dévityevón, hanem mindenütt a világon. Ezért

nem is csoda, ha a jó hírt senki sem tudta meg se másnap, se harmadnap, csak egy héttel azután, hogy a pecsétet, nehéz levelet kitette zsíros táskájából a félszemű Milorád kisbíró a jegyző úr asztalára.

Addig csak a községhezán örültek neki. A jegyző harminc üveg sört hozatott a szomszédos faluból és egész délutánig ittak meg cigarettáztak a szobájában, ő, az aljegyző meg a három írnok.

De nyolc-tíz nappal később mégis mindenki tudta, hogy mit íratott rég elhagyott falujának a halott Laczkovich István tekintetes úr. Egy vasárnap délelőttre összehívták az esküdteket és a jegyző az ünnepélyes alkalomhoz híven, fektet ruhában felolvasta az elhalálozott császári és királyi dragonyos kapitány végrendeletét. Nem kevesebbről volt szó, minthogy Laczkovich István tekintetes úr hatszáz hold földjét, amelyből 430 hold volt szántó, 62 hold legelő, a többi erdő, a község szegényeinek hagyományozza. Ennyit sikerült ugyanis megmenetnie a háború után a háromezer holdas birtokból.

— Az elhalálozottnak az a kikötése — magyarázta a jegyző az álmélkodó esküdteknek, — hogy minden földnélküli család kapjon néhány holdat.

A falu ettől a naptól kezdve olyan lett, mint a méhkas. Mindenki földet akart kapni, még az is, akinek volt, hát még a szegények, akik hol itt, hol ott keresték meg a télirevalót. Másnap a jegyző már alig fért keresztül az előszobán, pedig éppencsak, hogy nőni kezdett a hasa és, hogy kicsit megpofásodott a pár hónapi jegyzősége alatt, de annyi mezítlábas, rosszködmönű ember álldogált a szobában, hogy mindkét öklét használatba kellett vennie, mert csak így tudott bejutni hivatalába.

— Földet, földet — dörmögte a jegyző — mindenki földet akar. Ha tizszer annyit hagyott volna az a bolondos kapitány, még az is kevés lenne ennek a fa-

lunak. Ta, beste lyudi . . . majd elinté-
zük mink . . .

Bánáti gyerek volt a jegyző, nem sok
baja volt vele a falunak. Ismerte ezt a
vidéket, a szokások ugyanazok voltak,
mint az ő falujában. Ha valamelyik nagy
parasztnak a cselédje nem fért a bőrébe
őszkor, mielőtt megalkudtak volna, hát
azt kicsit megpofozlatta, aztán ment
minden, mint a karikacsapás. Kedélyes
ember volt, nem csinált nagy gondot
magának semmiből, most pedig, hogy
ezt a tülekedést látta a félezer holdért,
hát egyenesen boldog volt. Hogyisne!
Melyik jegyző dicsekedhetik még azzal,
hogy az agrárreform után is földet osz-
togathat. Nem kis dolog az ilyesmi . . .

Ő maga vette fel a földigénylők sze-
mélyi adatait, mert igazságos akart lenni.
Egymásután járultak eléje a szegény pa-
rasztok; fiatalok és öregek egyaránt.
Gyorsan végzett velük. Amint meggyő-
ződött róla, hogy vagyontalanok és föld-
művelésből élnek, felvette őket az igény-
jogosultak közé.

Nem sokat teketóriázott. — Hogy
hívják, itt van-e a szegénységi bizonyít-
vány, hány gyereke van, — dobro, dob-
ro, no dobro — és közben még cigarettát
is sodort az aranyzárga, finomra vágott
neretfvai dohányból. A parasztok meg
olyan kerek képpel mentek ki, s úgy ra-
gyogtak, mint a cintányér, mert mind-
egyik szentül hitte, hogy jut itt föld, hóó,
kap itt minden jóraival szegény.

Hanem aztán egyszerre kiesett a nyu-
galmából a jegyző. Hosszú, sovány, haj-
lotthátú öreg parasztember állt meg
előtte. Kicsit hátrább állt meg, mint a
többiek, katonásan, összetett lábakkal,
tisztlettudóan és amikor a jegyző meg-
kérdezte a nevét, tisztán és hangosan
mondta ki, hogy:

— Szakáll Mihály a nevem.

— Áha, áha Miska bácsi, kinek fija
megszökte a katonaságtól. Hm. Hm. Hát
nézze csak maga öreg Miska bácsi . . .
hm hm . . . persze maga is akarja föld-
det az uraságéból, mit hagyta a szegé-
nyekre . . . van az uverénye?

— Én is szeretnék instállom tekinte-

tes jegyző úr, mivelhogy gondolom ne-
kem még több jussom is volna rá, mint
akármelyiknek itt kint.

— Áá, hát hogyan gondolja maga
aztat, juss, nem juss, aki szegény az
mindnek van a juss. Itten nincs kivétel,
mer lássa én nem teszem kivétel senki-
vel. Ami igazság, igazság. Nincs itten ez
meg az, mert én ilyen ember vagyok,
lássa magával is szépen beszélem ma-
gyarul öreg Miska bácsi . . . Hát igen.
De mér van magának több jussa?

— Én instállom — és nyelt egyet az
öreg paraszt — valamikor nagyon sokat
dolgoztam azon a földön, amit most széj-
jelosztanak. Mióta az eszemet tudom a
Laczkovics tekintetes uraságnál szolgál-
tam. Én a Lexi tekintetes úr életébe ke-
rültem a kastélyba, szóval az István úr
apja idejében még, tán hat éves se vol-
tam, libát őriztem, meg később disznót,
egész farkát csaptam ki az erdőre, s csak
vasárnap jöttem be a faluba ingváltásra.
Aztán béres lettem, onnan is nősültem,
szóval a feleségem is a kastélyban szol-
gált. Már negyven éves is elmúltam, ami-
kor vége lett a háborúnak s egyszerre
csak azon vettem észre magamat, hogy
kifogyott a kenyerem az uraságnál. Mert
akkorára már nem volt se birtok se ura-
ság, a Lexi tekintetes úr meghalt, a fia,
szóval ez a mostani István úr, aki a föl-
det hagyományozza, Bécsben volt, ide
meg dobrovlyáczok jöttek . . . A többit
tudja már a jegyző úr is. Dolgoztam hol
itt, hol ott, ahova hívtak. A jegyző úrnak
is bevittem a gyümölcsfáit, megnyírtam
a bukszusait az udvarán.

— Hát igaza van magának öreg Mis-
ka bácsi — mondta a jegyző, miközben
szép kék füstkarikákat fújt elgondolkoz-
va maga elé — igaza van. Hányan is
vannak maguk szegények, kik kérnek
földet?

— Nem tudom megmondani, csak
azt látom, hogy tele van kint a szoba.

— Nem, nem aztat gondolok én —
türelmetlenkedett a jegyző és összehú-
zta bozontos fekete szemöldökét — hogy
így, kik nem szlávok, nem szlávok, tudja,
kik magyarok, hányan vannak.

Az öreg paraszt elgondolkozott. Nad-rágja széléhez szorított bütykös kezéből lassan egymásután nyíltak ki görbe ujjai, miközben a szája nevetet mormolt félhangosan. Odakint lármáztak a parasz-tok, a jegyző meg nézett rá, várta a vá-laszt.

— Mér kérdezi ezt tőlem a tekintetes jegyző úr — szólalt meg öreg Szakáll Mihály — majd bejön mindegyik.

— Jobb az neken mingyárt tudni. Ez azért mégse olyan egyszerű, tudja maga aztat öreg Szakáll Mihály bácsi. Mer nem éntőlem függ, hogy ki kapja, ki nem kapja földet, a végén a jóváhagyás ügyis báni hivatal fogja adni hozzá. Én aka-rom igazságosan, mert az szép, mi igaz-ságos, pa dá.

— Gondolom tizenketten, vagy tizen-ötten volnánk nincstelenek.

A jegyző nem felelt. Kezét zsebre-vágta és elkezdett le föl járkálni a szo-bában. Öreg Szakáll Mihály csak állt és maga elé nézett. Mit akarhat a jegyző, gondolta magában, mit akar éppen a ma-gyarokkal? Persze, hogy neki több jus-sa volna rá mint akárkinek. Szerette őtet a tekintetes úr. Meg a feleségit a Julit is, akit a konyhára vett az öreg tekintetes asszony. Hányszor mondta neki, hogy milyen jóra való felesége van. Amikor a Marci fiuk megszületett, szép duplafede-lű ezüstórát kaptak ajándékba meg egy arany ötforintost. Még most is meg-van az óra, csak hát elromlott, meg köl-lene csináltatni. De a födele olyan, mint az új, legelésző szarvasbak van belevés-ve. Ej, áldott jóember volt a Lexi tekin-tetes úr. Tréfáskedvű, bolondos, sohse felejtí el az öreg Mihály, hogy egyszer muzikaszával kísértette haza magát a városból, aztán mikor a tekintetes asz-zony megharagudott rá kicsit és néme-tül elkezdte szidni, hát fogta a tekintetes úr a kutyakorbácsot és mind belehajtotta a cigányokat a halastóba. Ott úszott a szerencsétlen morék hegedűje a víz tete-jén zsíros cilinderükkel együtt, ők meg úgy hápogtak és kiáltoztak, mintha a tor kukat vágnák. Pedig nem ért a víz még a derekukig sem. Nagytermészetű ember

volt a Lexi tekintetes, szerette a fehér-népet, csipkedte őket, meg a szoknyájuk alá nyúlt ha csak tehetette. Egyszer neki is meg kellett verni a Juliját, pedig az igazán jámbor lélek volt, de hát az em-ber sohse tudhatta a Lexi tekintetes úr dolgát, az asszonynak meg nem ártott a pár pofon. Hej, szép idők voltak azok, szép idők. Hanem ez még mindig sétál le-föl, le-föl. Min erőlteti az eszit? Nem szól egy szót sem, csak lehajtja a fejét és a bajuszát huzgálja. Pedig odakint már türelmetlenek, neki is dolga volna, a Kovcsin Vitomirnál karózza a szőlőt napszámba, s most ott áll a munka.

— Hát így öreg Miska bácsi, — szó-lal végre a jegyző és a vállára teszi a ke-zét — csak menjen maga haza, meg a többi magyarok is mind, mert ez lesz legjobb, ha én magukat máskor hívom, mikor nincs itt senki. Csak maga mond-jon meg nekik, hogy igazságosan inté-zünk, nem köll félni. Hát csak menjen.

Szakáll Mihály szólna még valamit, legalább annyit, hogy csak legyen gond-ja a jegyző úrnak, mert ha van szegény ember, úgy először ő az. Még kis viskója sincs, ahol meghúzhatná magát, idegen-ben lakik, aztán meg öreg is, pár év mul-va jó lesz, ha fölfogadják valahol diny-nyecsősznek. Szeretné megkérni, tegyen egy pár jó szót az érdekében, ahol szük-ség van rá, de szólni már nem tud. Sza-káll Mihály is így tesz. Bólongat arra, amit a jegyző mond; igenis jegyző úr, megértettem jegyző úr, aztán a torkán akadát szóval gyámoltalanul kiballag az ajtón.

Hanem a magyarok között nagy lett az elkeseredés, amikor meghallották, hogy velük külön akar beszélni a jegyző. Lehorgaszott fejjel mentek Szakáll Mi-hály mellett és egyre azon gondolkodtak, hogy mit akarhat velük a jegyző. Éppen velük, akik valamennyien az uraság szol-gálatában állottak. Nem egy közülük ott született a cselédlakásokban, mint Dé-kány János is, ez az alacsony, zömök harminc évkörűli ember, aki egy temeri-ni bandával járt kubikolni, mert itthon már semmi kereset nem volt. Dékány

János Nisben is járt már, sokat próbált, sokat látott, tanult, de hát ő se tudott ki-
okosodni a földosztás dolgában.

— Van valami törvény — mondta
aztán — a földátírásról, talán amiatt van
gondban a jegyző. Mert, ha az erre is
szól, akkor aligha jutunk mink földhöz.
Hiába akkor minden erőlködés . . .

— Tudhattuk volna előre, — jegyez-
te meg keserűen Balog Sándor, egy be-
csett mellű paraszt, akinek még most is
subara volt a fején, pedig a nap már a
pocsolyákat is felszárította — a szegény
magyar embernek nincsen máma ilyen
nagy szerencséje. . .

— Nem szerencse ez — vágott a sza-
vába Dékány János — megdolgoztunk
érte. Kié legyen a föld, ha nem a miénk,
szegényeké? Odalent Szerbiában egészen
máskép van minden. Ott már tán száz
év előtt széjjel osztották a földeket és
alig van paraszt, akinek ne lenne. Ha
úgy rendeződne a világ, hogy a paraszt
a saját földjén dolgozna, nem lenne más-
nak a keze-lába, akkor minden máskép
lenne . . .

— E, holond beszéd — szólalt meg
Szakáll Mihály — ki törődik avval, hogy
mi van Szerbiában. Ott olyan a rend, itt
meg ilyen. A szegény ember meg éljen
úgy, ahogy lehet. Csak hát itt most lehet-
ne más életünk, erről van szó.

Bizony lehetne. Kapna pár holdat,
azon megteremne a kenyere, tehenet tart-
hatna, disznókat hizlalna, az asszony
meg nevelné a baromfit, közel van a vá-
ros, ott jó áron lehetne eladni. S már lát-
ta magát a földjén, amelyre kis házat
épített. Csak úgy egyszerűen, szegénye-
sen, vert falakkal, de mégis az övé. Té-
len jó bedurrantana a búbos kemencébe
a csutkával, ami az ő földjéről való. Á,
még dolgozni se kellene neki már, hisz
itt a fia. Öregember ő már, ráférne a pi-
henés. Ezen a télen úgyis úgy fájt a mel-
le, hogy néha azt hitte szétszakad. Még
legénykorában egyszer megtaposta a bi-
ka, majd behalt. Azóta kínozza a fá-
jás így télidőben. Ha nincs a Lexi tekin-
tetes, bizonyosan nem járkálna máma ő
se. De az gondoskodott róla. Kihívta az

orvost a faluból, fizette a patikát, még
arra is gondja volt, hogy húslevest főz-
zenek neki a konyhán. Finom, illatos
húslevest kapott vagy két hétig minden
nap, olyan volt az, mint az olaj; jobb a
legjobb orvosságnál is.

— Hej, áldott jóember volt az —
szakad ki belőle hangosan és a többiek
mind ránéznek most és csodálkoznak,
hogy kit dícsér ebben a nagy keserűség-
ben. Dékány Jancsi meg is kérdezi:

— Ki volt az a jóember Misa bácsi?

— Hát az, öreg tekintetes. Ép most
jut eszembe, hogy ha ű nincs, akkor én
már régen nem vagyok az élők sorába.
Legénykoromba megtaposott a bika, ű
orvost hozatott, patikát fizetett, csakhogy
megmaradjak. Mellik tenné ezt máma?...

— Ugyan má, Misa bácsi! Hát olyan
nagy valami az? Az ű bikája taposta meg
az ű földjén, az vót a kötelessége. Máma
meg má a drága betegsegélyzőt köllene
neki fizetni, az többbe kerül, mint a hús-
leves.

A többiek nem szóltak. Nagyon kíta-
nuli ez a Jancsi. Mindent tud ez, mi jár
a munkásembernek, mi nem. Még Bel-
grádban is volt a kőműveseknél dolgo-
zott, onnan van az iskolája. Azért nem
is szeretik a faluban a gazdákat. Túl nagy
a szája. Úgy odamondja ez a gazdának,
hogy azok csak tátogatnak, szó nem jön
a szájukra. Tavaly nyáron is, amikor a
Kis Kati karját elkapta a gép és lesza-
kította tőből, akkor is a Dékány Jancsi
szaladgált a városba, meg ide, meg oda,
kapott is a Kati tizennyolc ezer dinárt,
abból vették a házat. Most már jegybe
is jár a Szabó Gyurival. Az azt mondta,
neki jó lesz a Kati félkézzel is, persze,
hogy jó lesz, mikor háza van.

— Adjon Isten Terényi úr — köszön
Balog Sándor a zsidó bérlőnek. Mert a
nagy búslulásban észre sem vették, hogy
kijöttek a faluból, s most itt állnak az
urasági kastély előtt. Szép tornyos épület
ez, olyan mint a vár. Ahogy most rátűz
a nap a sárgaréz tornyokra, az embernek
szinte káprázik a szeme a fényességtől.
Köröskörül a nagy park húzódik, hata-
lmas vén fenyők feszülnek, szinte az égig,

madarak füttyöznek bennük jókedvűen. A kastély mögött valamikor halastó volt. a közepén szökőkúttal, de a szökőkút nem jár már régen, a víz is kiszáradt, az apró aranyhalakat meg talán a macskák hordták széjjel. Sóderos út vezet a kastélyhoz, most a Terényi úr áll ott szivarral a szájában és nézi azt az almásderes csöddőrt, amelyet a kocsis sétáltat előtte. Vastag szivart rágesál, amögül köszön vissza a parasztloknak:

— Hát nézik már a földet, mi, ami a maguké lesz, mi?

— Nem hiszek én abban — feleli vissza Dékány Jancsi.

— Mért nem hisz benne — kérdezi a bérlő és kiveszi szájából a szivart. Kis kövér ember, vékony lábakkal és nagy hassal, olyan, mintha két fordított sörözüvegre állították volna a fölsőtestét, hogy onnan élvezze a világot. — Hát, a végrendelet úgy szól, hogy minden szegény, földnélküli családnak kell földet adni.

— Csak mink a végén kerülünk sorra, amikor már nem lesz — szólal meg közülük Kormányos Ferenc — valami törvény volna erre, mondja a Jancsi, azt kutatja most a jegyző úr is.

— Persze, persze — kap észbe Terényi — hogy erre én nem gondoltam. Bizony akkor a legjobb, ha maguk kiverik a fejükből ezt az egész földosztást. Én nem is értem mi jutott a kapitány úr eszébe. Földet osztogatni! Jó, szép ha valaki gavallér, jószívű és szétosztja a vagyont, de nem így, emberek, nem így. Ez a legnagyobb marhaság. Maguk most csodálkoznak, úgye. Pedig olyan egyszerű, hogy na. Nézzék csak emberek: jó van, mondjuk, hogy minden család kap öt holdat. Na és, mi lesz azután? Hát azt a földet művelni is kell, felszántani, boronálni, bevetni. Mivel? Nem elég az, hogy valaki most földet kap, felszerelés is kell ahhoz. Eke, borona, kocsis, ló. Hát van maguknak pénzük, hogy felszerelést vásárolhassanak? Ugye nincs? Szóval kiadják majd árendába. Ha itt van. Ez az a híres jótékonyosság.

Egészen belevörösödött a nagy beszédbe a bérlő. Le is veszi most fejéről

a sapkáját és megtörli izzadt homlokát. Kopasz a feje, szinte csillog a naphán. Visszadugja a szivart a szájába és most már nyugodtabban folytatja:

— Nem tudom miféle elhamarkodott úri gesztus volt ez a kapitány úrtól. Talán nyáron beszéltem vele a Lidón, akkor még egy szó említést nem tett nekem a szándékáról. Igaz, hogy nem gondolható a halálra. Engem még nagyon szorongatott a bérért és csöppet sem mutatkozott valami jószívűnek. Vele volt a barátnője is, egy platinaszőke rüfke, valami dívoz Bécsben, hát biztosan annak kellett a sok pénz. Mert könnyelmű ember volt a kapitány úr, meg kell hagyni. Könnyelmű volt az egész család. Valamikor itt ládászámra fogyott a pezsgő és egész háremet tartott az öreg Laczkovich. Csak meg köll nézni mennyi pénzt költöttek erre a mauzóleumra itt, ahol el van temetve a család. Karrarai márványból van benne az oltár. Tudják mi az a karrarai márvány? Egy vagyon. Az a nehéz rézajtó, amelybe valami verset vésettek bele: Doch lachelnd stirbt der holde Lenz, dahin, Sein Herzblut still verströmend, seine Rosen. Hogy nevetve hal meg, azt mondja. Volt is neki min nevetni, mert jó dolga volt, amíg élt. De a szegény ember?

— A szegény ember az csak kínlódjon, dolgozzon, amíg bele nem szakad. Jó is beszél a Terényi úr — folytatja Dékány Jancsi — mert ha tisztességes bért fizetett volna a munkásainak, mána már nekünk is volna kis házunk, egy-két hold földünk.

— Ez az. Látja Dékány, maga intelligens ember. Maga tovább lát, mint ameddig az orra ér. Minek beszéljek én magának sokat, amikor átlátja a helyzetet. Nem igaz? Kibeszélhetném én a gálámat, ha nincs igazam. Ezért magyarázza meg ezeknek az embereknek, jobb ha lemondanak a földről. Nem racionális a gazdálkodás öt-hat holdon. Pláne, ha nincs hozzá felszerelés. Tiszta ráfizetés az kérem. Mert, ha meghagyják egy tagban nekem, akkor én jövőre gyárat építek ide és mindnek lesz munkája, jó bér-

rel. Többet kereshetnek nálam, mint azon a vacak öt-hat holdon. Mert, ha maguk lemondanak róla, meg lemondanak a többiek is, akkor a községre száll a tulajdonjog, s a bérlő újra én vagyok, ezt garantálom maguknak.

— Majd meglássuk hogyan lesz Náci úr — szólal meg az öreg Szakáll Mihály — gyerünk csak most, Isten áldja meg.

Mennek szóltanul, lehajtott fejjel, mintha koporsó után mennének valami temetésen. Szakáll Mihálynak nem tetszik, amit Terényi mondott. Biztosan célja van vele. Persze, bent akar maradni a kastélyban, azon dolgozik most, Meg amit az öreg Lexi tekintetesről mondott, hogy lányokat tartott. Hát ha tartott, tartott. Tehette. Volt neki rávalója. Ez a koszos itt terpeszkedik most és szidja. Pedig amíg él az öreg tekintetes, úgy csúszkált körülötte, mint a teknősbéka. Nem fizetődik ki a gazdálkodás? Bolond beszéd. Már egy tehén mit hoz. Mert nem köll mind elfogyasztani a tejet, csinál az ember túrót, vajat, tejfölt, az asszony beviszi a városba pénteken. Meg beviszi a tojást, a baromfit, ami úgy fölneveledik a ház körül, hogy észre se venni. Bent meg egész szép pénzt fizetnek érte. Hej, de rendbe tenné ő a szénáját öreg napjaira, a Marci gyerekhöz is biztosan hozzáadná a jányát a Szekszárdi, nem mondaná többet, hogy cseléd, másnak a rongya.

Mire beérnek a faluba, éppen delet harangoznak. Megállnak a templom előtt. Állnak még szóltanul egy darabig, tanácstalanul, mert mit is lehetne mondani, mivel is vigasztalhatnák meg magukat.

— Hát én utánajárok — mondja bizakodóan a Dékány Jancsi — én magamra vállalom, aztán meglátjuk mi lesz.

— Ugy, úgy — vágják rá kórusban — te jobban érted ezt, időd is több van. No akkor, Isten áldja meg, Isten megáldja, Isten . . . Isten . . .

Mennek haza. Majd csak eligazodik valahogy. Ki erre megy, ki arra. Balog Sándor is épügy lehorgasztja a fejét, mint

a többiek, csak azt nézi, hogyan rúgja a port bocskorának orra. Nagyon elmélyedt ő is, még a subarát is hátratolja a fején, ahogy lassan baktat. A harang meg szól, csilingel vidáman, giling-galang, giling-galang. Egy kislány szép tarkafoltos tehenet hajt maga előtt. Csillagos a homloka és olyan duzzadt a tőgye, majd kireped. Öreg Szakáll Mihály nézi a tehenet, szép jószág, gondolja magában, meghozza ez a tíz-tizenkét litert is naponta. Akinek ilyen tehene van, annak nem köll félni, már ebből is megél egy pár ilyen öreg cseléd, mint ő meg a felesége. De aztán csak nagyot sóhajtott öreg Szakáll Mihály és megy tovább. A mellébe is beáll a fájás megint, kicsit összébb is húzza magát, a harang meg csak szól a szép tavaszi napsütésben, olyan, mint a gyerekek nevetése, mint az angyalok nevetése, giling-galang, giling-galang.

*

Másnap meg harmadnap is Dékány János órák hosszat ült a jegyző hivatalában. Hogy mit beszélt vele, senkinek sem árulta el. Csak vigyorgott, amikor kérdezték tőle, hogy kapnak-e földet a szegény magyarok.

— Azon dolgozok — felelte röviden — magamra vállaltam, hát ki is járom.

Hittek is neki nem is. Sohse tudhatja az ember, hogyan üt be valami. Nyugta nem volt senkinek. Hát hiszen dolgoztak, mert dolgozni muszáj, ha élni akar a szegény, hanem nagyon az Istennek való munka volt az, éppen csak, hogy a nap elteljen, s este elmehessen az ember a kocsmába meghallgatni Dékány Jancsit. Ott ültek szóltanul a hosszú kecskelábú kocmaasztal mellett mind a tizenketten, mint az apostolok. Ennyi földnélküli magyar volt Dévityevón, meg a Dékány Jancsi. De hát arra sokáig köllött várni mindig. Csak jött, leült nevetgélt és folyton azt hajtogatta, hogy kijárja ő, nem kell félni. Hogy s mint, arról nem beszélt. Fogóval nem lehetett belőle többet kivenni.

— Majd, ha itt lesz az ideje megtudnak mindent — felelte — addig csak vár-

janak türelemmel. Ha nem is beszélek én itten, a jegyzővel mást se csinálók. Tegnap még a báni hívataltól is volt egy úr a községházán, avval is tárgyaltunk a földről. Majd meglássuk hogyan lesz...

Hát várni kellett. Mit csináljon a szegényember. Öreg Szakáll Mihály is majd nem belebetegedett a nagy várakozásba. Csak megkaptam azt a pár holdat, gondolta, semmi más nem köllene nekem öreg napjaimra. Dolgoztam eleget életemben megérdemelném, ha nem is a jegyző úrtól, de az Istentől.

S így voltak valamennyien a földdel. Egyébre gondolni sem tudtak már. Ha eljött volna hozzájuk valami mesebeli gazdagember és a Dárius kincsét ígérte volna, azt is elutasították volna, csak a föld legyen meg, az a pár hold.

Egyik este aztán, mintha kicserélték volna a Dékány Jancsit. Nem volt mosolygós az arca, amikor bejött a kocsmába és nagyon komolyan kezdett beszélni.

— Hát emberek, ára van a földnek. Megkaphatjuk, rajtunk áll, hogy elfogadjuk-e? Mert látom én is, nagy bajban van a jegyző velünk. Ha valami olyat tudnánk tenni, amivel kimutatnánk a hűségünket az állam irányába, azt mondja, akkor biztosan megkapnánk a földet...

— Hogyan lehet azt jobban kimutatni — kérdezte Balog Sándor, — nem bántunk mink senkit se. A szerbekkel sohase volt bajunk. A Lázó is megmondhassa, a Csicsovacs ki Lázó, aki melletttem harcolt a lövészárkba, hogyan bántam én övele. Amikor fejlővést kapott 's elvesztette az eszméletét, én hurcoltam hasoncsúszva a kötözőhelyre. Úgy emlékszek, mintha máma lett volna. Vót, hogy valamelyik részeg rátámadt az emberre, májkuti magyarszka, de ki vette azt föl. Meg amikor a választás vót. Kigyűtt valami úriember, a jegyzővel vacsorát rendeztetett és megmondta hova köll szavazni, ide meg oda. Jó van, hát odaszavaztunk. Milyen hűséget lehetne még kimutatni.

Kormányos Ferenc is hasonló vélemé-

nyen volt. Tizennyolcban, amikor a szegényemberek nagy része azt hitte, hogy most eljött az ő idejük, hát ki védte meg a Borota Szlávkót, ha nem ő. Átment hozzája, lefeküdt az eresz alá, puska se volt vele, semmi. Oszt, amikor két csavargó beállított, addig beszélt nekik, amíg meg nem unták s el nem mentek. Csak meg köll kérdezni a Szlávkót.

Öreg Szakáll Mihály se vétett senkinek. Hát igaz, a fia megszökött a katonaságtól, de hát húszéves gyerektől nem köll azt fölvenni. Virtuosos volt mindig a Marci, s amikor megpofozta a káplárja, hát fogta magát és hazaszökött. Csendőőrök vitték vissza. Leülte a tizenöt nap kaszányaárístomot, amit büntetésül kapott és minden rendben volt megint.

— Igaz, igaz, — mondja Dékány Jancsi — így beszéltem én is a jegyzőnek, de hát, mit csináljunk, amikor ez nem elég. Nekem megmondta a jegyző nyíltan, hogy ötlet úgyis elegenden támadják jobbról-balról, hogy bánáti gyerek, a magyarok felé húz. Nem köllene más, azt mondja, minthogy megváltoztassuk a nevünket, vagy átköröszölködjünk szerb hitre. Azt mondja, akkor biztosan megkapnánk a földet...

— Micsoda? — kiáltja Balog Sándor — a nevünket adjuk oda, vagy a hitünket, ezért a pár hold földért. — És a többiek is felkapják a fejüket, mert erre nem gondoltak. Hát mégis megkaphatnák a földet, de így...

Öreg Szakáll Mihály nem szólt semmit. Mit is mondhatna. Mintha azt kérné tőle valaki, hogy húzza le a bőrét. Hogyan húzhatná le, amikor az úgy oda van növe a húsához, hogy bicskával se lehetne levágni. Hogy öneki holnaptól kezdve más legyen a neve, mint Szakáll Mihály, vagy, hogy más templomba menjen? Nem is tudja elképzelni, hogyan lenne az. Szó sincs róla, nem nézi ő le a szerb papot. Pap az is, az Isten szolgálja, ahogy mondani szokták, ha találkozik vele, épolyan szívesen köszönti, mint az öreg esperest, aki a szomszéd faluból szokott átjönni misézni. Amikor

elmegy a szerb templom előtt, leveszi mindig a kalapját. Vasárnap többször meg is állt egy pillanatra és akkor kihallotta az éneket: Goszpodin pomiluj, Goszpodin pomiluj és ez tetszett neki. Legénykorában sokat énekelt ő a kastély kápolnájában, s azóta szereti a templomi éneket. De hát mégis csak más az....

— Sokáig nem akartam szólni — folytatja csendesén Dékány, — mert én magam sem tudtam, hogy mit csináljak. Én ritkán járok templomba, az ember nagyon megváltozik a küzködésben. Öregapám mindig azt mondta: a szegényembernek nincsen büne. Ha vétkezett életében, azt megbocsátja neki az Isten a másvilágon, mert kínlódott eleget. Azóta én már azt is megtanultam, hogy a szegényember éppen azért szegény, mert nagyon messze van a bűnös világtól. Meg aztán egy az Isten. Gondolom, én akármit teszek, nem lehetek más, mint Dékány János, akár katolikus vagyok, akár pravoszláv. És nyolc hold föld esne egy családra. Így számította ki a jegyző. Nagy szó ez, nyolc hold föld, emberek, nagy szó...

Öreg Szakáll Mihály elnéz a kocsmajátó fölé, ahol egy kis kép van kifüggesztve. Jézus szentséges szíve és a kép mögé három búzakalászt tűzött a vendéglős. Húsz éve is megvan már, hogy ott lóg az a kép az ajtó fölött, de Szakáll Mihály szeme most akadt meg először jobban rajta. Amikor az öreg Teitelbaum, a Terényi úr apja meghalt és a Nagy Jóska vette át a kocsmát, akkor akasztotta még ki a képet. Most nagyon nézi öreg Szakáll Mihály. Nézi és felsóhajt. Nyolc hold föld csakugyan nagy szó, igaza van a Dékány Jancsinak. Nem cseléd az ember többé, hanem gazda. Mindene megterem a földön. Csak hát ne volna ez a dolog, evvel az átköröszöltökődéssel. Hej, de megverted Uram a szegényembert!

S ahogy így búsulnak a szegény magyarok, egyszerre nyílik az ajtó és belép a jegyző. A kocsmáros hajlong előtte, igenis jegyző úr, hogy öt litert küld-

jek át, meg tíz üveg szódát, igenis jegyző úr, rendben lesz. De a jegyző feléjük is köszön barátságosan, Dékány Jancsi föl is kel, odamegy hozzája. Sugdosnak valamit, aztán közelebb jön a jegyző.

— Beszélgetnek, beszélgetnek? — mondja vidáman. — Biztosan megmondta a Dékány maguknak ezt a dolgot a földről. Mit csináljunk emberek. Ilyen a világ. Én nem vagyok itten úr, ki teszi, mit akar, egyszer mondják, ajd dovrága Crnagorába, akkor köll menni. De azért szeretném, hogy maguk is kapnának a földet. Eto, így van ez.

— No, üljön le kicsit a jegyző úr — kínálgatja Dékány Jancsi, — mert nagy gondban vagyunk, láthatja.

— Csak épen kicsit, mert vannak vendégeim. Hát nézzék maguk emberek, ezen nem köll sokat búsulni. Mink is vagyunk keresztények, épenúgy, mint maguk. Egy az Isten és maguk maradnak, kik voltak. Hogy a maticsna könygában mi van írva, az nem számít úgyse. Csak ott bent a községházán, meg a bábai hivatalban ott legyen úgy, az a fődolog. Többi mind semmi...

— Nagy gond ez, jegyző úr — szólal meg Kormányos Ferenc — mert mink nem kaptunk az agrárföldből se, a parcellákból se, amit házépítésre kaptak külön a községtől a dobrovolyácok. Most meg a hitünket adjuk oda?

— Nem értik eztet maguk emberek. Lássák, volt itt föld ezer hold meg ezer hold a háború előtt is, maguk is voltak béres, kocsis, kanász, cseléd voltak maguk akkor is. A magyar kormány maguknak nem adta földet. Aztán mikor jöttek szerbek, akik harcoltak háborúban, azoknak adtak földet. Pa dá, mért adott volna szerb kormány szegény magyaroknak, mikor nem adta nekik a magyar kormány. Ha énnekem van szegény testvérem, kit köll segíteni, akkor én először ötet segítem, nem igaz? Eztet köll megérteni emberek. És most is így van. Akarsz lenni az én testvérem, akkor adok neked, mi jár testvérek.

Értik őket, hogyne értenék. Az igazság is olyan, mint a pénz. Egyik oldalán

ilyen, a másikon olyan. Azt is megmagyarázza nekik a jegyző, hogy valamikor ebben a községben csak szerbek éltek. Vagy hetven év előtt költözött ide ötven magyar család Vas-megyéből, amikor a Laczkovich uraság nem tudott megalkudni a cselédekkel. Otthagyták a munkát a nyár derekán, s az uraság inkább messzi vidékről hozott embereket, de többet nem fizetett, mint előző évben. Hát így kerültek ők Dévityevóra, így lettek cselédek a Laczkovich tekintetes uraságnál, hogy most továbbra is, nap-szamosok, nincstelenek, cselédek maradjanak, vagy megalkuvó gyászmagyarok.

— Lássák maguk emberek, — folytatta tovább a jegyző — a zsidók nem így csinálják, mint maguk. Hallottam, hogy ez a Terényi is volt Teitelbaum. Az ő apja jött ide pántlikát árulni, fésűt, pomádét, fia pedig most Terényi, bricseszadrágja van neki, vadászkalap és csizma, mint az uraknak. Bécsben háza, Belgrádban, Pesten háza, pénze kolkó otyes. Ez okos ember. Maguk is, azért mondom, ne búsuljanak. Ő is megmaradna azért, mint zsidó, maguk is maradnak kik voltak, magyarok. De mostan köll már nekem menni, itten van a szrészkí nácselnik nálam...

Jókedvűen parolázott mindegyikükkel a jegyző, aztán elment. Ők meg ott ültek szóttanul, szomorúan, tehetetlenül. Ott voltak már a boldogság kapujában, de még vonakodtak bemenni rajta, mert mégsem tudták, hogy az igazi boldogság földje lesz-e az. Rabszolgák, jobbágyok, cselédek voltak évszázadokon át, nem lázadtak fel soha sem Isten, sem ember ellen. A sorsuk most jobbra fordulhatna, de nem néma lázadás volna-e mégis, amit kívánnak tőlük.

Magukba roskadva ültek a sötét kocsmaszoba hosszú asztalánál Jézus képe alatt, mintha ezer év óta ültek volna mozdulatlanul.

*

Hamarosan híre ment a faluban, hogy milyen nagy gondban vannak a szegény magyarok. Ők most már elvá-

laszthatatlanul együtt voltak minden nap. Hol Dékánynál, hol Kormányosnál, hol meg az öreg Szakáll Mihálynál. Tanakodtak, hogy mitévők legyenek. Húzta őket a nyolc hold föld istentelenül, de belülről mégis tépte, szaggatta őket valami furesza érzés.

— Istenem, Istenem, mi lesz velünk — sóhajtozott Szakáll Mihály öreg felesége is és sírt egész napon át, — nem tudok én már más imádságot, csak a Miatyánkot, a Hiszekegyet, meg az Urangyalát. Imakönyvemet is anyámtól kaptam még, abban is csak magyar imádságok vannak. Hogyan fogok én a szerb Uristenhöz imádkozni, amikor egy szót se tudok szerbül, nemhogy imádságot.

Igy síránkoztak mindenütt az asszonyok, de este, amikor magukra maradtak az urakkal, nem ellenkeztek már és csendesen ők is azt tervezték, hogyan fogják bevetni a nyolc holdat, amelyet mégis Isten kegyelméből rájuk testált a Laczkovich tekintetes úr.

Aztán egyik délután sárga stejerkocsiján fehér porköpenyébe burkolva behajtatott a faluba az esperes ur. Hozzá is eljutott a híre, hogy a dévityevói szegény magyarok milyen áron juthatnak földhöz. Sorra járta őket. Először Dékányékhoz ment, aztán a többiekhez, öreg Szakáll Mihályhoz is eljött. Idős ember volt már az esperes úr, nem tudott sokat beszélni, mert asztmája volt, az kínozta már évek óta. Csak tördelte csontfehér hosszú, finom ujjait és szinte könyörgött Jézus nevében.

— Aki bárhogy vétkezik — mondta és galambász feje reszketett, — remélheti a bünbocsánatot, de aki elhagyja a hitét, utolsóbb az utolsóán is. Ézsau eladta egy tál lencséért elsőszülötti jogát, ti nyolc hold földért adjátok el lelki üdvösségeket. Ó, végtelen az Isten irgalma, de ezt nem bocsáthatja meg nektek.

Öreg Szakáll Mihály békés, csendes ember volt. Soha életében nem vitázott olyan emberekkel, akik magasabban voltak nála. Cselédember volt világeletében,

parancsoltak neki és minden szó, amit a gazdája mondott, szentség volt előtte. A papot is tisztelte, templomba is eljárt és imádkozott is. Most, amikor az öreg esperes a feszületet tartotta elébe és szinte sirva könyörgött, mégis mintha egy ősi kéreg repedt volna meg benne, hogy kibocsássa magából a rejtve tartott indulatokat, a lázadás démoni ösztönét, hogy semmit se lásson maga előtt, csak azt az átkozott nyole hold földet, ami után talán egész életében hiába vágyakozott. Öreg Szakáll Mihály felállt és így szólt:

— Megkövetem tisztelendő atyám, de a lelki üdvösségből nem lehet megélni. Én nem vétkeztem soha, senkinek rosszat nem tettem, szegény voltam és nyomorult, amióta az eszemet tudom. Most öreg vagyok, még egy-két év aztán már nem köllök senkinek munkára. Koldusbot vár rám, vagy kegyelemkenyér.

— Isten rendelése — vetette közbe a pap.

— Talán az is Isten rendelése, hogy a szegényember csak úgy segíthet magán, ha megtagadja hitét. Nem jószántamból teszem és szenvedek miatta. De hány-szor köllene szenvednem ha nem teném meg.

— Üzd el magadtól a sátánt! — kiáltott fel a pap és magasra tartotta a feszületet remegő kezében.

Szakáll Mihály felnézett a keresztre és sirva csuklott az asztalra. Fejét ráhajtotta karjaira és úgy zokogott:

— Nem bírom tisztelendő atyám! Ember vagyok, nyomorult ember...

Magába roskadva ment el a pap. S ahogy poros kocsián kirobogott a faluból, a magyar soron minden ablak zárva volt, még a gyerekek is, akik máskor énekelve köszöntötték, most megszeppenve legfeljebb a kerítések mögül lestek tovatűnő fehér alakja után, amelyet csakhamar eltakart a sűrű porfelhő.

Másnap a jegyző valamennyiüket behívatta a községházára. Derűs arccal fogadta őket, elmondta mit kell tenniök, hogy felvétessék magukat a pravoszláv egyházba, ő már beszélt a pópával és mindent elintézett, nekik csak a forma

kedvéért kell felmenniök, semmi az egész.

— Aztán jövő héten már birnak jönni mérnökök és mindenki megkapja a föld. No, nem köll búsulni már. Lesz föld, lesz búza, kukorica, lesz minden. Pa dá.

És minden úgy történt, ahogyan a jegyző mondta. Amikor átmentek az esperes úrhoz, hogy bejelentésük kilépésüket a katolikus egyházból, az öreg pap megegyeszer megkísérelte, hogy visszatartsa őket, de aztán már csak ennyit mondott:

— Majd imádkozni fogok értetek.

Nehéz szívvel, de kicsit megnyugodva jöttek haza, a vágy tartotta és vigasztalta őket, a vágy, amely már ősapáikban élt és amelyet most — úgy érezték — sikerült megvalósítani. Útjuk ott vezetett el az uraság birtoka mellett. Szép zöld búzatáblákat láttak, meg zsíros fekete földet, amelybe nemrég vetették el a kukoricát. Terényi úr ott állt meg a kastély mellett és bevárta őket:

— Nohát, mégse gondolták meg magukat. Pedig nagy kár. Olyan gyárat építtettem volna jövőre, hogy a fél falu kaphatott volna munkát. Hát, ha nem, nem. De mondok maguknak valamit. Én irnen most elmegyek. Eladom a gabonát és lemegyek Belgrádba, majd ott nyitok egy üzletet. Hanem vegyék meg a gazdasági felszerelést. Ha összeállnak mindannyian, majdnem ingyen lesz az egész. Az árát anblokk betábláztatjuk és se nekem, se maguknak nem fáj a feje. Nem igaz?

— Jó lesz Náci ur — felelte vidáman Dékány Jancsi — csak aztán kösse föl jó a gatyáját, ha velünk akar megalkudni, mert nem hagyjuk ám becsapni magunkat.

— Ugyan kérem, hova gondol. Nem vagyok én az az ember. Nekem mindig az volt az elvem: élni és élni hagyni, ahogy a német mondja.

Ott állt a kastély sárgarézt tornyaival, amelyeken zöld penészfoltok tarkáltak, úgy állt fenyvesével, kiszáradt halastavával és a mauzóleummal, amelynek

karrarai márvány falai között aludta örök álmát a tréfáskedvű Lexi tekintetes úr — úgy állt a kastély, mint egy dölyfös öregúr, aki képtelen felfogni az idők változását, és ezért nem tehet egyebet, mint hogy mérhetetlen megvetésének adjon kifejezést. Szerencsére a szegény magyarok, akik most már nem is voltak olyan szegények, semmit sem vettek észre. Az öreg Szakáll Mihály a kalapjához nyúlt, mintha az egyik ablakban ott ülné egy láthatatlan uraság, akit köszönteni kell. Dékány Jancsi pedig vidáman így szólt:

— Még csak az köllene, hogy lakni is idegyűjjünk ebbe a nagy fene kastélyba.

Egy hétbe se tellett és mérnökök jöttek láncokkal és lécekkel és elkezdték mérni a földet keresztbe és hosszába és a parasztok ott álltak és nézték a munkájukat. Még arra is vigyáztak, hogy valahogy be ne csapódjanak, mert az ember sohase tudhatja hol éri károsodás. Már esteledett, a szürkületben egészen haragoszöld színben játszottak a búzaföldek és egyszerre kísérteties nevetés hangzott fel a hátuk mögött. A bolond Köcsög Jóska állt mezítláb, rongyos nad-

rágjában és égne emelt karjaival úgy hahotázott, hogy végigszaladt az emberek hátán a hideg:

— Gyászmagyarok! — ordította — Gyászmagyarok! — mert nyilván így hallotta a gazdag parasztoktól és úgy röhögött, hogy Dékány Jancsi már felkapott egy göröngyöt, hogy azzal megghajtsa.

— Hagyd szegényt, — mondták neki — tudod, hogy elesős, tudja is ő, hogy min nevet. Csak nevéssen...

De aztán már a mérnökök is abbahagyták a munkát, mert egészen besötétedett, villám cikázott az égen, táncra kerekedtek a fák lombjai, vihar volt készülöben, az hozta el a szomszéd falu templomának harangszavát. Csilingelve szálltak a hangok, mintha a tenger hullámai dobálták volna, hol eltávolodtak, hol meg egészen tisztán hallatszottak és mindenki levette a kalapját.

Bent a faluban pedig a szegény magyar asszonyok mégiscsak a régi ígét mormolták, kezükben a rózsafüzérrel, lehajtott fejjel, de tiszta szívből — magyarul.

Egy bácskai szeptember

1819 augusztus 14-én sajtószerű zen-dülés színhelye volt Zombor. Ezen a napon este hat órakor a szomszédos községek-ből idesereglett legnagyobb részt asszonyokból, leányokból és kisebb számban férfiakból álló mintegy kétezer főnyi tömeg vonult fel a megyeháza elé Szent Anna képével, égő gyertyákkal, feszülettel, templomi lobogókkal és fülsiketítő lármával követelte a megyeháza fogdájában bebörtönzött »Szent Miska« azonnali szabadonbocsátását. A tömeg fenyegető magatartásának hatása alatt a vármegyeháza bejáratát őrző fegyvertelen pandurok elmenekültek, mire a tömeg bejutott a vármegyeház udvarára és megtámadta a fegyveres börtönőröket. A börtönőrök fegyverüket használták és a tömegeből töb-

ben megsebesültek, mire a fegyvertelen nép az udvaron lévő kut tégláival fegyverezte fel magát és támadta meg az őrköt. A pandurok fegyverei voltak az erősebbek s kiszorították a tömeget az utcára. Szent Miska hívei azonban változatlanul kitartottak azon követelésük mellett, hogy a foglyot azonnal szabadon kell engedni s ezen követelésüket azzal is alátámasztották, hogy 3.000 főből álló fegyverezett csoport van utban erősítésként. Miután a tömeg nem mutatott hajlandóságot a szétszéledésre, a 3.000 fegyveres közeledése pedig komoly fenyegetést jelentett, katonaságot vezényeltek ki a zendülők szétszórására. A katonák mintegy 40 személyt letartóztattak, a többieket pedig szétkergették s ezek a közben beállott éj-

szaka sötétjének leple alatt elhagyták a várost.

Ilyen fanatikus hívei voltak Szent Miskának.

Szent Miskát tisztességes polgári nevén Frankovics Mihálynak hívták, foglalkozására nézve pedig bácskerteszi születésű szücsmester volt. A 26 éves szücsmester Szent Anna fiának hirdette magát, remete életet élt és vallási szektát alapított, a kordát-viselők társulatát. A nép nevezte el Szent Miskának. Titokzatos szertartásokat agyalt ki, megváltást ígért a népnek s a betegeket imádsággal, nyállal és szenteltvízzel való kengetéssel »gyógyította«. Beszédeiben azt hirdette, hogy Isten előtt minden ember egyenlő; az ur is, a paraszt is. Hatalmas befolyása volt a népre. Szuggesztív ereje messze földről százezrekre vonzotta hozzá a híveket. A bénák, vakok, némák, fekélyesek és más betegek valódi bűcsujárásban zarándokoltak hozzá, hogy gyógyulást keressenek. Ő vigasztalta és nyállal kengette őket, miközben népszerűsége nőttön-nőtt. A népre gyakorolt nagy befolyását mi sem bizonyítja jobban, mint az a nagy tömeg, amely megtámadta a zombori vármegye-házát, hogy kiszabadítsa börtönéből. Érdekes adatokat tartalmaz Frankovics népszerűségére vonatkozóan Márffy Sándor ómorovici (ma Bácskossuthfalva) jegyző 1819. április 2-án kelt jelentése, mely szerint Pácsér irányában nagy bűcsujáró csoport haladt át a községen. A csoport előcsapatát 25 számaron ülő férfi alkotta, majd 48 lovas következett, utánuk gyalogosan mintegy 200 férfi és 400 asszony menetelt. A sort 54 vénasszonyokkal és gyermekekkel megrakott kocsi zárta el. A szamarakat, juhászbököket, kaszákat, koscsikat, főleg pedig a fehér ruhás lányokat annyira felpántlikázták, hogy a derék jegyző elképzelése szerint »ennyi pántlikát még Asverus király lakodalmában sem lehetett látni.« Így vonult fel Szent Miska, aki mindig remete ruhában járt és kordával jelölte meg híveit, akiknek kilátásba helyezte minden bűnök bocsánatát.

Antunovics Károly almási szolgabíró jelentéséből kitűnik, hogy a jegyző által leírt csoporthoz még nagy tömeg csatlakozott utközben. A szolgabíró szerint Béreg és Küllöd között már 1282 kordát viselő menetelt 251 kocsiával, 32 lovassal és 34 számaron ülővel. Küllödtől 70 kocsit és hatszáz lélek várt már az érkező csoport-

ra. Tehát közel kétezer ember sereglett össze erre az alkalomra, Szent Miska hívó szavára.

Szent Miska mozgalmának háttere még ma sincs kellőképpen megvilágítva. Kétségtelen, hogy a nép vallási ráongására alapozta mozgalmát, az azonban kevésbé bizonyos, vajon megszállott volt-e vagy jámbor útító, aki vallási mozgalom után akarta és szociálisabbá tenni a kisemberek akkoriban nagyon nehéz magyar világot. Híveinek tömege az egyszerű békés emberek sorából került ki. A vele együtt perbefogott »tanítványok« kicsi fiai voltak a Bácskának: juhászok, csőszök, mesterekből. Megváltást áhító jobbágyok vagy jobbágy-gyerekek. Az egyszerű emberek közül azonban voltak hívei között katolikus papok is, akik utját egyengették és elősegítették mozgalmának terjedését, mert úgy látták, hogy rosszat nem akar. Legnagyobb hatalmu híve nemes Odry András, Bács megye alispánja volt, akinek pártfogását azzal nyerte meg a szekta alapító, hogy az alispánét, a már ismertett módszerével gyógyíthatatlannak hitt betegségéből kigyógyította. Az alispán annyira megbecsülte Frankovicsot, hogy asztalához ültette s menlevelet adott ki számára, hogy szabadon mozoghasson az egész megyében, később, pedig, amikor Frankovics elhatározta, hogy Rómába utazik és vallási mozgalmának megerősítését kéri a pápától, utlevelet és utiköltséget is adott számára. Szent Miska azonban sohasem jutott az örök városba. Pécssett elfogták, mert ott is híveket toborzott »veszedelmes« eszméinek, visszaküldték a megyébe, később pedig az egyházmegye többszöri sürgetésére a helytartótanács egyenes utasítására le is tartóztatták. A helytartótanács rendeletéig az alispán menlevele mentette meg a börtöntől a kordaviselők vezérét. Elégé nem tisztázott szerepet játszott a vallási mozgalomban Szuhányi Ferenc küllödi plébános, aki az egyházmegyei hatóság rendeletének ellenszegülve, hathatósan elősegítette Frankovics tevékenységét, maga is a hívők nagy tömege előtt — áldásért járult az álmere elé s plébánosi tekintélyének minden súlyát latbavetette a korda-viselők toborzása érdekében. Mellesleg megáldatta kutjának vizét Frankovicsal, miáltal a víz »gyógyító erejűvé vált« és alkalmas lett arra, hogy a plébános gazdaszonya itcénként négy krajcárért mérje a gyó-

gyulást áhító betegeknek. Az egyházi hatóságok példásan meg is büntették.

Frankovicsot Küllődön — mozgalmának központjában — fogták el 1819 április 11 és 12-e között éjfélkor. A vizsgálati fogást Zomborban töltötte. A rosszul sikerült kiszabadítási kísérlet után nem sokára ítéletet is mondtak ügyében. Két évi börtönnel sújtotta a törvény, azzal a megszigorítással, hogy hetenként két nap csak vizet és kenyeret kap. A vele együtt perbe fogott bűnrészeseket részint börtönre, részint korbács- és botbüntetésre ítélték.

Frankovics büntetésének kitöltése után a pozsonyi Irgalmasok rendházába vétette fel magát, ahol mint portás élte le maradék életét. Követői még néhány évig munkát adtak a hatóságoknak, azután a nagy hullámokat vert mozgalom végleg elcsendesedett. Szent Miska emléke azonban nem tűnt el teljesen. Küllődön és környékén ma is »Szent Miska vizével« mosdának a lányok, ha igazán szépek és egészségesek akarnak lenni. . . .

Muhl János

NÉGY-ÖT MAGYAR ÖSSZEHAJOL

Itt valahol, ott valahol
Esett, szép, szomorú felekkel
Négy-öt magyar összehajol
S kicsordul gunyos fájdalomkból
Egy ifjú-ösi könny, magyar könny:
Miért is?

És utána, mint a zápor
Jön a többi könny:
Miért is, miért is, miért is?
S nincs vége könnynek és miértnek.
Fölöttük hahota köszön.
Hahotája, akik nem értenek
S akik sohase kérdik s kérdték:
Miért is?

És csöpög a könny:
Miért is, miért is, miért is?
És hömpölyög fönt a hahota.
Hogy soha, soha, soha.

Ennyi busulással fényesen
Nyílnék meg az Ég.
Ahol csak Ég és okos üdvösség van
S itt nem elég.
Itt nem kell csak a könny.
S itt valahol, ott valahol
Esett, szép, szomorú felekkel
Négy-öt magyar összehajol.
Miért is, miért is, miért is?

Adv Endre

Ducsics Jován

Néhányunknak — akik vasegészségü testi valójában ismertük — kissé talán hitetlen is, hogy nincs többé. Esztendőkel ezelőtt, akik látuk a hetek X. háttérképén járó Ducsicsot, a hetven évet nem hittük el az életrajzoknak. Ma a halálát kell tudomásul vennünk, ennek az örökfiatal, kemény férfinak. Hajában és dus, tömött angol bajuszában alig akadt ősz szál és kézszorításának friss erejére felszisszent a harminc évesek satnya nemzedéke.

Átlagemberi szempontból: szép kort ért el. Élete harmonikus és termékeny volt. Magasságok felé törő és utat mutató élet egy egész irói nemzedék számára, amely vezérét, váteszt és mintaképét tisztelte Ducsics Jovánban.

Valóban: a délszláv irodalom legeurópaiabb hangja halt el váratlan sikolyban az örökre elnémult poétával. Európa pedig egy gazdag költőiségű nemzet szorgalmas irodalmi ekszportörjét veszítette benne. Poéta volt, diplomata essayista és nyelv-művelő. Kis nemzeteknél nem különültek el olyan élesen a szellemiség egyes speciei, különösen, ha fejlődésükben a szakadatlan háboruszkodás, belső békétlenség, vagy földrajzi elszigeteltség miatt nem tarthattak lépést a nyugat hétmérföldes csizmáival Ducsicsban a jó diplomata kitűnően megfért a hivatott költővel. Sőt a hivatás elősegítette a hivatottságot. És viszont.

Popovics Bogdán, a délszlávok legnagyobb irodalomtörténésze, 1928-ban megjelent »Antológiájának« híressé vált előszavában, amelyet az ujabbkori délszláv líra legmesteribb jellemzésének tartanak és értékmegállapításait iskolákban tanítják — Ducsicsot franciás hatások alatt dolgozó költőként méltatja. Első pillantásra valóban ennek látszik. Pallérozott, elegáns nyelve, a lírai mondanivaló fölött lebegő, fölényes személytelenség. szellemi és nyelvi bravurok, az eszközök sokfélesége, az antik világ szellemtörténetében való jártasság; — megannyi jellemzője a gall irodalmi géniusznak. Ducsics mégis több volt ennél. Több és kevesebb.

Ha a külföldi hatásokat akarjuk lemérni költészetének nemes borában, olasz, görög, ószláv sőt egyiptomi reminiscenciákat éppen úgy találunk nála, mint fran-

ciát. Az igazság az, hogy európai igézet alatt álló költő és szépiró volt s hazájának sajátos, az európai lírai koncertben egyedülálló nemzeti hangjait korrek nyugati hangjegyekbe tudta rögzíteni. Hangja európai és emberi hang volt: — vox humana, lírája délszláv izzását a nyugati hívős tárgyilagosságával szigetelte és munkásságával először teremtett vérségi kapcsolatot a nyugati eszmeáramlatok, a nyugati formanyelv és a délszláv lélek bőséges költői hanganyaga között.

Jelentősége délszláv és európai értelemben egyformán nagy. Belföldi viszonylatban mindvégig vitathatatlanul poeta laureatus, elismerten a legnagyobb élő költő. Mestere anyanyelvének, amelynek fordulatoságát, zeneiségét, rimre és ritmusratermettségét hőkkéntön bravuros versekkel bizonyította. Követői és tanítványai támadtak, iskolát teremtett és ennek az iskolának nem kis része van abban, hogy az első világháború utáni délszláv irodalmat fordítani, izlelni, majd értékelni kezdték és helyet, sőt helyezést biztosították neki az európai rangsorban.

Mi jobbára a lírikus Ducsicsot ismerjük, nyugaton — érthetően — inkább csiszolt prózája hatott. Különösen eredeti szellemmel telt utilevelei arattak nemzetközi sikert. A délszláv fogékonyság és az európai kultúra közös kohójában tisztult látása remek utiképeket teremtett, abból a fajtából, amely például Stefan Zweiget tette világhírűvé. Római, párisi, egyiptomi, görög és dalmáciai utilevelei e sajátos irodalmi műfaj mesteri darabjai. Nem is utilevek ezek, inkább műfajilag osztályozhatatlan csevegések nemzetekről, korokról, emberekről és kulturákról, művészetéről és irodalomról rengeteg tudással, gyorsan gördülő élvezetes előadásában. A táj, ország, vagy város, amelyről ír inkább csak keret egy széles műveltségű europeer és nagytehetségű író csillogó mondanivalóhoz.

A »Kalangyáról« lévén szó meg kell említenünk azt a szívélyes, meleg viszonyt is, amely Ducsicsot Szentelky Kornélhoz fűzte. A magasállású diplomata-költő szeretettel fordult a súlyosan beteg költőtárs felé, segített, ahol lehetett és —

ami több ennél — készségét nyilvánította még több segítségre.

Kettőjük ismeretsége nem volt mentes minden feszélyezettségtől, de ez nem csoda. A falusi orvos és a meghatalmazott miniszter — ha igazi poéták is mindketten — néhány találkozás rövid körjátéka alatt nehezen találhatják meg a kiegyenlítő formulát. Talán Szenteleky utolsó mártonhegyi napjai alatt kerültek legközelebb egymáshoz. Ducsics többször tett látogatást a szanatóriumban és közvetlen beszélgetések fakadtak e baráti látogatások nyomán. Miről beszélget egy haldokló és egy egészséges költő? Proustról és az olasz tavaszról? Életről, halálról, boldogságról, boldogtalanságról? Egy ujonnan megjelent magyar, szerb vagy francia folyóiratról? A tuberkulózis terápiájáról... Mindegy.

Két előkelő lélek, két finom tehetség egymás felé törekvése volt ez, nemes, megható és szomorúan elkésett lelki találkozás az éterillatu szanatóriumi szobában.

Ducsics Kegyelmes ur itt talán rá is talált Szenteleky legelkére, ő azonban éjtelente már sajnos a Kegyetlen Urral társalgott, a Kegyetlen Urral, akinek neve: Halál...

*

A költő fényes diplomáciai pályafutásának főbb állomásai: Kairó, Budapest, Páris, Athén és Róma. A követségi paloták, ahol Ducsics rezideált sehol sem szűrtek az államművészet zord fellegváraként. Inkább kedves és közvetlen irodalmi szalonokat teremtett mindenütt, ahol követi minőségben megfordult. Formaságok nélkül, nemes dalmát borral, kitűnő egyiptomi cigarettával és szellemes aperçükkal fogadta az illető ország legkitűnőbb szellemeit: írókat, művészeket és tudósokat. Pompás francia beszéde megkönnyítette számára az érintkezést és néhány hónapon belül mindenütt a barátok és tisztelők nagy tábora népszerűsítette nevét és egyéniségét.

Meggyőzően egyszerű és zavarbaejtően közvetlen tudott lenni a fényes környezetben. Drága Urbino vázái, Quattrocento Madonnái és szédítő értékű Greco, meg Piombo vásznai között érezte magát legjobban. Az igazi gyűtő szerető gondosságával vitte magával országról-országra hányatott diplomata-életének egymástól oly távoleső állomásaira kedves műtárgyait. Nem hi-

szem, hogy ezeken kívül jelentősebb földi vagyont gyűjtött volna.

Beszélgetés közben fel-alá szeretett sétálni az egymásba nyíló követségi szalonok során és karonfogva vona magával

Ducsics Jován

azt is, akihez éppen beszélt. Művészi társalgó volt, sokfelé érdeklődő, polihisztor természetű, mint majdnem minden igazán nagy tehetség. De mindenekfelett az írott betűt tisztelte és szolgálta. Vezére, katonája és propagandistája volt hazája irodalmának. Levelező partnerei közé számíthatta Gerhard Hauptmann-t, Gitt Wellset, André Maurois-t. Műveinek német fordítására maga Hauptmann szerzett kiadót.

*

Halott költőt hitebben jellemez két szép verssora, mint akár a legjobb szándéku emlékező tanulság. A költő élete csupa villanó változás, csupa elemezhetetlen mélység. Ducsicsot a költőt sokszáz verse fogja örök jelenvalóságra balzsamozni. Sokszáz vers, amely korszakot jelöl, témában, hangban, nyelvben és technikában. Távolokat villantó, munkára ihlető, tanítványokat toborzó új versek. Ducsics az ember pedig elköltözött, mint annyi más, ha lepereg a homokóra.

Elmulása körülményeiről a szakadé-

kokkal szántott, bástyákkal rutitott mai világban semmit sem tudhatunk. Bucsuja keserű lehetett és fájdalmas, hiszen öröngő, vérző káoszban hagyta itt szomorú

világunkat, amelynek megbékéléseért annyit dolgozott és jövőjében annyi hittel bízott.

Szabadkai Kiss István.

KELEBIA

Süt a nap. Vad bőséggel
zuhog a homokra a hő, a fény:
a szőlők tövén mozdulatlanul
és zsugorodottan megbujik az árnyék.

Béna és süket a táj:
az ólak lágy iszapján
lustán röffen a disznó
és légy lepi tomporát.

De édesedik a bogyó,
zsirosodik a szalonna
és bőven csurgatja

az árnyékos pince
nagyhasu hordója
a vig esküvők savanyu borát.

STRANDON

Mondd, hová tűnhetett?

Az előbb még itt nyult el
csodándúl is szebb teste
a forró homok vakító szőnyegén,
itt feszült melle telt kupolája
és itt nevetett szikrázó foga
harapni-kész gyöngysora.

Hová tűnhetett? — Mi rejti

mohó szemem elől a pogány örömek
százszorszént templomát? —

— Jaj, ez a tömeg! Szünjön a láрма,
csittuljon a halak suhanása,
de ti, zöld viz, Palics
és tikkadt kabinok, feleltetek:

Kedvesem, hová tűnhetett?

HIVOGATÓ.

Ma éjjel sápadtabb a hold
Ma éjjel két csillaggal
több ragyog az égen,
mint máskor. Tudod ugy-e?
Ha ma jönnél el, szobámban
szelidebb volna a sóhaj
és selymesebb gyűrött arcomnak a párna,
ha eljönnél: most, míg
a szuette szekrény mögül
hajad illatát csapja arcomba a vágy,
míg ebben az üres csendben
tisztán hallhatom, hogy künn, az utcán,
két falevél remeg a lán, ha eljönnél,
most, míg neved dallama zeng
láradt fejemben, — neked is jó lenne . . .

HARMINCON TUL.

Nem, még nem vagy öreg:
még gyakran nevet a szád,
de nézd, szemed körül,
már nyílnak a szarkalábak
és homlokodon eggyel több a ránc,
mint volt, akár tavaly.

Nem, még nem vagy öreg:
a lányokat még hosszan nézed,
de zsebedben már mindig csörren
néhány fillér a koldusoknak
és ajkadról már mindig könnyen
röpül átok a gonoszoknak.

Nem, még nem vagy öreg:
fogad között még jóízűn
ropog az alma, s kezéd
még reszketés nélkül fogja a tollat:
de szíved üres, — zörög, ketyeg, —
és aggódva kérdi: mi lesz holnap?

Szőnyi Kálmán.

Tavaszi szellő

Haragia nem volt egy buzaszeműnyi se, ereje annál nagyobb.

A hátasra telített gabonás zsákokat termés betakarításkor, ha sor került a legényes hetvenkedésre. Bódi Peti csak úgy ölelgette a vállára, mintha rákapaszzkodó játékos gyereklányok volnának. Télszakán az erdőirtásban is gyönyörködés volt az erején ámulni. Ha neki feszült egy-egy leterített megmozdithatatlan akáctörzsnek, a gyökérinak pattogva szakadoztak. Olyan jóalakú, közepes, magyar növésű volt arca is inkább színes és lánvos. Ereje a járásából tetszett ki. Ugy lépkedett, mint ha mindig valami cimbalom csintalan muzsikáját érezte volna a talpa alatt.

Nagypénteken a hosszú csonkamise után a templomkertben rajzott jámborkodóbb idővesztéssel a legényfiataltság. Ketten-hárman a kerítésnél összebbr bujva a sirörzés rendjének ügyében fontoskodtak. Egy papirosra jegyezgettek, hogy melyikük mikor kerüljön sorra.

— Bódi Péter! — szölitotta körülpilantva az egyik intézkedő.

Kivetődött s előre lépve tréfásan öszszecsapta bokáját.

— Parancs!

— Mára délután öttől hatig Bece Máttával őrzöd a Jézus siriát!

Bólintott s távozni akart, de még egy kérdéssel visszafordult.

— Melyik violaszálat osztottátok mel-lénk?

A rendezkedő komolyan előkanta hóna alól a másik papirost és böngészte egy darabig.

— Szeplős Teri lesz a párod.

Valamennyien felnevettek. Volt olyan is, aki a szelid nagypénteki gyászról megfeledkezve éljenzett is.

Bódi Peti vállalt vont és maga is mosolygott a mulatságos szerencsének.

— Jézus sirjánál vállalom egy órára, - vetette oda szavakban nem is eléggé híven értetett gondolatát — azért is majd én állok szembe vele.

Szeplős Teri, alig emlegetett anyakönyvi nevén: Sós Teri, a falu egyetlen csufosan szeplős családjának legnagyobbik lánya. Szeplős volt az apja, a vértelen faluvégi foltozó cipész, a félős tekintetű anyia és sok testvére mind s az arcrontó hibából jócskán örökölt maga is. Rá sem

néztek a kocsmában, csak a mulatság végén táncoltak vele jobbadán tréfából, amikor már nem annyira a muzsika, mint inkább az italból szerzett jókedv forralta a hangulatot. A csufság bélyege az egész családot elvadtította a falutól és még fél-szegebbé csendesítette. Foltozni való csak tél idején akadt, évközben más munkába kellett volna kapadozni. De Szeplős Sós András ösztövérségével a részaratók sorában is csak a legvégén leste, hogy hagynak-e neki is valamit. A végét és az alját kapta, ha szerencsés volt, de sokszor ebből is kimaradt.

★

Félre ferdülő tollas sapkában álltak szemben egymással a jácint és ibolyailatu, homályos sirfűlke boltive alatt Bódi Peti és Bece Máté. Az egyik beljebb ütött iv alatt Peti, szemben vele a szélesebb részen Máté és mellette egy számolý előtt Sós Teri. A beszűkülő fűlkében fönn az ol-társzerű emelvénýen csészés fehér virá-gok és négy nyulánk vékony gyertyaszál között az aranyozott szentségtartó lebo-rítva az omló aranykalászos fátýollal, mintha hófehér illatos tömjénfelhő ölelné, mint néha éjjel a hold szívet a köd. Az oltárasztal alatt a bemélyedésben a sir-ban nyugvó Jézus vérfestékes sápadt szoborteste s előtte hat festett vízzel töltött üveggömb, mögöttük egy-egy hajlongó lángu mécses. Bódi Peti vállán a levente-puskával feszesen és komolyan állt. Szép-nek érezte ezt az órállást s mintha csak tisztult volna ebben az illatos, tompa, féligélő színekkel imádkozó homályban. A nagypéntek templomi hangulata gyerekko-rától mindig a lelke mélyéig hatott. A megszokott templomi szolgálattól annyira eltérő szertartás értelmét csak egyes ré-szeiben értette meg, de hatását a lélkén ragyogtatta valami s ezen a napon vala-hogy mindig olyan jónak tudta magát. A föld és az erő gyermeke volt, de olyan különös, gyengítő és édes jó érzés zson-gott benne, hogy itt áll a Megváltó halálát és siri pihenését jelképező szomorú, csen-des fűlke előtt.

Szemben vele a tiszta ünneplőbe öltözött lány, Szeplős Sós Teri ugyanazzal a komolysággal. Kezében egy kis imakönyv, benne egy csillagvirág. A lány időnkint az előtte álló zsámolyra térdel s édes áhítattal merül bele az imádságba. Csak akkor pirul el, amikor fordít egy lapot az imakönyvben, mintha érezné, hogy mozdulata ebben a szent csöndességben jobban magához kapja a legény pillantását. Ha áll, akkor sem mer fölnézni. Meleg, sötét szemének pillantása a lépcsőre fektetett feszület töviskoszorúját simogatja, s arcát olyan különösen világítja meg a szélső üvegüvegben átverődő fény széles szét-sugárzása. Megtisztul, megszépül benne, csak a vonásai látszanak az ives finom szemöldök és a kis szája élő meleg, lágy vonalával. Valami vonzó, eddig ismeretlen új varázs árad belőle, a szem önkéntelenül megpihen a ruha selymét feszítő formás vállon és sejtí alatta a test élő meleg fehérségét is.

Nem . . . !

Bódi Peti hirtelen megrázkódik. Itt a gondolatra is vigyázni kell. Fönn jobbra valaki nézi és látja mindkettőjüket. A fehér ostya, a Szentség, a titokzatos Valóság néhány arasznyi magasban is mintha csodálatos fönség trónusán állna . . . S a másik megfényesedő gondolat már talán onnan vigasztal jószágosan, hogy nem történt semmi, ameddig eljutott a kalandos, gyarló gondolat, az szép és jó, áhitat és tisztaság.

Az arc mégis szigorubbá változik. A lány pillantása véletlenül rá téved. Szinte szobornak látja s mégis elpirul. Zavartan a zsámolyra borul megint, két keskeny fehér kezével szinte védekezően eltakarja a homlokát és a gondolata tovább imádkozik.

*

Husvét hétfőjén multság van a nagy vendéglőben. Bódi Peti jókedvűen érkezik. A cimborákkal fölhalt egy pohár bort és utána derűsen s mégis komolyan végignézi a lányok szép seregén, mintha az övé volna az egész virágbirodalom. A zene már szól. Peti a terem homályosabb sarka felé tart. Terít ott már kezdik magára felejtetni a lánycimborák is. Alig hisz a

fülének, hogy a legény csakugyan megszólítja.

— Terike, úgy illik, hogy akik nagy-pénteken együtt voltak, egymással husvétoljanak.

A komoly szavakban szinte simogat a jószág. A lány csak bámul rá. Szép vonalú ajka is kinyílik. Mosolyogna, de mintha félne is attól, hogy valami váratlan örömet mer remélni.

— No jöjjön!

A táncolók közé sodródnak. Izgatottak és szótlankok mind a ketten. Lüktet bennük a gyönyörű magyar tánc rezgő üteme, amely tüzességében és szilajságában sem lehet más, mint becsületes tiszta szembenézés. Peti néha elmosolyodik s nem is sejtí, hogy a lány ilyenkor megretten arra a gondolatra: hátha csak játékos ugratás az egész. Nem tudja, hogy annak valami zsongító, ismeretlen új érzés most magyarázza: mennyire jó ott pihentetnie a kezét az ő hajlékony, ringó derekán s alig sejtíni a vállon a két kis tenyér terheit.

A lány kábultan került vissza a helyére. Magában bucsut is mondott a táncsának, amikor az cimborái közé keveredett s később csakugyan másokat táncoltatott. Ez a komoly s mindekinél különb, jó lelkű fiú figyelmes volt hozzá, először érezte ezt a figyelmet és nagyon jólesett neki. Remlatlan jó lelke mások örömének is tudott örüdni s a hosszú bőlti csönd utáni első multság könnyen és gyorsan vidámodó hangulatában magafeledten, mosolygó tekintettel figyelte a táncoló párokat. Észe sem vette, hogy Peti megint mellette áll és ebben a gyerekes nézésben gyönyörködik.

— Szabad?

Most már bátrabb és vidámbab. Félsszeg tartózkodása föloldódik, arcát valósággal megszépíti a pirosság. A legény alig marad el mellőle, ki is fárasztja, de ő sem hagyja magát, hiszen ez is új öröm: megmutatni, hogy bírja. Ez az első multság, amikor a fiatalos jókedvből neki is jut annyi, mint a többinek.

Talán már előbb is történt valami itt-ott egy gunyos kacskintás vagy figyelmeztető oldalbalökés formájában, amikor

gyönyörűséggel megbokrozták a gyorsat, de ők nem vették észre. Éjfél után valamelyik felejtett eszű kapatos már hangosabban is elereszti csufolódo észrevételét.

— Huzd rá! Mulat a szeplős.

Egy másik meg is tetézi a bántó tréfát.

— Párijára talált!

Bódi Peti megáll, karja lehanyatlik a lány csipőjéről. Derüs arcát elfeketi az indulat, s a lány megrettenve lesi, hogy mi lesz ebből. Bizonyára ráeszmél, hogy mit tett, ott hagyja és elröstelkedik az ivóba. De a legény csak végignéz a teremben, pillantása megkeresi a két tréfaeresztőt s a másik percben mind a kettő a padlón bukdácsol.

Már a bornak is biztató szava van. Itt-ott védelmére kelnek a póruilárt csipkelődőknek. Ahány hang, annyi ütés. Bódi Peti jámbor arcán először látják az indulat színét. Szeplős Sós Teri a sarokba húzódik, a lányok osonnak az utcára vagy az ivóba. Fülsiketi zai, de sokan már Bódi Petit biztatják. Ha akad még egy-egy más hangú közbeszóló, az mind hanyatt vágódik vagy az utcai ajtón penderül ki a sötétbe. Egy pár bicska is kinyílik, Peti ökle már vérzik, de azért suit, ha kell. A végén mégis ő csak verejtéket törölget a homlokáról, de aki szembeszállt vele és benn maradt, mind vérző nyomokat is tapogat magán.

A lány bennmarad, a végét várja, hogy felejtí majd csufásra faképnél a legény. Az most ott áll a terem közepén a szabadra tisztított térségben. Körülnéz mint valami nagyur, egy félpillantása ráesik, aztán megfordul s csakugyan meg is indul az ivó felé. De az ajtóban megáll és int, mintha vezényelne. Intésére bekotródik az öt cigány és próbálkozó bátorsággal kezdi a muzsikát.

— Ide, aki jóbarát! — kiáltia vigan Peti a legények felé.

Újjával pattint hozzá s már menni akar, de tekintete az egyik pajtására esik, aki még mindig a vérző orrát tapogatja az autó mellett.

— Sebai, komám, — szól hozzá és kezét ráz vele — tik is tréfálatok, én is tréfáltam. Folytassuk, mert mulik az idő.

Mintha nem is történt volna semmi. A táncos párok még hangosabban és vidámban forogtak. Bódi Peti is ott akaria folytatni, ahol abba hagyta. Lépése szinte döng, amikor a terem sarka felé indul.

— Terike, táncolunk hainalig, azért is! De utána várj meg, haza kísérlek.

Haza kísérlek . . . Ez ugy hangzik, mint a legszebb muzsika. Eddig ezt nem mondta neki senki.

Ugy elvesz az idő, mintha szellemek lopták volna el a felét. Amikor megindulnak haza felé, a legény az egész uton hallgat. Csak Sósék görnyedt háta házának kapuja előtt eszmél föl, hogy mennyi mondani valót vesztett el az uton. A lány keze már a kilincsen van, amikor mégis megszólal.

— Te vagy nekem a legszebb és legjobb lány. Csak nagypéntek óta, de ezután mindig.

Tenyere remegve oda bátorodik és végigsimit a lány arcán az álláig. Az érintés édes meleg nyoma mintha ott fénylene az ujjá hegyén. A lány enyhén tiltakozással a kezéhez nyúl és vékony kis tenyere ott marad a legény markában. Most valami nagyon szép és okos magyarázat kellene, de Peti csak egy pár szót tud elutogni.

— A lelkeidet szerettem meg.

*

Reggel már mindenütt beszélnek róla, hogy Bódi Peti husz cimboráit öklözte meg derekasan Szeplős Teriért. Vannak, akik nevetve újságolják, de egy-egy hang itt is, ott is helyeselve bólint Peti igazához. Az a lány csakugyan derék teremtés. A család is tisztességes, dolgoz nép, csak sokan vannak szegények. De épen ezért jobb szívvel kellene pártolni őket. Egy pár óra múlva tündöklő példaképen ragyog a Sós család becsülete és jámborsága. Még akadnak olyanok, akik furcsább folytatást várnak s arról is hallottak, hogy Petit reggel áthivatták a község házára. De délig mégsem történik semmi.

Délben a kiskapukból és a kerítések résein át kíváncsi szemek figyelik, hogy Tahí Mátyás gazda, községi esküdt, az egyik kocsmái csufolódo csemete apja bétér Sós András szegyenkező viskójába. Az udvaron beszélgetnek valamiről. Egyik-másik bajt sejt a dologból, de nem nyúlik hosszúra az idő s látják, hogy Sós András derüs arccal kíséri ki a módos látogatót. Az még kezét is ráz vele s pipára gyujtva nyugodtan megindul a község háza irányába.

A szurtos kötényes cingár kis ember

akkor már a szomszédjának uiságolja örvendezve, hogy Tahi Mátvás gazda harmadába adta ki neki a kukoricaföldjét a fogasdülői részben. Egy biztató felelet jó alkalmát egyengetve meg is kérdezi, hogy

milyen a talaj ott, pedig maga is jól tudja, hogy azon a földön minden szár olvan csövet érlel, mint az arany.

Berényi János

Kántorné

— A nagy magyar művésznő halálának 90 éves évfordulójára —

Déryné, a legnagyobb magyar operett primadonna mellett a régi magyar színesztet legnagyobb tragikai művésznője: Kántor Gerzsonné, Engelhardt Anna. Szében születésű, német származású volt. Szüleit korán elvesztette és mint elhagyott árvának egyik német színész viselte gondját. Magához vette mint szolgálot. Midőn az alig 16 éves lányka a pesti magyar színház igazgatójánál Láng Ádámnál jelentkezett, még alig tudott magyarul. Az igazgató meglátta, a fiatal lányban szunnyadó nagy tehetséget és tanítani kezdte. Bámulatos energiával és akarat-erővel tanult és az idők folyamán a kis német cseléd lányból a legnagyobb magyar tragika lett.

A pesti Hacker szalában működő társulatnál 1810-ben lépett színpadra és kevéssel később férjhez ment Kántor Gerzsonhoz, a híres komikushoz, kivel a Debrecenben működő kolozsvári társulathoz szerződött. Férje még ebben az évben Debrecenben elhunyt. 1818-ban a Székesfehérvári társulatnál működik, mint legfőbb díszje ennek a társulatnak. Legnagyobb sikereit 1825-ben aratja, amikor a Fehérmegye pártfogása alatt működő társulat a pozsonyi országgyűlés ideje alatt ott játszik. 1833-ban a Budai színházhoz szerződik és a Nemzeti színház megnyitásáig a Budán működő kassai színtársulat első drámai hősnője. Híres szerepei közé tartozott Bánk-bán és Hamlet királynéi, Lady Machbeth, Borgia Lucrétia és Stuart Mária. Eredeti teremtő tehetséggel bírt, hiszen ezekben a szerepekben másokat nem láthatott és így kizárólag az ő tehetségére támaszkodhatott. Ez az igazi tehetség próbaköve, mert nagy különbség új képet festeni, vagy pedig a réggit szolgailag lemásolni.

Kántornét rendkívüli külön teremtésnek írják le kortársai. Déryné is azt mondja naplójában, hogy »igen exaltált volt mindenkiben.« Az emberekől elvonulva, egyedül csak szerepeivel foglalkozott és azok tanulása, a ruhák elkészítése volt egyetlen öröme, szórakozása. Mint kortársai megjegyzik, szerepei tanulásába sokszor annyira elmélyedt, hogy minden másról megfeledkezett és sokszor még kollégái köszönését sem fogadta. Kevély, önzéletes, gyorsan sértődő és nehezen felejtő egyéniség volt. Bár nem volt bosszúálló bármi csekélységért képes volt évekig tartani a haragot. Egy ízben Megyeri, a híres komikus és drámai hős egy intrikus szerepet játszott. Szerepe szerint Szentpéteri Zsigmondot kellett volna törrel leszurnia. Megyeri a tört öltözékben felejtette. Kántorné, akinek Szentpéteri színpadi halála után nagy jelenete következett várta, hogy Szentpéterit leszurják. A nagy izgalomban, hogy az előadást mégis valahogy megmentse, Megyeri lekapta fejéről a parókát és azzal »verte agyon« Szentpéterit. Persze nagy nevetés támadt és Kántorné hatásos jelenete tönkre lett téve. Kántorné ezért annyira megnehezítelt hogy hónapokig nem állt szóba kollégájával.

A látszólagos ridegségen, hüvös természetben belül azonban mélyen érző szíve volt. Barátait nagyon szerette és velük nagyon sok jó órát töltött el. Különösen nevetni szeretett. Déryné írja: »Nagyon sok jó órát töltöttünk együtt, mindketten szerettünk nevetni, de ő annyira, hogy mindjárt elterült a földön és úgy hentergett nevéttében.« Jellemének alapvonása és élete minden keserűségének okozója tulzott büszkesége volt. Ez volt oka annak is, hogy a Nemzeti Színház nem szerződ-

tette. Valami jelentéktelen félreértés folytán nem fogadta el Nemzeti Színház meghívását és ezzel kezdődött életének kálváriája. Hogy mi volt ez az állítólagos sérelem, még a mai napig sem derült ki. Helyébe a fiatal Laborfalvy Róza, a későbbi Jókainé került.

Innen kezdve aztán rohamosan lefelé hanyatlik pályája. Kis vándortársulatokhoz szerződik és ezekkel sorra járja Erdély városait. A fővárosi közönség hamar elfelejtette Kántornét és szeretetébe fogadta a fiatalabb utódot. Kántorné pedig vándorolt, ekhós szekéren rázatta magát és hanyatló napjaiban kis erdélyi városok színpadjain nyomorgott. Így keserítette meg saját életét azzal, hogy tulzott érzelmi életet élt és nem tudta a színpadot a valóságtól különválasztani.

Utóljára Marosvásárhelyen lépett fel, mint Katalin cárné, a Kegyecek című darabban. Utolsó jelenetében, midőn elbucszuk az öröktől, ezeket a szavakat kellett volna mondania: »Isten veletek! Engem többé nem láttok« — zokogása miatt alig tudta szerepét elmondani. A magyar színészet első nagy drámai művésznője önmagától vett bucsut. Elbucszott a színpadtól, a fiatalságtól, a dicsőségtől...

Később a Marosvásárhelyen megforduló színtársulatoknál, mint jegyszédőt alkalmazták az egykor híres tragikát. Nem csodálatos tragédiája-e a sorsnak?! De a megaláztatások sora ezzel még nem ért véget, mert Lady Macbeth nagy meglevenítője később gazdasszonya lett az egyik vásárhelyi családnak és így tengette életét 1854 február 28-án bekövetkezett haláláig.

Öt nyugszik a marosvásárhelyi temető egyik besüpedt sírdombja alatt, amely fölé Prielle Kornélia, a nagy énekesnő sírkövet emeltetett. A sírkövet kikezdte az idő vasfoga, a rávésett betűk lassan olvashatalanná lesznek, de akkor is, mikor ez a kő már rég elkopott: a magyar színészet történelmében a nagy művésznő neve még akkor is élni fog.

Garay Béla

EMLEKEZÉS EGY NYÁR-ÉJSZAKÁRA

Az égből dühödt angyal dobolt
 Riadót a szomorú földre.
 Legalább száz líju bomolt,
 Legalább száz csillag lehullott,
 Legalább száz pártá omolt:
 Különös,
 Különös nyár-éjszaka volt.
 Kigyulladt öreg méhesünk.
 Legszebb csikónk a lábát törte,
 Álmomban élő volt a holt.
 Jó kutyánk, Burkus, elveszett
 S Mári szolgálónk, a néma,
 Hirtelen, hars nótákat dalolt:
 Különös.
 Különös nyár-éjszaka volt.
 Csörtettek bátran a senkik
 És meglapult az igaz ember
 S a kényes rabló is rabolt:
 Különös.
 Különös nyár-éjszaka volt.
 Tudtuk, hogy az ember esendő
 S nagyon adós a szeretettel:
 Hiába, mégis furcsa volt
 Fordulása élt s holt világnak.
 Csufolódóbb sohse volt a Hold:
 Sohse volt még kisebb az ember,
 Mint azon az éjszaka volt:
 Különös.
 Különös nyár-éjszaka volt.
 Az iszonyúság a lelkekre
 Kaján örömmel ráhajolt.
 Minden emberbe beköltözött
 Minden ősenek titkos sorsa.
 Véres, szörnyű lakodalomba
 Részeget indult a Gondolat.
 Az ember büszke legénye.
 Ki ime, senki béna volt:
 Különös.
 Különös nyár-éjszaka volt.
 Azt hittem, akkor azt hittem.
 Valamely elhanyagolt Isten
 Életre kap s a halálba visz
 S, ime, mindmostanig itt élek
 Akként, amaz éjszaka kivé tett
 S Isten-várón emlékezem
 Egy világot elsüllyesztő
 Rettenetes éjszakára:
 Különös,
 Különös nyár-éjszaka volt.

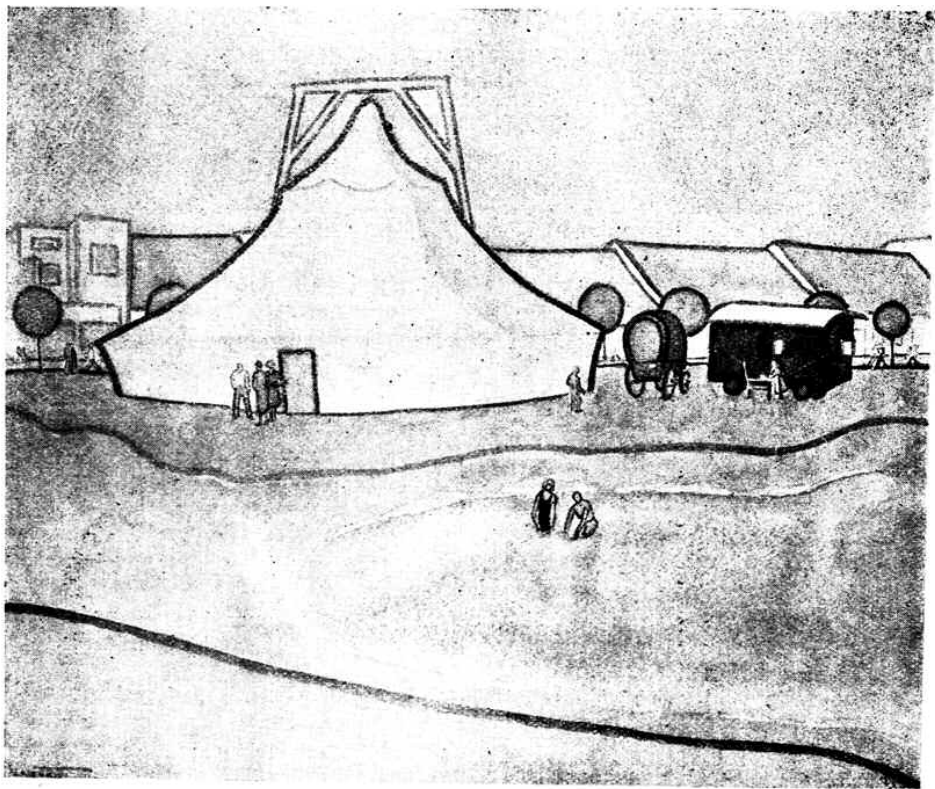
Adv Endre

Képzőművészet

Becskereki Szabó György

Igen sok véleményét és véleményezést hallottunk B. Szabó művészetéről, de még eddig senki sem mert a szakember véleményezésével hozzányulni. Érthető is. Azok

ném, egy kis szubjektív véleménynek kell helyet szorítanom. Számtalan kérdéssel zaklattak és zaklatnak ma is, mi a festészet, mi a haladó festészet, mi a jövő fes-

Becskereki Szabó György: Cirkusz (Akvarell)

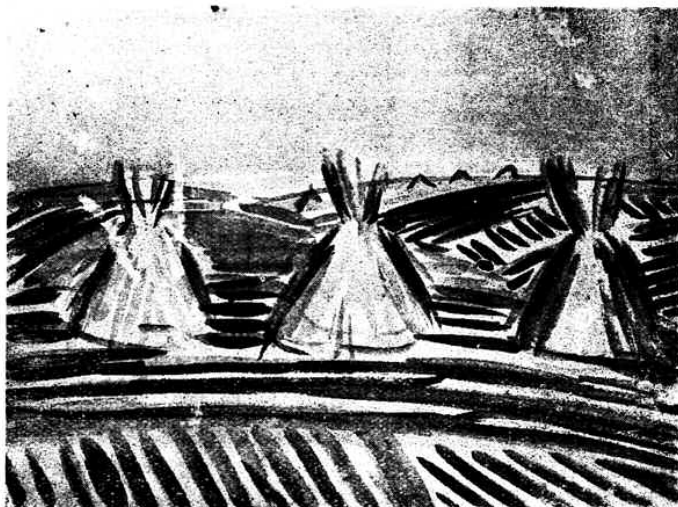
akik csak »műkritikusok«, értetlenül állnak képei előtt, vajon szabad-e úgy, szabad-e tiszta hangot megütni a festészetben? Mások vállvonogatással, közömbösen mennek el képei előtt, vagy a vérmesebbek egyenesen kétségbe vonják a számukra érthetetlen műfaj létjogosultságát.

Mielőtt B. Szabó művészetét ismertet-

tésze? Ebben a kérdésben már nagyon sok vélemény hangzott el. Írók, politikusok vitáztak, s cikkeztek, csak éppen festő nem szólt a témához. Pedig ha egy orvosi szaklapban cikket írna egy ügyvéd vagy bankár pl. a tüdőbaj kórokozójáról, feltétlen nevetségessé válna. De a képzőművészet az a tér ahova mindenki véle-

ményét adhatja, ha kell ujságcikk alakjában, vagy akár kávéházi fekete mellett. Pedig a festészet kérdéseiben is talán maguk a festők lennének legilletékesebbek a problémákat érthetővé tenni a közönség számára. Így talán nem esnénk abba a hibába, hogy irodalmat vagy politikát vigyünk a festészetbe. Mert minden művé-

hibáit, vagy a napi gondok apró-cseprő bajait, még ha világfájdalom sebeit tárjuk is ki vásznainkon, nem feltétlenül szolgáljuk a haladó festészetet. Lássuk Cézanne-t, ki jómaga izig-vérig polgár volt, és témáiban is az, és mégis festészetében forradalmat hozott! Újat adott, mert »máradi« témáit új meglátással adta vissza.

Beckerek Szabó György: Szárkupok (Gache)

szetnek megvan a sajátos mondanivalója és nyelve. A festészet nem irodalom és az irodalom nem festészet. (Ezért nem válik egyik művészet sem feleslegessé a másik mellett.) Minden egyes művészet más érzést vált ki belőlünk. Mégis sokan abba a hibába esnek, hogy a festészetben irodalmat keresnek. A festészetnek főalkatrésze a szín. A térben való helyes elrendezése adja meg, a kép mondanivalóját, de ez semmi esetre sem a kép tárgya. A tárgy csak másodrangú, vagy csak mankóul szolgál azoknak, akik nem egészen jártasak a festészetben és így szükségük van, hogy irodalommal pótolják ezt a fogyatékosságukat. Így élvezni vélik azok is, akikről ugyan távol esik a festészet, mint olyan, de már az irodalom hat rájuk. Ezek is a szemüket használják ugyan a mű »élvezésénél«, csak nem nézik, hanem olvassák a képet.

Ami pedig a haladó művészetet illeti: feltétlenül van ilyen, csak nem ott, ahol keresik, a témában. Ha kornuk szociális

Mindebből azt látjuk, hogy a művésze haladását nem a politikai irányok különböző válfajai határozzák meg, hanem a emberiség kulturáltsága. A jövő festésze tőről nehéz jóslásokba bocsátkozni, de feltétlenül az abszolút festészet felé halad. Csak akkor beszélhetünk abszolút festészetéről, ha már az emberiség egy olyan fejlődési fokot ér el, hogy a festészetet ön magáért is élvezni tudja, vagyis egy képnézése a színek és a vonalak ritmikáján olyan esztétikai gyönyört tud kiváltani, mint a klasszikus zene, akkor már a térteljesen feleslegessé válik. Mindezeket azért láttam szükségesnek említeni, hogy ezzel is hangsúlyozzam B. Szabó művésztének létjogosultságát, és érthetőbbé tegyem ezt a haladó művészetet a közönség számára is.

B. Szabót nyolc évvel ezelőtt ismertem meg. Én, az elsőéves akadémista, ő a feltehető hetedik gimnazista. Már akkor feltűnt kitűnő rajztudása, színeinek tökéletes harmoniája. Itt még ugyan korai lenne k

fejlődött festőt látni, de már a helyes uton járt, — helyes kibontakozásnak ad reményt. B. Szabó érettségi után Zágrábba kerül, nem az akadámiára, s így nem is

szilárdan állanak a tárgyai. Ha tájképeibe alakot visz, nem lebegnek a föld felett, hanem betartják a fizika törvényeit. Kitűnő grafikai miatt sokan tévesen grafikusnak

Becskerekí Szabó György:
Este (Tusrajz)

tudja őt környezete a maga formájára hangolni Művészettörténelmet tanul, megismerkedik a XIX század nagy francia festőivel. De nem az átlag intellektuel szemével látja pl. Van Gogh-ot vagy Cesannet, hanem az izig-vérig festőével. Festő marad. Szorgalmasan tanul és fest. Így lépésről-lépésre jut el a jelenkor nagy franciáihoz. (Matisse Picasso stb.) Mégis legnagyobb hatást rá Van Gogh teszi. (Itt ugyan nem szabad beleesniünk olyan véleményezésbe, hogy a hatást szolgálai módon vette volna át. Nem. Átültette a maga érzésvilágába.) Van Gogh-tól ered a tisztaság imádata, s a konstruktív meglátás. Ebből a korszakból ismerjük kolorista meglátásait. »Hid a Begán«, »Cirkusz«, »Önarckép stb Ezeket a képeit lokálszínekkel oldja meg, s teszi mozgalmassá. Erősen hallik a dekoratív kifejezési módhoz. Festészetével egy időben jelentkeznek nagy tusrajzai: »Szántóföldek«, »Óbecse«, »Este«. Grafikaiban is festő marad. Színesek lesznek fekete tusrajzai, konstruktíven,

könyvelik el, pedig grafikai is festői problémákat oldanak meg.

Majd meglepetésszerűen mutatkozik be gach képeivel. Ertér az eddigi kifejezés-módtól és rátér az abszolút festőiségre. Problémáit színekkel oldja meg helyenként a rajz rovására. Rajzból csak annyit tart meg, amennyi szükséges ahhoz, hogy érthető tudjon maradni a nagyközönség számára is. Arcképein a saját lelki világán keresztül tükrözi vissza alakjait, sokszor szándékozan eltuloz egy-egy formát, alakjai jellemének kihangsúlyozása érdekében. De bármennyire is szabados tud lenni is új képein, a festőiség örök törvényeit betartja. Valeur hibákat nem fedezhetünk fel képein, hideg meleg színek arányosan osztódnak meg. Olykor ellentétes színei harmónikusan olvadnak egymásba.

B. Szabó György megtalálta a helyes utat. Művészetének utja az abszolút festészet felé halad.

Erdey Sándor

Könyvek

Jean Giono: Sarju.

Fordította: Illyés Gyula.

Révai kiadás.

Az igényes magyar olvasóközönség a negyedik Giono-könyvet köszönheti a Révai kiadóknak és Illyés Gyulának. A Zeng a világ, a Valaki a hegyekből, az Örömmel élni és a Sarju mind önálló mű és mégis mind egy külön világ, a gionoi világ egy-egy részlete csupán. Mert Giono új világot teremtett magának és híveinek. Ez a világ kissé álomszerű. (sűrített, szimbólumkedvelő és idő nélküli) kis-mithologikus. Éppen ezért hiába keressük benne a középiskolás földrajz, vagy Flaubert, Du Garde, Duhamel tájait, embereit, kevesebb azoknál és mégis tartalmasabb.

A pusztulásra ítélt Aubignane utolsó óráit éli: az emberek megszöktek falai közül, az omladozó házak fölött pedig a szél megvonaglik és farkával »rá-ráver a kemény égre«. Már csak hárman tengetik reménytelen életüket a halott vidéken, majd azok közül is elmegy az egyik és csak ketten maradnak; az öreg eszelős Mameche néni és Panturle, a magányos ember. Életmódjuk mint Robinsoné; az öreg Mameche verebreke vadászik, Panturle nyulra, s a tizet is csaknem úgy szitják és dédelgetik mint Robinson. Magatartásuk bölcséleti alapja, — noha mindhárman az életért küzdenek — mégis, lényegében különböző; Robinsonban az emberi civilizáció, a társadalom, városokat és gyárakat teremtő értelem és szervező képesség, Panturleban és Mameche-ben a közösségeket, a családi otthonokat és emberi viszonyokat átmelegítő ösztön és érzés harcol, nem a természet ellen, hanem azzal harmonikusan együtt, éppen a civilizáció ellen, az ellen a civilizáció ellen, amely a maga gyáraival, kormos, levegőtlen házaival fel-falja az élet természetes formáját, a paraszti életformát. (Csak jobb szó híján paraszti; lényegében az az életforma, mely megőrizte közvetlen kapcsolatát a természettel, tehát vadászát, halászat, földművelés.)

Mert Giono minden munkája egy-egy tudatos és mégis extatikus himnusz a ennek az életformának és az olvasó, aki Giono egyetlen könyvét is elolvasta, alig csodálkozhat ezen. Hiszen Giono, valami faun-szerű, valami pantheisztikus elmélyüléssel tudja átélni és tudja érzékelni a természetet. Giononak minden éli: az üllő eleven fénye »szinte dalolni készül«, »a fák, a folyók beszélgetnek, a szél hortyog, sir, panaszkodik, vagy ujjong és Giono füleivel még azt is hallani tudja, amikor hajnalban, egy jóízű nyújtózással megropogtatják

dermedt derekukat a fák. A szín, a hang, az illat, az íz és a tapintás közvetlen élménye érzik minden során, mint az Énekek énekének lenyűgöző líráján. Paradicsomszerű tisztsággal él Panture is a halott tájon és ösemeber, gátlás nélküli ösztönösséggel követi a vidéken megjelent Arsule-t, az asszonyt, hogy megvívják közös harcukat az életért. Fokrol-fokra, lépésről-lépésre teremtik meg az emberi élet egyszerű feltételeit. Arsule ágyat, lepedőt készít és ruhát varr a félmeztelen férfinek, Panturle pedig gyufát, ekét szerez és az évek óta ugaron hagyott földet beveti az élet magvával. A többiet elvégzi a természet, Panturle arat, bőségesen arat; az ég kétszeresen megajándékozza, mert Arsule áldott állapotát is megsugja.

A regény epikai része átgondolt és egyszerű. De nincs is többre szükség. Giono mint az igazán nagy tudós, vagy gondolkodó, jól tudja, hogy az élet ott válik érdekfeszítő problémává és ott válik a mérték jó-rossz feleletévé, ahol elbucszik az emberi értelemről és ahol a jelenségek, már csupán egyetlen, de minden átfogó feleletre hivatkoznak; a törvényre, arra a törvényre, mely teremtett, megindított és meghatározott organikus és anorganikus egyaránt.

Igen, Giono a lényegről ír és nem a salangokról, a következményekről. Alakjai úgy röiák végzetüket, mint a bolygók pályájukat, kitérés és tévedés nélkül. Panturle, Arsule, Mameche mind egyetlen és egységes erő. Vannak, megindulnak, — szinte azt lehet mondani a teremtés határáról, hogy végrehajtsák azt, amire az egyéniségükben felhalmozott erő kényszeríti őket.

A jó jellemrajz Giononál nem irodalmi szükségesség, engedjessék meg egy olyan feltételezés, mely nem bizonyítható és nem cáfolható, éppen ezért feleltelen), hanem feltétele az írásnak. Gionoban megszületik egy figura, azután ez a figura fellép írói fantáziájának színpadára és eljátssza Pirandello grimaszai nélkül szerepét. Giono csak méhe, majd környezete alakjainak, de nem rendezője. Éppen ezért, — annak ellenére, hogy egész írása bizonyos mértékben stilizálnak nevezhető, — alakjai döbbenetesen életszerűek, szuggesztív erejük és az ismeretség, melyet az olvasáskor velük kötünk nem néhány órára, hanem évekre, sőt egy egész életre szól.

Giono korunk, ennek a válságos, meghasonlott kornak a gyermeke, de nem engedelmese, hanem tagadó fia. Hisz az életben, a nyugati ember vitalitásában, de nem bizik benne. Ebből következik, hogy azokat a korlátokat,

amelyeket a nyugati kultúra erkölcsi és etika terén teremtett. Giono műveiben felrugja. Arsule például átélté a nő számára átélhető poklot. Akárhogyan nézzük, erkölcsi halott és mégsem az. Nem, mert a Sarju-ban leomlanak korunk és földrészünk erkölcsi normái, Arsule részeg parasztok között táncolt, énekel, félig állati favigók tapostak végig rajta és Arsule. Giono szerint mégsem bűnös és mégsem terheli sorsáért felelősség. Ellenkezőleg: az írói beállítás megszerzi számára még az olvasó szánalmát is, vele együtt szimpátiáját és elmarasztalja azokat, akik az élet nyers, de megszokott törvényei szerint viselkedtek és tettek. Az ösztönök és az a bizonyos belső tartalom (a személynégnek még külső jeleiből is nehezen körülhatárolható és mérhető része) képezi Giono értékalapját. Figuráit ösztönök és érzések irányítják, kapcsolataikat szintén. Az értelem csak mint intrikus, külső vagy mint harmadrangu tényező bukkan fel itt-ott. Giono nem bizik benne, félti tőle az életet, pontosabban a francia nemzet életét. És az utolsó években bekövetkezett események igazolták is ezt a féltést.

Giono ma aktuális író, olvassák azok is, akiknek se agyuk, se szívük befogadni e polgári felfogástól oly távoleső emberi magatartást. Az irodalmi kommentátorrá lett kritikus pedig aggódva figyel a napilapok hasábjain felbukkant hibrid jelenséget, mely egy rendkívüli, költői lélekből csak jóst, csak politikust kortársat csinál.

Szőnyi Kálmán.

Németh László: A Medve-utcai polgári

A Magyar Élet kiadása 1943.

Az író — szociografiai vizsgálatainak idején iskolai orvos — egy budai polgári iskola és a hozzá kapcsolódó családok szociális helyzetét festi meg szürke számadatokkal és mégis színes szemléltetéssel, ebben a tanulmányban. Ismertetést az iskolai orvosok folyóirata, s önálló alakban egy 300 példányos különnyomat — ennek a könyvnek első kiadása — juttatta a nem épen megértő illetékesekhez és a nyilvánossághoz. Az első kiadás utolsó lapjának az író munka közben készült vázlatnak mondja könyvét. Így neki új kiinduló pontokat ad és másokat hasonló munkára ösztönözhet. Nyersanyagnak kell tekintenünk ezt a vázlatot, de igazat bőlünk az írónak arra a megállapítására is, hogy egy teljesebb látásmód próbálkozik itt, mint amilyen elddig vizsgálatták a polgári iskolai s általában az iskolai tanulókat. Ha teljesen ismeretlen író munkája volna is ez a könyv, elolvasása után nem illethetné a szerénytelenség vádjá azért az előre bejelentett s valóban aggodalmat

nyilvánító véleményért is, hogy a véletlen sokára nevel föl megint egy szempárt, amelyben a sokféle szempont ennyire összeforrhat.

Az első fejezetek a budai Medve-utcai polgári iskola történetét, intézeti beosztását ismertetik, majd a tanulók iskolai kapcsolatainak szálaival idetartozó családok, szülők életvilágának körvonalaként táriák föl. Itt már a jellemző adatok s a sorokba foglalt és a sorok alá vetett magvarázatok, és megjegyzések az új szempontok érdekességeivel sodorják az olvasót olyan hatás varázskörébe, ahol a számjegyek betükké és szavakká, a szavak és sorok szinte életté változnak.

A szemléltetés ereiben s ennek a szemléletnek kiemelt anagában nem érezzük vázlatnak vagy adathalmaznak a ténylek és megállapításokat. A serdülő ifjak fejlődésének szervezete harcainak, a faji tulajdonságok elemzésének és az értelmesség vizsgálatának szinte izgalmas képeit érezzük a megfigyelések és kísérletek leírt eredményeiben. A jellemrajzzal foglalkozó fejezet már magában, fontosságának hangsúlyozása nélkül is meggyőző arról, hogy a tanulókra vonatkozó statisztikai adatok értékevel legalább is egyenlő jelentősége van a tanulók rövid, összefoglaló jellemrajzának és jellemismeretének. Erre különben meggyőző példákat is tanulunk a könyv lapjain. Érdekes az orvosi rendelőbe lépő »egynék» és az osztályterem dobogója előtt álló »tanulónak» szembeállítás a magának az iskolai osztályközösség fogalmának értelmezése, értékelése s az megállapítás, hogy az orvosi jellemrajz a tanárt csak segítheti az osztályközösség ellenálló harcában.

Németh László az iskolafaitánál, vagy az iskolánál sokkal nagyobb és általánosabb kérdésekről is elmondotta már véleményre készítő nézeteit. De tartalmában és céljában van olyan értékű ez a kisebb tanu vallomása is, amely csak egy iskola lakóinak életviszonyait mélyrelátó vizsgálatok és távolra néző következtetések alapján szemlélteti.

Egy iskolatípusnak, a polgári iskolának, is használni akar éreztetett szeretettel végzett orvosi munkája. Sokan nem is tudják, hogy ezt az elemmel többet és a középiskolánál kevesebbet ígér iskolát hová is helyezték. Németh László a polgári iskola tanulóifjúságát az egészségügyi órák és orvosi megfigyeléseinek alapján nagyon életrevalónak s a távozás után is hálásnak és értékes emberanyagnak látja. Kutató és vizsgálódó munkájának kivételes értéke jóval nagyobb a tanári és az iskolai orvosi lelkiismeret kötelezettségénél. Ez a lebilincselő tanulmány csak teszi új szemlélettel s új módszerekkel végzett munkájának értékét, a amit könyvében elmond, annak mások lelkiismeretéhez is van megértetésre váró szava.

Berényi János

Gedényi Mihály: Pesti ének

Keresztes könyvkiadó, Budapest

Gedényi Mihály, a regény címe szerint Pestet, közelebből egy pesti bérház összezsutott, sokrétegű életét énekli meg, mégis úgy érezzük, hogy az ének nem ennek a konglomerátumnak szól, hanem sokkal inkább az elhagyott vidéknek, amely hosszú évtizedek távolából is beleszól a Pestre költözött emberek életébe és örök sóvárgást támaszt a szívükben. Gedényi Mihály egyetlen egy embert állít a regény tengelyébe és ennek az egyetlen embernek is egyetlen délelőtti, a halála előtti órákat. Ez az ember Bodó János, a postás, aki több mint harminc esztendeje rólia a pesti utcákat a pesti bérházak lépcsőit s mindennap filmkocka-szerűen villan el előtte a pesti bérházak lakóinak élete. Ebben az életben, ebben a tarka összevisszaságban sok a nagyváros szennye, nyomora, de a szenny és nyomor, a könnyek mellett tisztaság és mosoly is fel-fel fénylik. Bodó János azért lótfut, robotol, hogy majdan a velencei tóhoz közel a saját kis családi házában élvezze a derűs öregkort, az elhagyott falusi életet, amelyhez élete minden percében visszavágyik s csak azért tűri a nagy város minden lealázó robotját, hogy majd egykor ebben a vidéki csendes kis házban megpihenhessen. Gedényi ennek a postásnak egyetlen délelőttiébe zsufolia a pesti bérház lakóinak élettörténetét, rajzolja meg a jellemeket és jellemtelenségeket s egyben a kort is, amelyben élünk. A mai légiriadós »légöközületes« és óvóhelyes pesti bérházi élet háborus alakjai és jellegzetességei vonulnak el előttünk s bizony itt el kell ismernem, hogy sokszor még a pesti embernek is meglepően, biztonnal sokan vannak Pesten, akik e sorok íróiához hasonlóan úgy ének a bérkasznijában, hogy évtizedeket is eltöltenek, anélkül, hogy tudnák, ki lakik mellettük, ki fölöttük és ki alattuk. Viszont az is igaz, hogy Gedényi regénye azoknak az izgat, akik így ének, mert a pesti bérházak típusai nem nagyon érdemesek arra, hogy közelebből megismerjük őket. Egy napfényes délelőtt villan el előttünk a regényben és a napfényes délelőtt végén, mintha csak szimbólum lenne, az öreg postás hirtelen özszerogy, már nincs segítség rajta, a mentők is otthagyják és a rendőr csomagolólapírral takarja le a holttestet, hogy aztán átadja a hullaszállító kocsinak. Bodó János, az öreg postás immár soha nem kerül ki a napsugaras és tiszta magyar vidéki mezők közelébe, ott rogy össze a pesti bérház alján, szívében a sok sötét titokkal és a nagy keserűséggel, hogy ebben a városban csak átmenetileg érdemes élni. Mindezt azonban fordulatosan és élvezetesen adja elő az író, aki lerántja a leplet a pesti bérház szomorúságairól és olcsó örömeiről s a végén maga sem tud más kiutat, mint

megsiratja Bodó Jánost a közel félévszázadon át Pesten élt és örökké vidékinek maradó pesti polgárt...

Csuka Zoltán

Gulyás Pál: Az Alföld csendjében (Versek.)

A Magyar Élet kiadása, 1942.

Gulyás Pált nem loholtatja a tárgykeresés. Egy pillantása színben hangban, átsuhanó érzésben és ütköző gondolatban egyaránt megtalálja a verset. Ez mindenestre értékes ajánlás. Az sem mondható bajnak, ha a költő gyakorlat kedvéért mindent megír, amit versnek lát. Csak válogatni tudjon és merjen, amikor másoknak is adni akar a sokfelől betakarított verstermésből. A merész válogatás értelme az, hogy a verseskötet ne a besorolásnak, hanem a kiostálásnak munkája és eredménye legyen.

Ennek a rostálásnak hiánya érezhető ebben a versgyűjteményben. A költő három kötetének és szétszórtnak között s még könyvben nem soroztatott verseinek tömegéből szedezgette össze gyűjteményének anyagát. Lélekáradás Gulyás Pál költészete. Néha erővel és szinte nyersen csap meg egy-egy csobbanása, jókor egy megrezzenő sugár érintésének fényével csillan belénk. Az igazi költőnek nyers és csiszolatlanabb sora vagy verse is joggal követeli a megértést és az elfogadást. De ebben a gyűjteményben aránylag sok a többinek ártó szinte alkalmi vagy egészen könnyű vers. Elhagyásukkal csak gazdagodott volna a kötet és súlyosabb, egységesebb volna a tartalom.

Gulyás Pál költészete merő változatosság. Ebben a változatosságban a tökéletesség finom vonalaival határolódik képpé egy-egy szerencsés élmény vagy érzelmefestés. Nem is a műgond ecsetelő munkáját érezzük a színekben. Értékesebb költői képesség, a hiánytalan kifejezésre találó ösztönösség nyilatkozik meg ihletettségében. Sok költemény teliesen egész. De ezeket a töredékszerű s hatása nélkül elfutó versek választják el egymástól. Egy-egy soruk, versszakuk fölragyog, de érezhető rajtuk, hogy a műgond sem kerekíthette őket egészzé vagy hatássá. Csokonai óta az egy kissé debreceni örökség és sajátosság. Jellemző lehet, de fogyatékosságaiban nem fogadható el az érték járuléka. A dilettantizmusnak is vannak sajátosságai s ezek bizonyos esetekben a kezdetlegességen túl is kísértének. A költő vigyázzon, hogy ne csalja lépze a hatást ígérő, alku-dozó hang.

Az Alföld csendjében így is érdemes az olvasásra és megbecsülésre. A bírálat hangjában az a megállapítás is elismerés, hogy a költő kevesebb számu s jobban megválogatott költeményben is hiánytalan színvonalat hatással mutathatta volna meg értékének teljességét.

Berényi János

Bárdossy László: Magyar politika a mohácsi vész után

(Egyetemi Nyomda, 1943)

A régmúltnak akár tömeg, akár egyéni eseményeit nézzük, mindig a politikai vonatkozások voltak azok, melyek az embereket időktől fogva a legjobban érdekelték. Politika azóta van és azóta tartja lenyűgözve az emberi érdeklődést, mióta az emberek családokban és családokból összetett közösségekben élnek. Így érthető, hogy ezeknek a közösségeknek a létfeltételeire irányuló politikai érdeklődés az őskortól kezdve megvan minden korszak emberében. Sőt nem szükséges részletesen bizonyítgatnunk azt sem, hogy a történetírás, a nagy történeti művek is a politikai érdeklődésnek köszönik létüket.

Bárdossy László v. miniszterelnök a mohácsi csatától Fráter György haláláig (1551) terjedő tragikus negyedszázad politikai történetéről rendkívüli tudományos felkészültséggel és elmélyedéssel írott nagyjelentőségű műve nemcsak e kor magyarázó, hanem egész egyetemes történetének végtelen változatait vizsgálja. A politikai történet mögé néz és ott észreveszi a szokások, helyzetek, viszonyok széles hátterét, de úgy, hogy a bonvolult háttér és a politikai előtér közötti szerves kapcsolatokat is felfedi. Biztos talajon állva magyarázza a nagy színpadon árgáló politikai alakok cselekedeteit. Éppen az az egyik legnagyobb értéke e munkának, hogy írója évtizedeken át maga is aktív szereplője volt a politikának, annak szolgálatában működött és történeteszméletében mégsem hajlamos az egyoldalúságra, csupán csak »politikára«. Függetlenítette magát elsősorban a nemzeti egoizmus uralmától, amiben témaválasztása is nagy szolgálatára volt. Bár nemzeti tárgyra korlátozza magát, de nem a jelennel kapcsolatban, tehát tárgyilagosságát semmi zavaró körülmény nem homályosítja el. Hazánknak e korbeli története különösen szorosan kapcsolódik egész Európa és az azon kívüli török birodalom egész történetéhez s ezért B. L. roppant univerzális szellem, hiszen a világpolitika történetének feldolgozása nemcsak előadói fáradságot fordított, hanem kiváló kritikai szellemet is. Ez, a szó legjobb értelmében vett egyetemes érdeklődés már magában véve is áttörte a politikai érdeklődés szűk határait és megszüntette a tévedések lehetőségét. B. e művében emelkedett helyéről, legjobb történeteszeinkkel egy magaslaton, széles perspektívát tudott áttekinteni és bebizonyította, hogy a magasabb európai álláspont az egyéni nemzeti felfogásnak csak hasznára lehet.

De a témakör széles kapcsolatán kívül B. a tévedések lehetőségeit mással is eloszlatja: a politikai eseménytömegekben iránytűt, rendszerező elvet keres, a tettek és cselekedetek bózójában rendet teremt, az ok és okozat összefüggése, az általános kauzalitás a ve-

zetőelve. Az események atomszerűen végtelen sokaságával szemben felismeri a hatóerőket, a vezető ideákat s ezeken épül fel egész szemlélete. Nemcsak az a célja tehát, hogy a kor minden vagy minél nagyobb számu eseményét megismertesse, hanem tárgyilagosságra, a történeteszméletnek a napi politikától, az adott pillanatnyi közösségérzésektől független történetpolitikai gondolkodásra nevel bennünket. Ilyenformán B.-t a legnagyobb német politikai történetíró, Ranke iskolájához tartozónak kell tekintenünk. A földi szenvedélyeket, erőszakosságokat távolról, hidegen szemléli s munkája személyes hit és élmény eredménye. Neveltetése, tanulmányai és életpályája nem jelent nála kötöttséget, nincs előre »predesztinálva«, nem hibaforrás, nem korlát nála az életpályája, hanem inkább mentes bizonyos iskolás doktrínérségtől, munkája nem könyvtári, szobatudósi mű, mert személyes tapasztalatból ismeri a politikai, gazdasági és legmagasabb társadalmi életet s ezért kétségtelenül mély bepillantása van a politika mozgató erőibe, azonban korántsem mai szemüvegen át nézi a multat.

Munkamódszere nagyon finoman világít rá írói egyéniségére. A kort először is a fejlődés síkjában tárgyalja, beillesztve az egyetemes magyar történetbe s így az olvasót a haladás fejlődés lendületének vagy visszaesésének megfigyeléséhez segíti: az állam és társadalom teljessége, kapcsolata, a föld és ember életközössége, egymásra való hatása kidomorodik. Másrészt megvannak egyes szempontjai is és ezért tár területre van a részletkérdések feldolgozására, fejtegetésének csoportosítása világgossá válik, egész csomó részletszépséget tár fel. Itéleteiben nagy józanság, megfontolás vezet, nem hamarkodja el az értékelést, és egyik legnagyobb erénye az, hogy nem értékeli minden esetben, hanem többször elmond, leír, tényeket sorakoztat fel. Minden bírálata beilleszthető az egészséges történeteszméletbe. »Nagy-magyar«, az egész magyarságot átfogó történeteszméletre nevel. A megszületendő félben lévő erdélyi fejedelemséget illetve annak megmozdulásait nem tünteti fel »szabadságküzdelemnek«, nem mellőzi el a nyvazati királyság magyarjainak szolgálatait, csöndes, megszokott munkáját, a végtelentől óvakodó politikai bölcseséget, bár tagadhatatlan, hogy itt egy kissé túloz, amikor a nyugati királyi Magyarországot vézna testű. Habsburg-tartományi színvonalra süllyedt foszlánynak minősíti és csak Erdélyben látja a magyar államiség továbbbuzódóját.

A tárgyalat negyedszázad bőségesen fel van dolgozva irodalmunkban. B. új adatokra, saját levéltári kutatásokra nem támaszkodik, munkáját abból az anyagból építi fel, amelyet a magyar és a külföldi történettudomány kutatómunkája már feltárt, de nem elégszik meg egy-egy részlet teljes kifejtésével, hanem e 25 év magyar politikájára gyakorolt valamennyi

külső tényezőnek a hatását nyomon követi. Szent komolysággal illesztette be történetiszemléletébe azokat a tényeket, amelyek valódiak s könyörtelenül kidobta a pillanatnyiakat. Van erkölcsi bátorsága kemény következtetéseket levonni, amelyet a pártpolitikától való teljes függetlenség és a műveltségnek magasabb, univerzálisabb foka tett számára lehetővé. »Harrag és -kedvezés nélkül« vizsgálta a régmúlt gomolygó eseményeit. Az újabbkori magyar történetírás igen sokat foglalkozott e korról, de tanulságokban B. könyve a leggazdagabbak elsősége. Nyelve könnyed, gördülékeny, választékos. Roppant hasznos munkát végzett, közelebb visz bennünket a kettős királyválasztás következményeinek helyes megismeréséhez és értékeléséhez.

Fiala Endre

A magyar lélek szolgálatában

A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadása
1943.

A Széchenyi Magyar Kultur Egyesület érsekiúvári csoportjának év-könyve az 1942-1943. évről Vas Károlyy összeállításában. Több fejezetbe csoportosított tanulmányok tallóznak a nép-, a nemzet és a társadalomszemlélet területén más-más céllal, de csaknem egyenlő érték eredményével. Balogh Ferenc, Gunda Béla, Kálmán Béla, Kenessey Kálmán, Kenyeres Imre, Kniezsa István, Koncez Endre, Sulán Béla, Szőke Béla, Tamás Lajos és Vas Károlyy komoly és figyelemreméltó tanulmányai ismeretlik a csoport közösségszolgálatának törekvéseit és szemléletét. Inkább a magyar életnek, lelkiségnek és társadalomnak, a magyar kérdésnek jobbra általános jellegű tárgykörébe vetnek kutató pillantást, de néhány magvas értekezés táji szempontokkal és kérdésekkel is foglalkozik. A Nyitra-Zsitvavidék földiének, népeinek és nemzetiségi történetének adatait két alapos tanulmány is föltagja. Részletezőbb bírálatba merülni nehéz, mert minden értekezést s minden írói külön kellene méltatni s a gyűjteményszerű kötet egyébként is általános véleményt kíván. Részletezős helyett az egészről általánosságban csak annyit, hogy a tartalom, a törekvés, a színvonal a magyar lélek szolgálatának munkáját komoly értéknek és eredménynek minősíti, mégpedig erre hivatott képességek nagyszerű megnyilvánulásában.

A kötet végén rövid tájékoztatót kapunk a Széchenyi Magyar Kultur Egyesület munkatársairól, munkarendjéről, szabadegyetemének előadásairól és a Kisalföld kutató Intézet tevékenységéről és munkásságának tárgyköréről. A művészetnek ez a vidékre és táira különülő és önálló szolgálat, ennek megismertetése érdemes az általánosabb figyelemre is. Ez az

érdeklődés a mintaszerű példák megismerésében nagyon hasznos és gazdag tanulsággal is jutalmaz.

Berényi János

Kalamár Kálmán: Zöldülő barázdán

Regény — Ujvidék, 1943

Kulcsregény és egyben — mint majdnem minden kulcsregény — világnézeti regény is Kalamár Kálmánnak ez az írása. Sajnos, ez az első és egyben az utolsó nagyobb lélekzetű írása Kalamár Kálmánnak, aki élete utolsó részében Nagyfényen tanítóskodott s tulajdonképpen életét írta meg ebben a regényben, amelynek megjelenését már nem érthette meg; a kegyetlen halál hirtelen elragadta s csak regényét hagyta vissza. Egy élet összegezését, nagy nekikészülést az alkotásra, hogy a végén indulásból testamentum maradjon az utána következőknek.

A halál titka; nem félni az élettől. Ezt a regény hősnének édesapja mondja, nem sokkal a halála előtt és Kalamár Kálmán jól megjegyezi magának ezt a mondatot, beállítja regénye középebe. Ezzel is fejezi be a regényt. A fiatal Kovács Marci gyermekkorban kerül Pécsre, az iskolák városába, egyik kis baranyai faluból s szinte rendeltetészerűen összekerül a kicsi leánykával, aki később, majdan, hosszú-hosszu kerülök után a felesége lesz. És találkozik a Várossal, Péccsel, amely ott áll élete tengelyében s amelytől később el nem tud válni soha, hiába kerül más tájakra, hiába kerül harctérre, hiába Budapestre, ez a város, gyermekkorra nagy élménye ott marad lelkében mindörökké. Ami Kovács Márton egyéni életében időközben történik, szinte-szinte nem is fontos; a város világháborús és közvetlen világháboru utáni története áll az események középpontjában, ezért is ír kulcsregényt Kalamár Kálmán, a regény hősnének élete csak kisrészlet az eseményeknek és nem fordítva. Az ember úgy érzi; szinte kár, hogy az egyén belső életét feláldozta a szerző a kulcsregény tendenciájának és tanulságának, mert közben elszikkad a háttérben a regény és amit ez a kulcsregényeknél majdnem mindig meg szokott történni, nagyon háttérbe szorul az irodalmi mondanivaló és előtérbe lép a politikai tanulság. A magyarság az első világháborúba úgy sodródik bele, szinte akarata ellenére, majdnem öntudatlanul, Ferenc Ferdinándért, akit senki sem szeret, de helytállásból és becsületből, amelyért viselni kell a következményeket. A magyarság ezt becsülettel viseli is (mint viselte ugyanígy ugyanezt a sorsot Tisza István gróf) de a vele élő nemzetiségek és elsősorban a zsidóság mindezt a helytállást nem ismeri és a feltétel nélküli, minden-

áron való békepropaganda így hálózza be Kalamár Kálmán regényében a helytálló magyarságot. A háború elvész, úgy vész el, ahogy Ady mondotta: »Elveszünk mert elvesztettük magunkat«, csak ép arra nem felel Kalamár Kálmán, hol vesztettük el magunkat s mi volt a tragikus sodrás, ami a magyar munkásságot idegen vezetők hálójába ragadta? Szerb megszállás, vörös uralom következnek el a Város életében és a regényhős egyéni életében is, aztán ahogy az élet a regény hőseit elsodorja gyermekkori szerelmétől, ugyanugy elsodorja a Várostól is, hogy csak később, nagy megpróbáltatások és nagy csalódások után bukkanjon a Lányra az édes szülőföldön.

Kalamár Kálmán regénye kulcsregény s majdnem önleletrajz. Vagy talán egészen az. Ha jobban el tudott volna szubjektív érzéseitől szakadni, tán többet mond a tanulságok terén is s inkább irodalmi regényt alkot. A regény sodra is csendesebb lett volna, így sokszor azt érezzük, túl gyorsan és sietve mondja el mindazt, ami a lelkében maradt és ez a sietősség nem engedte meg a belső megérlelődést, Stílusa tiszta és vonzó, tud elbeszélni és ért az írás mesterségéhez. De sokszor úgy érezzük, bár darabosabb lenne, jobban megközelítené a művészi követelményeket. Az induló író első alkotását érezzük a regényben s nagyon sajnáljuk, hogy az első szó helyett a tragikus sors folytán a zárószót kaptuk benne.

Csuka Zoltán

Dr. Rapcsányi J. Jenő:

Ut a kegyelem templomáig.

(A szegedi ág. evang. egyházközség története)

— Szeged, a szerző kiadása —

A százéves szegedi evangélikus egyház új templom építését tervezi. Dr. Rapcsányi könyve is segíteni akarja a terv megvalósulását azzal, hogy a jövődelem felét a templom építésének céljára ajánlotta fel a szerző. De ennél nagyobb figyelmet és megbecsülést érdemel magának a könyvek tartalmi értéke és célja. Az író a szegedi evangélikus egyházközség múltjának eseményeit akarta összefoglalni, gondolat készítette 220 lapos tanulmányában. Nem volt könnyű munka, mert amint maga mondja, a régi feljegyzések és íráskor részben a szabadságharc, részben a nagy szegedi árvíz idején elkallódtak és így más kutatók és adatok nyomán kellett kutatnia. A szerző ezen a téren gyakorlatáról, érzékéről és lelkiismeretes szorgalmáról már bizonyosságot tett. Baja város monográfiája is az ő műve és ha ez mint könyv nem lett olyan munka, mint amilyennek szerzője akarta és el is készítette, azt a kiadói üzleti gondolkodása akadályozta meg.

Ez a kisebb terjedelmű monográfia első fe-

jezetében Szeged város múltját ismerteti a reformáció koráig, majd a hitújítás szegedi mozgalmával, alakjaival és eseményeivel foglalkozik. Élénk összefoglalásban ismerjük meg a történelmi adatokat az evangélikus egyház szervezkedésének a XVIII. századba nyúló szakából is. A könyv nagyobb része az evangélikus egyházközségnek a multszázadbéli és újabb eseményeiről és fejlődésének állomásairól tájékoztat. Ezek a fejezetek sokkal részletesebbek, talán részletezők is, de nem a könyvnek, hanem inkább a távolibb multtal foglalkozó fejezetek rovására. Dr. Rapcsányi munkájának értékét azzal a kíváncsisággal ismerjük el: bár minden város, község, egyház történetében és multjában ilyen összefoglaló tanulmány igazítana el. Ebben még szegények vagyunk, ha újabban a helyi történetkutatás terén is látunk eredményes buvárkodást.

A szerzőről még csak annyit, hogy délvidéki származású, sokáig élt Jánoshalmán és Baján, orvosi tanulmányokon kívül irt helyrajzi ismertetéseket is. Értesüléseink szerint most készült el az alföldi boszorkánvtörténetek feldolgozása. Reméljük, hogy délvidéki vonatkozású íásaival és tanulmányaival is találkozni fogunk.

Berényi János

KÉT KÖNYV:

1) Alföldi Géza: Csak a gyökér kitaratson

Versek. Cegléd, 1943.

Alföldi versei úgy bontakoznak ki a Természet képeiből, mint népmesék a névtelen száján. Minden mozzanatnak értelme és helye van nála: a tavaszi szőlővirágzásnak, a virágfalo disznónak, a magtalan Andrásék gögijének stb. A tavasz nálunk nem élet már, az éhes has a virágnak sem tud örülni s a husz holdas Andrásék gyermektelen házatáján a Jóska-béres még négy gyermeket nevel.

Minden nyugodtnak látszó képét valami benső idegesség (Éhség és virág), alföldi tájait mindig valami tragikus féltés: a faj féltése hatja át (Holdas este, Kuss, ki disznó, Ha a Tereci tudná.)

Sok motivuma népi költészetünkben ezideig ismeretlen: a kisunokát temető parasztanyó a dinnyés Bordás János esete, a lapuleveleket tépő, legény-váró Julis stb., mindannyian átkos levegőben élnek, de igazán magyarok. Méghozzá: alföldi magyarok. A végeláthatatlan Alföld, a zöld és barnaszínű táblák, a terméketlen szik, a »királyi« és meztelbas parasztként mint a mesékben: megelevenedve lépnek az olvasó elé, de sajnos, mindnyájan »elhíhetők« mondanak. A magzatelhajtó Szabó Lidi, a keshedt nyomorban haláltváro János, a ragadoskezü csősz a költő megannyi ismerő-

sei, halálos éjszakákban hörgik: »nagyon barnák a magyar kenyerekl.«

Alföldi Géza a természet költője, a magyar Alföld »Szabó Gergője«, aki

»Most ott él szolgaképpen
saját földjén,
mint önmagának is véres átok
s buzogánynak, vagy akasztófának
latolgatja a virágzó akácot.«

Vérmérsékletében Petőfivel rokon: bátor, lázongó és nyers. Vérciért a hivatkozásig perbeszáló.

Verseit szinte fonetikusan kell olvasni: »De a pipaszárat még keményen fogja, — a boros kancsót is *jócskán* meghuzza.« S mint a szőlőkacsok kunkorodnak ezek a sorok s olyan jóízű szavak vannak bennük, mint: cuppanós szőlő, aljasok lábakapcája, nyikorog a kiszolgált eke, úgy születik kenyérhajcsa közben stb.

Balladaszerű költeményeit (Kakuk Pista, Tiz magyar) is megtisztult, megszürt levegő, szűkrefozottság és magyaros szókimondás jellemzi. Talán ebben rejlik Alföldi igazi költői ereje.

2) Stadler Aurél: Halk tájak lelke

Versek. Szabadka, 1944.

Apró emlékek, a szoba meghitt titkai és reszkető árnyai, a tájak halk áhítata, szíromarcu Madonnák, a hatalmas élet miniatűr villanásai: ezek a motívumai Stadler Aurél költészetének. Bár mindenik vers és minden dolog önelkéből hasad, fontos hasábok vesznek el: sok szín és tárgy egymás kárára, egymás érthetlenségére. Ezért a gondolati törések, a gyors jellemzésre előkapott szavak (átszűrt vágy, lepergő életdráma stb.) s a hevenyészett rímek: vágyaimban — Miámban (!).

Verseit mozaikszerűség, de mégis epikai, mint lírai nyelv jellemzi. Pontos értelmi hang-sulyok, itt-ott ütembeni törésekkel. (Leányok, asszonyok...)

Aki a farkas és hegy-hupás Dunántúlról vetődött a déli végekre, »hegyek nélkül« társalkodik immár s baráti nyelven vall a szabad és sík természettel:

»Kátyus utakon kénytelen
Sínylődik sáros réteken,

— — — — —
Én hegytelen Alföldre hullt,
Én szintelen, én elfakult.«

(Hegyek nélkül)

Visszatérő hangulatok, visszatérő szavak kísértik s a Januári vihar és a Puposok, még a Miniatűrök ciklus mutatják, hogy az elbeszélő hang az övé.

Szily Ernő

Egyed István: A mi alkotmányunk

(Magyar Szemle Társaság, 1943.)

A történeti szemlélet a fejlődést nézi a jogi szemlélet pedig a meglévővet rendszerezi. A történelem annyira folyamatos, hogy csak az érdekli a multból, aminek továbbfejlődése a jelenben nyomot hagyott, tehát a multnak a jellel való összefüggése. Ebből az következik, hogy egy jogi rendszer felfejtése és megismertetése nem lehetséges történeti ismeretek nélkül.

Egyed István munkája nem a magyar alkotmány tételeinek rendszeres és kimerítő ismertetését adja, hanem annak szellemét, jelentőségét, jellegzetes vonásait tárja fel. Nem a joganyagot mutatja be, hanem alkotmányunkban a nemzet lelkét keresi, a nemzeti jellemet vizsgálja. Történeti alkotmányunkat mint a magyar nemzeti lélek hatalmas alkotását, a nemzeti kultúra értékes bizonyítékát: nem ismerteti, hanem jellemzi, de ezt az ezeréves fejlődést nem a jogi fogalmak fejlődéséből magyarázza, szemé nemcsak az axiómákat kereső jogásznak a szemé; a társadalmi elváltozások, gazdasági és művelődési eltérések szövevényét kibogozó nagyszerű történész is. Két különböző szemléletet egyesít teljesen kiegyensúlyozva, és ezért e jogtörténeti munkának a fája két különböző összetételű földbe ereszti gyökerét s éppoly kiváló történettudós, mint jogtudós. Alkotmányunkat a magyar nép szellemi életének, kulturális fejlődésének egyik legfontosabb oldalaként mutatja be, s mivel egy népet aligha lehet megérteni jogi és alkotmányos életének ismerete nélkül, azért, E. I. könyvéből a legjobban megismerhetjük, minő szellemi hatások alatt élt a magyar nép, minő belső erők és külső hatások az összetevői nemzeti műveltségünk eredőjének. A jog tehát mindenkor bizonyos közösségek szellemi életének terméke. Egyed professzor bemutatja az egyháznak, rendeknek, különböző testületeknek alkotmányfejlesztő, jog-létrehozó működését, de mégis elsősorban a nemzet szellemi életét tartja legfontosabbnak, mint a jogot dusan tápláló forrást. Ismerteti a különböző eszméknek, világnézeteknek, hadi, társadalmi és gazdasági jelenségeknek, továbbá az egymással jogi és erkölcsi összeköttetésben álló európai államoknak a mi jogi viszonyaink fejlődésére gyakorolt hatását. E tekintetben a klasszikus jogtörténeti iskola munkásságának módszerét követi és valószínűleg, mert nem szorítkozik pusztán az intézmények történetének tárgyalására, hanem azt vallja, hogy a gondolat mindig előbb volt meg az intézménynél. Feladata így jóval nehezebb, mert következtetéseinek és megállapításainak tágkörű történeti ismeretek az előfeltételei, vagyis az intézményeket a korszellem keretébe állítja be. Ezzel eléri azt, hogy nem holt, hanem állandóan élő, továbbfejlődő képet tud rajzolni egészen a jelenig.

A jog állandóan fejlődik, mint az emberi művelődés minden ága. E. professzort is ez a mozgás, a jognak ez az élő folyamata érdekli. Munkája tehát elsősorban betölti hivatását, mert a mai jogélet alapjául szolgáló minden ideát kikutat, a mult minden folyója a jelen jogába torkollik nála. Régebbi jogtörténészeink ugyanis szívesebben fordultak a jogi fejlődések nemzeti kora, főként a középkor felé. E. I. ezt is pótolja, bemutatja állami életünknek a monarchia vész idejéből a Habsburg-monarchia más országainak állami életével való összefüggését is, azt, hogy a magyar közigazgatás, sőt a magyar közjog milyen kapcsolatba került az idegen tényezőkkel. Kitérően ismeri a külföldi analog viszonyok közti szellemi fejlődést és ez nagyban elősegíti a hazai jogi tények mögötti szellemi rugók kikutatásában. Tudományos munkássága itt két módon jön létre: részben új tényeket, új jogelveket ismertet meg, részben pedig a már ismert anyagot újra átdolgozza, új gondolatokon alapuló csoportosításban adja. Erre az átcsoportosításra szükség is volt, jogtörténetünk több fejezete arra régen megérett. Az átcsoportosítás a legszigorúbb kritikai alapon történt, nem törődik régi dogmákkal s éppen ezért az ilyen akadályok nem szűkíthetik látókörét. Dogma és kritika kizárják egymást. Kritikájának legfontosabb jellemzője, hogy az egyes korokat és fogalmakat, tényeket a maguk gondolatkörében nézi és nem visz a multba olyan fogalmakat, melyek teljesen idegenek tőle. Egyed professzornál a jelen dogmatikája nem zavarja a mult történetét s viszont a mult története sem a jelenlegi dogmákat. Közjogi és politikai tekintetek nem befolyásolják tisztá látását. Ezért a hazafiatlanság vádjá nélkül beszélhet olyan kérdésekről is, amelyekben egy-két évtized előtt kétségtelenül nem volt igazunk. (Az Ausztriával való kapcsolatok.) Módszere induktív, mert a jogi formák mögött mindenütt a politikai és gazdasági rugókat keresi és így jut el az államfogalom egyes elemeinek felfogására.

Egyes jogviszonyok megértetésekor a mai fogalmakat, mint segédeszközöket használja fel, ezekkel fejtegeti, rendezi az elmúlt idők eltérő viszonyait, mégsem viszi bele a régi jogba azokat a fogalmakat, amelyekre a régi nyelvében nem volt megfelelő szó. Meghatározásai ezért rendkívül világosak, szabatosak és nagyon ügyel a régebbi és a mai jogforrások, továbbá a magán- és közjog közötti értékkülönbségek érzékeltetésére. Könyve azonban mégis inkább azokra a közjogi kérdésekre ad feleletet, amelyeknél nem a jogszabályok írott betűje, hanem a történeti fejlődés utmutatása, az alkotmányfejlődés jellege a döntő jelentőségű. Alkotmányunkat a pillanatnyi változásoktól független örökértékű elveire hívja fel a figyelmet s így rámutat a jogfolytonosság nagy szerepére. Különös gondot fordít a külföldi eszmékre, ismeri azoknak egész modern irodalmát, az összehasonlítás anyagát azonban nem onnan veszi, ahonnan a befolyás már eleve ki van zárva, és figyelmeztet arra, hogy a hasonló vonások a jogfejlődésben nem okvetlenül a kölcsönös hatások eredményei.

Közkeletű jogtörténeti felfogás az, hogy a magyar nép jogfejlődése tökéletesebb minden más népénél, s ennek oka a közjogibb irányú jogérzék, amelyet az őshazából hoztunk magunkkal. Sokan és sokszor szemünkre is vetették ezt a politizáló hajlamot s mégis tagadhatatlan, hogy az utóbbi években mecsökkent a tisztelet ősi alkotmányunk, intézményeink iránt, a társadalom széles rétegeiben nagy közömbösséget lehet tapasztalni. A politikai és közjogi szellemnek ez a tompulása a jogtörténeti irodalomra is áthatott, pedig a jelenlegi és a következő nemzedékre az eddigieknél nem kisebb feladatok várnak. Éppen ezért E. professzor könyvét, az új magyar történeti iskola nagyszerű termékét, a nemzeti önmegismerés olyan eszközének kell tekintenünk, mely a válságok zürzavarában a nemzet önmagára eszmélésének egyik kincse.

Fiala Endro

Rákos Edith:

A férfi mindig visszatér.

Kényes téma, mellyel a kitűnő szerző legújabb művében foglalkozik. A pesti társaságnak a legutóbbi évtized eszméivel túlfűtött alakjai közeli ismerőseink és így intimitásaikon keresztül méginkább megismerjük bonyolult lelkivilágukat. A férfi és női sors, a szexualitás és házassági problémák megdöbbentő őszinteséggel tárulnak eléink. A szerelem és hűség örök eszményeink keresztül bontakozik ki a meglepően újszerű megoldás, amelynek komoly célja van: utat mutatni a nőnek, fokozni önbizalmát, hogy sikeresen megállja helyét az életben. Gyönyörű tájakon vezet bennünket végig a szerző: Riviréát, a Lidót, a Dolomitok havas csúcsait ecsz-teli mesteri színekkel a békebeli boldog élet emlékeit eleveníti fel olvasóiban. A gördülékeny mese-zövécs, az egyéni zamatú stílus, külön értéke ennek az irodalmi nivóju könyvnek. A szép kiállítás Takács könyvkiadó áldozatkészségét dicséri.

P. G. WODEHOUSE:

Az eszményi vő.

Régi ismerősünk a világhírű szerző, a humor nagymestere. Legújabb regényének szereplőit: a csetlő-botló, balkezes udvarlót, a fülig szerelmes kislányt, a kérlelhetetlen apát is jól ismerjük és nem idegen előttünk New-York fehércukorlókától zsufolt, tempós életű világa sem. Az utolérhetetlen humorral megirt mulatságos kalandok láncolata azonban páratlan sikerű regényt eredményez, amely a kritikusok egyöntetű megállapítása szerint kiváló alkotás. Archie, a vőjelölt, első bemutatkozásakor megnyeri tetszésünket. Az após rideg magatartása ellenére is rokonszenves. Mire a bonyodalom, a helyzetkomikumok, mulattató ötletének láncolatán keresztül megoldást nyer, azzal a jóleső érzéssel tesszük le a könyvet, hogy felejtethetetlenül vidám órákat szerzett számunkra. A gondos fordítás Tábori Mihály érdeme. A szép kiállítás Takács könyvkiadó izlését dicséri. (D. J.)

A délvidéki magyar irodalom új könyvei:

Majtényi Mihály: Császár esatornája (Regény)

*A magyar Délvidék első történelmi regénye. Kiss Józsefnek,
a Ferenc-esatorna építőjének regényes életét tárja pompás
írásművészettel az olvasó elé.*

Ara 18 — pengő.

LÉVAY ENDRE:

Dél kapujában...

*A kitünő délvidéki tanulmányozó a bácskai falvakról
és népiékről ad tudományos tárgyilagossággal és ma-
gyar szeretettel készített s tanulmányainak összefüggő
sorozata az első ilyen mű a Délvidéken. — A kötetet
pompás illusztrációk díszítik.*

Ara 14.— pengő.

**Megrendelhetők a K A L A N G Y A központi ügykezelésénél,
Budapest, VII., Baross-tér 15.**